

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

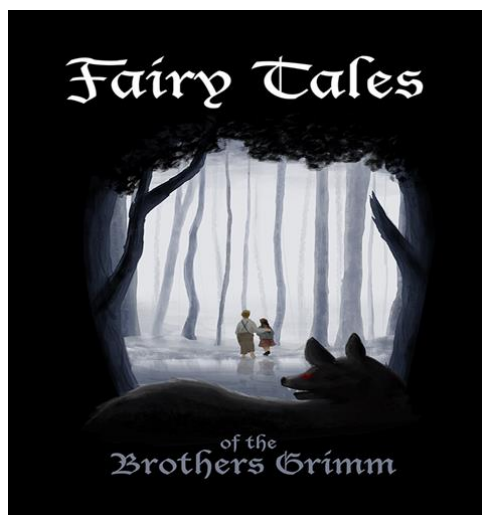
ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

***«Βία, φύλο και κοινωνική τάξη στις μεταφράσεις των παραμυθιών των
αδερφών Grimm. Οι απόψεις μεταφραστών και εκπαιδευτικών
πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.»***

Όνομα: Μαρία Μπαρούτα

Α.Μ.: Ε2018306

Επιβλέπουσα: Αναστασία Παριανού

Μέλη εξεταστικής επιτροπής: Γιώργος Κεντρωτής, Σωτήριος Κεραμίδας

Κέρκυρα, Ιούνιος 2020

«Στον παππού μου Σωτήρη,

τον παραμυθά της ζωής μου»

Πρόλογος και ευχαριστίες

Τα παραμύθια μου ασκούσαν πάντα μια ιδιαίτερη γοητεία. Ως παιδί μου άρεσε να τα ακούω και να ταξιδεύω σε κόσμους διαφορετικούς και μακρινούς. Σήμερα, μέσα από τη δουλειά μου ως εκπαιδευτικός, επιδιώκω να ενθαρρύνω τους μαθητές μου να ανακαλύπτουν και οι ίδιοι τη μαγεία που κρύβεται στα παραμύθια, εμβαθύνοντας περισσότερο στη μελέτη τους και στον αποτελεσματικό τρόπο αξιοποίησής τους. Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίο θέλησα να ασχοληθώ με τη μετάφραση των παραμυθιών κατά τη διάρκεια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Επιστήμη της Μετάφρασης» του Τμήματος Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου, στα πλαίσια του οποίου εκπονήθηκε η παρούσα εργασία.

Το ενδιαφέρον μου για τα παραμύθια των αδερφών Grimm ενισχύθηκε από τη γνωριμία και τη συνεργασία μου με την κα. Αναστασία Παριανού, Καθηγήτρια του ΤΞΓΜΔ του Ιονίου Πανεπιστημίου και επιβλέπουσα της διπλωματικής μου εργασίας. Σας ευχαριστώ από καρδιάς για την αμέριστη υποστήριξη και την εμπιστοσύνη που μου δείξατε, την πολύτιμη βοήθειά σας και την άμεση ανταπόκρισή σας σε κάθε μου προβληματισμό και ανησυχία.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον αγαπημένο μου φίλο και Υποψήφιο Διδάκτορα του Τμήματος Πληροφορικής του Ιονίου Πανεπιστημίου, κ. Θάνο Παπαϊωάννου, ο οποίος αντιμετώπισε με σεβασμό και υπευθυνότητα την προσπάθειά μου. Χωρίς τη σημαντική του βοήθεια και τις συμβουλές του η στατιστική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας δεν θα είχε υλοποιηθεί.

Τέλος, αυτή η προσπάθεια δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί, αν δεν είχα την αγάπη, τη συμπαράσταση και την υποστήριξη της οικογένειάς μου και των σημαντικών ανθρώπων της ζωής μου.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	6
Abstract	7
Εισαγωγή.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Μετάφραση και Παιδική Λογοτεχνία	
1.1 Η επιστήμη της μετάφρασης και το ενδιαφέρον για τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας.....	11
1.2 Μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας και μετάφραση για παιδιά.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm	
2.1 Οι αδερφοί Grimm και τα «Παραμύθια για το σπίτι και την οικογένεια».....	21
2.1.1 Οι αδερφοί Grimm.....	24
2.1.2 Η συλλογή, η καταγραφή και η μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm.....	25
2.2 Τα στοιχεία της βίας, του φύλου και της κοινωνικής τάξης στα παραμύθια των αδερφών Grimm.....	32
2.3 Παραμύθια για ενήλικες ή παραμύθια για παιδιά;.....	37
2.4 Η πρόσληψη των παραμυθιών των αδερφών Grimm από την ελληνική παιδική λογοτεχνία και η συμβολή τους στην ελληνική εκπαίδευση.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Σχολιασμός επιλεγμένων παραμυθιών των αδερφών Grimm μέσα από τρεις διαφορετικές μεταφράσεις	
3.1 Τα επιλεγμένα παραμύθια και οι μεταφράσεις των Ν. Βοσταντζή, Μ. Αγγελίδου και Α. Κοσμίδου-Σκούρα.....	43
3.2 Έξι επιλεγμένα παραμύθια των αδερφών Grimm μέσα από διαφορετικές μεταφράσεις.....	45
3.2.1 Η Σταχτοπούτα.....	45
3.2.2 Η Χιονάτη.....	48
3.2.3 Η Κοκκινোসκουφίτσα.....	51
3.2.4 Ο πρίγκιπας βάτραχος ή ο Καρδιοσιδεροσφιγμένος Χάινριχ ή ο παράξενος βάτραχος.....	53
3.2.5 Ο Ευλοπόδαρος ή ο Κουτσοκαλιγέρης ή Ρουμπελστίλτσκιν.....	54
3.2.6 Η Τριανταφυλλένια ή το Αγριοτριαντάφυλλο ή Ροδόθαμνη.....	57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Οι απόψεις μεταφραστών κι εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τη βία, το φύλο και την κοινωνική τάξη στη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm

4.1 Ερευνητικά ερωτήματα.....	59
4.2 Ερευνητική μεθοδολογία.....	60
4.3 Ανάλυση δημογραφικών στοιχείων έρευνας	
4.3.1 Δημογραφικά στοιχεία μεταφραστών.....	61
4.3.2 Δημογραφικά στοιχεία εκπαιδευτικών.....	64
4.4 Περιγραφικά στοιχεία – Κριτήρια και έλεγχοι αξιοπιστίας	
4.4.1 Αποτελέσματα μεταφραστών.....	67
4.4.2 Αποτελέσματα εκπαιδευτικών.....	91
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	107
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	117

Περίληψη

Διακόσια περίπου χρόνια από την πρώτη τους έκδοση τα παραμύθια των αδερφών Grimm αποτελούν, παγκοσμίως, αντικείμενο έρευνας και μελέτης ως προς τη μετάφραση και την πρόσληψή τους σύμφωνα με τα πολιτιστικά στοιχεία καθώς και με τις κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και ψυχολογικές ανάγκες των διαφόρων λαών (Παπαντωνάκης & Κωτόπουλος, 2017: 536). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί, επίσης, η επιθυμία των δύο αδερφών να χρησιμεύσει η συλλογή τους όχι μόνο ως υλικό ανάδειξης του παρελθόντος και επιβίωσης της προφορικής παράδοσης, αλλά και ως εγχειρίδιο για την ανατροφή των παιδιών (Μουντάκη, 2017: 299), η οποία φαίνεται από τις αλλαγές που έκαναν οι ίδιοι προκειμένου να καταστήσουν τα παραμύθια κατάλληλα για παιδιά. Τι συμβαίνει όμως σήμερα με τις απόψεις που επικρατούν στον εκπαιδευτικό χώρο για την παιδαγωγική χρησιμότητα και αξιοποίηση των συγκεκριμένων παραμυθιών; Για ποιο λόγο συνεχίζουν να μεταφράζονται ακόμη και κατά πόσο η μετάφρασή τους επηρεάζεται και διαφοροποιείται ως προς συγκεκριμένα στοιχεία λόγω των παιδαγωγικών, κοινωνικών και πολιτισμικών συνθηκών της σημερινής εποχής; Εστιάζοντας στα παραπάνω ερωτήματα, η παρούσα εργασία ερευνά τις απόψεις μεταφραστών και εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη βία και τις διακρίσεις ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη στη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα υλοποιήθηκε με τη χρήση δύο διαφορετικών ερωτηματολογίων τα οποία θέτουν βασικά ερωτήματα σε μεταφραστές και εκπαιδευτικούς σχετικά με την απόδοση των στοιχείων της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη σε συνάρτηση με τους παράγοντες της προφορικότητας, του ακροατηρίου-στόχου και την αξιοποίηση των παραμυθιών στην εκπαίδευση. Τέλος, παρατίθενται και σχολιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας σε σχέση με τα αποτελέσματα αντίστοιχων ερευνών μέσα από την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία καθώς και με τη συγκριτική μελέτη που υλοποιήθηκε ανάμεσα σε μεταφράσεις επιλεγμένων παραμυθιών των αδερφών Grimm, οι οποίες ανήκουν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Abstract

Almost two hundred years from their first edition the Grimms' "*Nursery and Household Tales*" are still a fertile ground for research concerning their translation based on cultural elements as well as social, political, financial and psychological needs of different nations and cultures (Papantonakis & Kotopoulos, 2017). Equally interesting is the fact that the two brothers wished their collection to be used not only as means of promotion of the past and the oral tradition, but also as a manual for children's behavior (Mountaki, 2017). This was the reason behind every change and adaptation, in order to make the fairy tales appropriate for children. However, what is the general opinion which prevails in the contemporary educational world about the tales' pedagogical utilization? Why they are being translated until today and in what level is their translation affected due to pedagogical, social and cultural conditions of the modern era we are going through? Focusing on the questions mentioned above the present thesis tries to examine the beliefs of translators and primary school teachers about violence, gender and social status discrimination in the translation of Grimms' tales. More specifically, this quantitative research was implemented using two different questionnaires which ask basic questions to translators and teachers related to violence, gender and social status discrimination in these fairy tales and how the translation of these elements is affected by the factors of orality and target-group. Finally, the results of the research are listed and discussed in comparison to the findings of other surveys, mentioned in international and Greek bibliography. The results are also discussed compared to the comparative study, described in the present thesis, among three Greek translations of different time period, for six famous fairy tales.

Εισαγωγή

Αναμφίβολα, η μετάφραση αποτελεί συστατικό στοιχείο της διαπολιτισμικής επικοινωνίας μεταξύ των λαών. Είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανάπτυξη του παγκόσμιου πολιτισμού, διοχετεύοντας τη γνώση και τις νέες ιδέες κάθε εποχής και υπερνικώντας το μεγάλο πρόβλημα της άγνοιας μιας άλλης γλώσσας· ενός ξένου κώδικα επικοινωνίας. Αφενός, οι ραγδαίοι ρυθμοί εξέλιξης της σύγχρονης κοινωνίας και η κυριαρχία της τεχνολογίας και του διαδικτύου αποτελούν χαρακτηριστικά της κοινωνίας του 21^{ου} αιώνα και καθιστούν τη μετάφραση αναγκαία σε κάθε τομέα της καθημερινής ζωής. Αφετέρου, καθίσταται αναγκαία και η επιστημονική προσέγγιση του μεταφραστικού ενεργήματος, έτσι ώστε να αναδειχθεί ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του μεταφραστικού φαινομένου¹ (Γραμμενίδης, κ.ά., 2015).

Ανάμεσα στα διάφορα είδη μετάφρασης, ανάλογα με το είδος και το περιεχόμενο του προς μετάφραση κειμένου², ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μετάφραση της λογοτεχνίας και πιο συγκεκριμένα της παιδικής, η οποία αποτελεί μεγάλη πρόκληση για κάθε επίδοξο μεταφραστή. Σημαντικά ερωτήματα που εγείρονται και πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψιν κατά τη μετάφραση έργων παιδικής λογοτεχνίας σχετίζονται όχι μόνο με θέματα απόδοσης του περιεχομένου, ώστε να δημιουργείται η ίδια συγκινησιακή απήχηση με εκείνη του πρωτοτύπου, αλλά και με την παιδαγωγική του λειτουργία καθώς και με ζητήματα λογοκρισίας ανάλογα με το ακροατήριο στο οποίο απευθύνεται το εκάστοτε μετάφρασμα. Με απλά λόγια, ένας μεταφραστής παιδικής λογοτεχνίας οφείλει να αναρωτηθεί πρώτα για ποιον μεταφράζει και σε ποια εποχή.

Η παρούσα εργασία ερευνά τις απόψεις μεταφραστών και εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ως προς τη βία, το φύλο και την κοινωνική τάξη στη μετάφραση των παραμυθιών των Grimm. Πιο συγκεκριμένα μέσα από την έρευνα τίθενται βασικά ερωτήματα σε μεταφραστές και εκπαιδευτικούς σχετικά με την απόδοση των στοιχείων της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική

¹ Η παρούσα τοποθέτηση σχολιάζεται στα εισαγωγικά του πρώτου κεφαλαίου.

² Η λέξη «κείμενο» αναφέρεται παραπάνω με την ευρύτερη έννοια του όρου, όπως προτείνεται από τον Schmidt όπου: κείμενο είναι κάθε εξωτερικευμένο γλωσσικό συστατικό στοιχείο μιας πράξης επικοινωνίας σε έναν επικοινωνιακό παιχνίδι δράσεων και ενεργειών, κάθε συστατικό στοιχείο της, δηλαδή, που είναι προσανατολισμένο θεματικά και που επιτελεί αναγνωρίσιμη επικοινωνιακή λειτουργία (Schmidt, Texttheorie, σελ. 150 στο: Κεντρωτής, σελ. 138).

τάξη σε συνάρτηση με τους παράγοντες της προφορικότητας, του ακροατηρίου-στόχου και την αξιοποίηση των παραμυθιών στην εκπαίδευση. Αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια τα οποία διαρθρώνονται ως εξής: το πρώτο παρουσιάζει, αρχικά, κάποια γενικά σχόλια σχετικά με το θεωρητικό υπόβαθρο της επιστήμης της μετάφρασης και στη συνέχεια αναφέρεται στη μετάφραση που προσανατολίζεται στον κλάδο της παιδικής λογοτεχνίας, σχολιάζοντας τον τρόπο με τον οποίο διαφοροποιείται «η μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας» από τη «μετάφραση για παιδιά».

Με κύριο άξονα το ερώτημα: «Παραμύθια για ενήλικες ή παραμύθια για παιδιά;» το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στη συλλογή και την καταγραφή των παραμυθιών από τους αδερφούς Grimm δίνοντας το ιστορικό υπόβαθρο του έργου τους. Πιο συγκεκριμένα, σχολιάζονται εκτενώς τα στοιχεία της βίας, του φύλου και της κοινωνικής τάξης στα παραμύθια των αδερφών Grimm, καθώς και η προφορικότητα και το ακροατήριο-στόχος ως παράγοντες που επηρεάζουν τη μετάφρασή τους. Τέλος, γίνεται λόγος για την πρόσληψή τους από την ελληνική παιδική λογοτεχνία και τη συμβολή τους στην ελληνική εκπαίδευση.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια συγκριτική μελέτη ανάμεσα σε τρεις ελληνικές μεταφράσεις διαφορετικής εποχής για έξι παραμύθια των αδερφών Grimm, αναφορικά με το πώς μεταφράζονται τα στοιχεία της βίας, του φύλου και της κοινωνικής τάξης σε κάθε μια από αυτές, και το πόσο τις επηρεάζουν οι παράγοντες της προφορικότητας και του ακροατηρίου-στόχου.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο περιγράφεται η έρευνα που υλοποιήθηκε σε μεταφραστές και εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, η οποία μελετά τις απόψεις τους σχετικά με τη μετάφραση των στοιχείων που προαναθέρθηκαν στα παραμύθια των Grimm και την ένταξή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία στη σημερινή εποχή. Περιγράφονται αναλυτικά τα ερευνητικά ερωτήματα, η ερευνητική μεθοδολογία, τα εργαλεία, η διαδικασία συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων και τα αποτελέσματα της έρευνας. Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα που προκύπτουν καθώς και οι προβληματισμοί οι οποίοι καθιστούν αναγκαία την εκτενέστερη έρευνα στο συγκεκριμένο θέμα.

Διευκρινίζεται, ότι η μετάφραση αποσπασμάτων ή πληροφοριών από ξενόγλωσσα κείμενα, που υπάρχουν στην παρούσα εργασία και περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία, έχει γίνει από εμένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Μετάφραση και Παιδική Λογοτεχνία

1.1 Η επιστήμη της μετάφρασης και το ενδιαφέρον για τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας

Καθ'όλη τη διάρκεια της ιστορίας της ανθρωπότητας, η μεταφραστική διαδικασία συνέβαινε πολύ πριν εδραιωθεί ως αυτόνομος κλάδος και αρχίσει να αναπτύσσεται συστηματικά κυρίως από το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Πρόκειται για ένα πολυσύνθετο και πολύπλοκο φαινόμενο, το οποίο όπως διατυπώνει ο Hans-Georg Gadamer, εμπερικλείει κατά βάθος όλο το μυστικό της κατανόησης του κόσμου από τον άνθρωπο και της επικοινωνίας των ανθρώπων μέσα στα πλαίσια της κοινωνίας (Gadamer, 1990: 205 στο Κεντρωτής 1996: 43). Γι' αυτό το λόγο είναι ιδιαίτερα δύσκολο να υπάρξει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός, ο οποίος να περιλαμβάνει όλες τις παραμέτρους που το επηρεάζουν. Αν ανατρέξουμε, για παράδειγμα, στο «Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας» θα διαβάσουμε πως ο Γ. Μπαμπινιώτης ορίζει τη μετάφραση ως «τη διαδικασία της μεταφοράς και της απόδοσης ενός κειμένου (προφορικού ή γραπτού) σε γλώσσα ή μορφή γλώσσας διαφορετική από αυτήν της παραγωγής του» (Μπαμπινιώτης, 2002: 1088). Ωστόσο, εύλογα μπορούν να μας προβληματίσουν οι λέξεις «μεταφορά» και «απόδοση». Τι σημαίνει μεταφορά ενός κειμένου από μια γλώσσα σε μια άλλη και σε ποιο βαθμό μπορούν να διατηρηθούν τα σημασιολογικά και υφολογικά του στοιχεία; Η ίδια η γλώσσα αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτισμού κάθε λαού, και μέσω αυτής κάθε λαός μπορεί να εκφράζει την εξωγλωσσική πραγματικότητα με τα εκφραστικά μέσα και τις ειδικές σημασιολογικές δομές που προσφέρει η δική του γλώσσα, και τα οποία διαφέρουν από εκείνα οποιασδήποτε άλλης.

Τίθεται, συνεπώς, το πρωτεύον ζήτημα της ανεύρεσης μεταφραστικών ισοδυναμιών μεταξύ της γλώσσας-πηγής και της γλώσσας-στόχου και αν αυτό είναι, τελικά, εφικτό. Δεν αρκεί, λοιπόν, μόνο η γλωσσομάθεια στη μεταφραστική διαδικασία και σ' αυτό το σημείο καθίσταται αναγκαία η αναφορά στον καίριο ρόλο του μεταφραστή. Απαιτείται από μέρους του προσεκτική μελέτη του πολιτισμικού και ιστορικού πλαισίου του προς μετάφραση κειμένου, έτσι ώστε το μετάφρασμα να χαρακτηρίζεται —όσο αυτό είναι

εφικτό- από πιστότητα ως προς το σημασιολογικό περιεχόμενο και όχι ως προς το γράμμα του πρωτοτύπου. Θα πρέπει, δηλαδή, σύμφωνα με τον Κεντρωτή (1996: 126) «ο μεταφραστής να αναζητά μέσα στο νου του τη γνώση –ίσως δε και τη διαδικασία- εκείνη, βάσει της οποίας δημιουργήθηκε αρχικώς το προϊόν, για να μπορέσει να το αναδημιουργήσει, αξιοποιώντας τα μέσα που του προσφέρει η δική του γλώσσα». Η αναγνωστική ανταπόκριση και η ερμηνεία ενός κειμένου από την πλευρά του μεταφραστή τον οδηγεί στις επιλογές που θα κάνει κατά τη μεταφραστική διαδικασία, με σκοπό να παραδώσει στον εκάστοτε αναγνώστη ένα μετάφρασμα, το οποίο να αποπνέει το ύφος του πρωτοτύπου. Καλείται, σύμφωνα με την Τσιαβού (2012: 106) «να μεταφέρει το περιεχόμενο στη γλώσσα-στόχο χωρίς να το χρωματίσει ιδεολογικά, να το κρίνει ή να το αξιολογήσει». Όπως σημειώνουν οι Δημητρούλια και Κεντρωτής (2015: 6), «η μετάφραση ως διαδικασία μελετάται σε σχέση με τις επιλογές και τις αποφάσεις που λαμβάνονται στο ίδιο πλαίσιο μετάφρασης συγκεκριμένων έργων κι εποχών, όπου ο μεταφραστής συγκεκριμένων έργων κι εποχών, λειτουργεί ως διαπολιτισμικός διαμεσολαβητής, καθορίζοντας τον σκοπό του μεταφράσματός του και τη σχέση του με το πρωτότυπο».

Λαμβάνοντας υπόψιν τα παραπάνω, γίνεται κατανοητός ο λόγος για τον οποίο η λογοτεχνική μετάφραση αποτελεί μεγάλη πρόκληση για κάθε επίδοξο μεταφραστή. Κι αυτό γιατί κάθε συγγραφέας έχει το δικό του ύφος και η χρήση της γλώσσας του είναι ιδιαίτερη. Όπως σημειώνει ο Venutti³, αναφερόμενος στη λογοτεχνική μετάφραση, είναι σημαντικό το μετάφρασμα ενός λογοτεχνικού έργου να μπορεί να διαβαστεί και ως ένα κείμενο πρωτότυπο, χωρίς να δίνει την αίσθηση πως πρόκειται για μετάφραση (Constantine, 2017: 23). Επιπλέον, κάθε λογοτεχνικό κείμενο εντάσσεται σε ένα ιστορικό, κοινωνικό, πολιτισμικό πλαίσιο και, κατά συνέπεια, διακατέχεται από στοιχεία τα οποία πρέπει να δοθούν στο αναγνωστικό κοινό ενός άλλου πολιτισμού και μέσα από μια άλλη γλώσσα από αυτήν του πρωτοτύπου. Κατ'επέκταση, ένας ακόμη παράγοντας, ο οποίος επηρεάζει καθοριστικά τις επιλογές ενός μεταφραστή, ως προς τις στρατηγικές και τεχνικές που θα χρησιμοποιήσει, είναι, εκτός του πολιτισμού, και αυτός του ακροατηρίου στο οποίο απευθύνεται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο κλάδος της παιδικής λογοτεχνίας, η οποία παρ'όλο που εντάσσεται στα πλαίσια της

³ Η τοποθέτηση αυτή του Venutti αντλήθηκε από συνέντευξή του στον Peter Constantine στο επιστημονικό περιοδικό «World Literature Today».

λογοτεχνίας, αποτελεί ξεχωριστό είδος μετάφρασης, καθώς απευθύνεται σε ξεχωριστό κοινό.

Η μετάφραση βιβλίων για παιδιά αποτελεί παράδοση στο πεδίο της παιδικής λογοτεχνίας, ήδη από τον 19^ο αιώνα στην Ευρώπη (Cotton, 2000: 68; Γαβριηλίδου⁴, 2010: 1). Μπορεί να δημιουργήσει γέφυρες μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών (Γαβριηλίδου, 2010: 1), έχοντας ως επίκεντρο το παιδί (Ξένη, 2011: 6). Όπως αναφέρει η Ghesquiere (2006: 20) δεν μπορούμε να μιλάμε για την ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας ενός έθνους χωρίς να λαμβάνουμε υπόψιν τις μεταφράσεις βιβλίων για παιδιά άλλων πολιτισμών. Σύμφωνα με την παραπάνω άποψη είναι και η Cotton (2000: 67-68), η οποία κάνει λόγο για τη μακροχρόνια παράδοση της λογοτεχνικής μετάφρασης στην Ευρώπη, επισημαίνοντας πως μέσω αυτής οι νέοι Ευρωπαίοι αναγνώστες έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών.

Η ιδέα μιας παιδικής λογοτεχνίας απελευθερωμένης από γλωσσολογικούς και πολιτικούς περιορισμούς, όπου όλα τα παιδιά παγκοσμίως θα μπορούν να αντιληφθούν τον κόσμο χωρίς σύνορα μέσα από τα βιβλία, δεν είναι καινούρια κατά την O'Sullivan (2006: 13). Ο Paul Hazard είναι ο πρώτος που το 1932, μέσα από το βιβλίο του «Les livres, les enfants et les homes», έθεσε τον προβληματισμό γύρω από τον κλάδο της συγκριτικής παιδικής λογοτεχνίας, εκφράζοντας το ενδιαφέρον του για τη μελέτη της ιστορίας των ευρωπαϊκών παραδόσεων στην παιδική λογοτεχνία ως κομμάτι της λογοτεχνικής εκπαίδευσης (O'Sullivan, 2011: 190). Όπως υποστηρίζει και η Γαβριηλίδου, ο Hazard επισήμανε πως τα κλασικά έργα της παιδικής λογοτεχνίας γίνονται γνωστά μέσω της μετάφρασης σε παιδιά-αναγνώστες διαφόρων χωρών, πυροδοτώντας το ενδιαφέρον της έρευνας για την επικοινωνιακή δομή της παιδικής λογοτεχνίας (2010: 1) καθώς και για τους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς παράγοντες που ευνοούν την εξέλιξή της (O'Sullivan, 2011: 190). Πολλοί μελετητές στράφηκαν από κει κι έπειτα στον διεθνισμό της παιδικής λογοτεχνίας (Γαβριηλίδου, 2011: 3), καθώς δεν θα μπορούσε πλέον οποιαδήποτε

⁴ Δημοσιεύτηκε στο Δ. Γερμανός & Μ. Κανατσούλη (επιμ.), *ΤΕΠΑΕ 09, Σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις στην προσχολική και την πρώτη σχολική εκπαίδευση* (σ. 189-211). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

εθνική παιδική λογοτεχνία να μελετάται χωρίς να λαμβάνεται υπόψιν ό,τι συμβαίνει στον υπόλοιπο κόσμο (Papaou, 2011: 12).

Σημαντικός παράγοντας που ενθάρρυνε τη στροφή του ενδιαφέροντος στη μελέτη και μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας είναι και η πολυσυστημική θεωρία που προτείνεται από τον ισραηλινό σημειολόγο Itamar Evan-Zohar το 1970 (Γαβριηλίδου, 2010: 3) και υποστηρίζει πως η λογοτεχνία αποτελεί ένα πολυσύστημα και η παιδική λογοτεχνία αναπόσπαστο κομμάτι αυτού του λογοτεχνικού πολυσυστήματος (Shavit, 1981: 171), το οποίο εντάσσεται σε ένα λογοτεχνικό και ιστορικό πλαίσιο (Γαβριηλίδου, 2010: 3).

Τα τελευταία 50 χρόνια το ενδιαφέρον για τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας συνεχίζει να αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς (Tabbert, 2002: 303; Lathey, 2006:1), αναδεικνύοντας νέα θέματα μελέτης και έρευνας. Σημαντικό γεγονός είναι η ίδρυση της Διεθνούς Οργάνωσης Βιβλίων για τη Νεότητα (International Board of Books for Young People/ IBBY) στη Ζυρίχη με σκοπό να φέρει πιο κοντά συγγραφείς, εκδότες, κριτικούς και εκπαιδευτικούς που ασχολούνται με την παιδική λογοτεχνία (Wohlgemuth, 1998). Κομβικό σημείο αποτελεί, επίσης, το 3^ο Συμπόσιο της Διεθνούς Εταιρείας Έρευνας για την Παιδική Λογοτεχνία το 1976, το οποίο ήταν το πρώτο συνέδριο παιδικής λογοτεχνίας αφιερωμένο στη μετάφραση και τη διεθνή ανταλλαγή παιδικών βιβλίων (Lathey, 2006: 1). Πολλοί επιστήμονες παγκοσμίως ερευνούν και μελετούν την επιρροή που ασκούν τα κείμενα παιδικής λογοτεχνίας μέσα από το πρίσμα της μετάφρασης (ibid: 3).

Σημαντικό χαρακτηριστικό της παιδικής λογοτεχνίας θεωρείται, επίσης, και το γεγονός ότι είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον συνεχώς μεταβαλλόμενο εκπαιδευτικό κόσμο (Cotton, 2000: 70). Πολλοί επιστήμονες έχουν κάνει λόγο για τον διδακτικό και παιδαγωγικό της ρόλο. Σύμφωνα με την Lathey (2010: 6) η παιδική λογοτεχνία, συμπεριλαμβανομένων και των μεταφρασμένων κειμένων, αποτελεί μέσο εκπαιδευτικής, θρησκευτικής και ηθικής καθοδήγησης, καθώς και διδακτικής της λογοτεχνίας. Με την παραπάνω θέση φαίνεται να συμφωνεί και η Τσιαβού (2012: 100), υποστηρίζοντας πως «η παιδική/εφηβική λογοτεχνία ενέχει παιδαγωγική λειτουργία που επιτυγχάνεται μέσω της υποβολής αξιών και κανόνων και μέσω της καλλιέργειας της γλωσσικής έκφρασης».

Τέλος, πρωτεύοντα ρόλο στην ανάπτυξη του ενδιαφέροντος για τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας έπαιξε και η γενικότερη αντίληψη για την παιδική ηλικία, τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες του ακροατηρίου-στόχου. Σύμφωνα με την Shavit (1986: 4) η αντίληψη αυτή άρχισε να αλλάζει κυρίως από τον 17^ο αιώνα επηρεάζοντας δραματικά και το εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και το αναγνωστικό κοινό. Στη σημερινή εποχή η παιδική ηλικία θεωρείται η σημαντικότερη περίοδος της ζωής ενός ατόμου (Shavit, 1986: 3), η οποία χαρακτηρίζεται από αθωότητα και τρυφερότητα (ibid.: 6) σε αντίθεση με την αντίληψη που επικρατούσε δύο αιώνες νωρίτερα. Τα κείμενα που άρχισαν να προορίζονται για τα παιδιά έπρεπε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τις δυνατότητές τους (ibid.: 7). Συνεπώς, κάθε αλλαγή που αφορά την ευρύτερη αντίληψη της κοινωνίας για την παιδική ηλικία και τα χαρακτηριστικά της επηρεάζει αφενός τα κείμενα παιδικής λογοτεχνίας και αφετέρου τη μετάφρασή τους. Καθίσταται, λοιπόν, σαφές το γεγονός ότι ένα ιδιαίτερο και σημαντικό κομμάτι της έρευνας στον κλάδο της παιδικής λογοτεχνίας αποτελεί η μετάφρασή της (Cermakova, 2018: 119).

1.2 Μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας και μετάφραση για παιδιά

Προκειμένου να γίνει κατανοητός ο λόγος για τον οποίο η παιδική λογοτεχνία αποτελεί ιδιαίτερη μεταφραστική πρόκληση και επηρεάζεται από πληθώρα παραμέτρων, καθίσταται αναγκαίο να αποσαφινιστεί –όσο αυτό είναι δυνατό– ο όρος παιδική λογοτεχνία. Ο Zack Zipes, στο βιβλίο του «Sticks and Stones: The Troublesome Success of Children's Literature from Sloveny Peter to Harry Potter» (2001: 40 στο Alla, 2015: 15) υποστηρίζει ότι δεν υπήρξε ποτέ λογοτεχνία που να εννοήθηκε από τα παιδιά για τα παιδιά και η οποία να ανήκει στα παιδιά· και δεν θα υπάρξει ποτέ. Σύμφωνα με την Oittinen (Oittinen, 1993:42-43 στο Alla, 2015:16) ολόκληρα λογοτεχνικά είδη αποκτούν διαφορετικά νοήματα και επαναπροσδιορίζονται συνέχεια. Ως εκ τούτου, ίσως, η σημερινή λογοτεχνία για ενήλικες να είναι η αυριανή λογοτεχνία για παιδιά (ibid.), όπως συμβαίνει στην περίπτωση του βιβλίου «Τα ταξίδια του Γκιούλιβερ», το οποίο, μεταφράστηκε για παιδιά, ενώ δεν είχε γραφτεί γι'αυτά εξ αρχής (Oittinen, 2006: 35; Coillie & Verschueren, 2014: 36). Την ίδια άποψη έχει και η O'Sullivan (2011: 192), η οποία θεωρεί πως κάποια από τα πρώτα βιβλία για παιδιά ήταν προσαρμογές σε ήδη υπάρχοντα βιβλία για ενήλικες όπως «Τα ταξίδια του Γκιούλιβερ» και «Ροβινσώνας Κρούσος». Επιπλέον, ο Klingberg υποστηρίζει πως η

παιδική λογοτεχνία μπορεί να έχει διάφορες έννοιες, όπως λογοτεχνία που προτείνεται για παιδιά, λογοτεχνία που διαβάζεται από παιδιά και λογοτεχνία που δημοσιεύεται γι' αυτά (Oittinen, 2000: 61-62). Αναμφίβολα, αποτελεί έναν πολυδιάστατο επιστημονικό κλάδο, για τη διερεύνηση του οποίου θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ένα σύνολο παραγόντων που τον επηρεάζουν και τον προσδιορίζουν (Γαβριηλίδου, 2010: 5).

Την εξέλιξη της παιδικής λογοτεχνίας και τους παράγοντες αυτούς έχουν μελετήσει πολλοί ερευνητές παγκοσμίως και, παρ'όλο που είναι αδύνατο να υπάρξει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός μέχρι σήμερα, θέτουν συνεχώς καινούρια ερευνητικά ερωτήματα και θέματα προς περαιτέρω διερεύνηση. Η Shavit υποστηρίζει πως όλες οι εθνικές παιδικές λογοτεχνίες, χωρίς καμία εξαίρεση, πέρασαν τα ίδια στάδια εξέλιξης ανεξαρτήτως ιστορικού πλαισίου από το οποίο ξεκίνησαν να αναπτύσσονται (1987: 133-134). Διακριτό χαρακτηριστικό της παιδικής λογοτεχνίας αποτελεί η διδακτική της φύση (Čermáková, 2018: 119). Σύμφωνα με τη Shavit, η ανάγκη να διαβάζουν τα παιδιά βιβλία ως μέρος της εκπαίδευσής τους και της εκπαιδευτικής διαδικασίας αποτέλεσε, αφενός βασικό παράγοντα για την ανάπτυξη της παιδικής λογοτεχνίας και, αφετέρου ανασταλτικό παράγοντα για την εμφάνισή της μόλις τον δέκατο όγδοο αιώνα (Shavit, 1987: 134-135). Σύμφωνα με τα παραπάνω είναι και η O'Sullivan, η οποία επισημαίνει πως η παιδική λογοτεχνία διαφέρει από άλλα είδη λογοτεχνίας λόγω του ότι ανήκει ταυτόχρονα στον επιστημονικό κλάδο της εκπαίδευσης, γεγονός που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο μεταφέρεται μέσω μιας άλλης γλώσσας σε ένα άλλο πολιτισμικό πλαίσιο (2011: 3).

Παρ'όλο που ο βασικός παράγοντας που καθορίζει αν ένα βιβλίο ανήκει στον κλάδο της παιδικής λογοτεχνίας είναι το ακροατήριο-στόχος, δηλαδή τα παιδιά, σύμφωνα με τη Metcalf (2003: 323), τα σημερινά παιδικά βιβλία απευθύνονται και στους ενήλικες περισσότερο από ποτέ. Αυτό το «διπλό» αναγνωστικό, πλέον, κοινό αποτελεί σημαντική πρόκληση για συγγραφείς και μεταφραστές έργων παιδικής λογοτεχνίας. Καθώς οι άνθρωποι οι οποίοι γράφουν, μεταφράζουν, εκδίδουν, αγοράζουν, διαβάζουν και προτείνουν βιβλία για παιδιά είναι ενήλικες, γίνεται σαφές ο διαμεσολαβητικός τους ρόλος, τον οποίο πολύ εύστοχα σχολιάζει η Oittinen στο βιβλίο της «Translating for children» γράφοντας ότι «δεν αποφασίζουν τα ίδια τα παιδιά για το πώς ορίζεται η παιδική λογοτεχνία, ούτε για το τι μεταφράζεται ή προωθείται προς πώληση.

Αντιθέτως, βασίζεται σε αποφάσεις, απόψεις και προτιμήσεις των ενηλίκων» (2000: 69). Σύμφωνα με την Shavit (1987: 37), για να είναι ένα παιδικό βιβλίο αποδεκτό από τους ενήλικες δεν αρκεί να είναι αποδεκτό από τα παιδιά και σε αυτό το σημείο αξίζει να γίνει λόγος για το στοιχείο της ασυμμετρίας και σε επικοινωνιακό επίπεδο. Ως ακροατήριο-στόχος τα παιδιά και οι ενήλικες δεν διαφέρουν μόνο στην ηλικία, αλλά και στις αναγνωστικές τους συνήθειες και στον τρόπο αντίληψης και κατανόησης ενός κειμένου κατά την ανάγνωσή του (ibid.: 70). Αυτό γίνεται σαφές αν αναλογιστεί κανείς πως κατά τη διαδικασία της ανάγνωσης κάθε αναγνώστης αντιλαμβάνεται το κείμενο με βάση τις δικές του σκέψεις, τον τρόπο ζωής του και γενικότερα το δικό του γνωστικό και γλωσσικό επίπεδο. Συνεπώς, τα παιδιά αντιλαμβάνονται τον κόσμο γύρω τους και βιώνουν κάθε εμπειρία με διαφορετικό τρόπο απ'ότι οι ενήλικες. Επιπλέον, η Shavit (1987: 73-74), αναφερόμενη και στο ιστορικό υπόβαθρο των βιβλίων που γράφτηκαν την περίοδο του Ρομαντισμού και απευθύνονται πλέον και σε παιδιά αλλά και σε ενήλικες, παραθέτοντας ως παράδειγμα το βιβλίο «Οι περιπέτειες της Αλίκης στη χώρα των θαυμάτων», επισημαίνει πως το στοιχείο του φανταστικού και τα παραμύθια ήταν ιδιαίτερα δημοφιλή, αρχικά, στη λογοτεχνία για ενήλικες, περνώντας πολύ αργότερα στη λογοτεχνία για παιδιά.

Σε αντίθεση με την έρευνα που λαμβάνει χώρα στον κλάδο της παιδικής λογοτεχνίας τις τελευταίες δεκαετίες, ζητήματα που αφορούν τη μετάφραση λογοτεχνικών κειμένων για παιδιά δεν έχουν απασχολήσει συστηματικά τους μελετητές του χώρου (Γαβριηλίδου, 2010: 2). Οι παράγοντες που επηρεάζουν αφενός την παραγωγή της παιδικής λογοτεχνίας, επηρεάζουν αφετέρου και τη μετάφρασή της (Τσιαβού, 2012: 101). Συνεπώς, ο εκάστοτε μεταφραστής καλείται να συμπεριλάβει μια πληθώρα σημαντικών παραμέτρων στη μεταφραστική διαδικασία, οι οποίες θα διαμορφώσουν το μετάφρασμα.

Η μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες λόγω του ξεχωριστού κοινού στο οποίο απευθύνεται. Το ακροατήριο-στόχος παίζει πρωταρχικό ρόλο όχι μόνο στη συγγραφή της παιδικής λογοτεχνίας, αλλά αποτελεί αιτία έντονου προβληματισμού ως προς το θέμα της μετάφρασής της.

Η Shavit θεωρεί πως ο κλάδος της παιδικής λογοτεχνίας έχει περιφερειακή θέση στο λογοτεχνικό σύστημα (Shavit, 1987: 112; Shavit: 2009: 171. Γαβριηλίδου, 2010: 4)

λόγω του χαμηλού κύρους που του αποδίδεται διεθνώς (Γαβριηλίδου, 2010: 4). Το γεγονός αυτό επιτρέπει στον μεταφραστή μεγαλύτερη ελευθερία για αλλαγές στο αρχικό κείμενο για να το προσαρμόσει είτε σε αυτό που θεωρεί καλό για το παιδί η κοινωνία, είτε στο επίπεδο αντίληψης και αναγνωστικής ικανότητας του παιδιού (Shavit, 1987: 113; Shavit: 2009: 171). Από την άλλη πλευρά, η Reiss, τονίζοντας τη σημασία του σκοπού (skopos theory), στα πλαίσια της λειτουργικής θεωρίας για τη μετάφραση (Munday, 2001: 79), κάνει λόγο για τρεις βασικούς παράγοντες στους οποίους βασίζονται οι προσαρμογές και οι οποίοι είναι: α) η ασυμμετρία, δεδομένου πως ενήλικες μεταφράζουν βιβλία που γράφτηκαν από ενήλικες για παιδιά, β) η αποφυγή ταμπού, σύμφωνα με βασικές εκπαιδευτικές αρχές με σκοπό την καταλληλότητα του μεταφράσματος και γ) το γεγονός ότι τα παιδιά έχουν περιορισμένες γνώσεις για τον κόσμο και εμπειρίες για τη ζωή (O'Sullivan, 2005: 66). Πώς μπορεί, όμως, να προσδιοριστεί η λέξη «προσαρμογές» στη μεταφραστική διαδικασία; Εύστοχα η Oittinen (2000: 77) παραθέτει μια σειρά ερωτημάτων, αναφορικά με το αν μπορούμε τελικά να βάλουμε μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ μετάφρασης και προσαρμογής, τα οποία αναδεικνύουν όλες τις παραμέτρους υπό τις οποίες οι μεταφραστές καλούνται να αποφασίσουν σε τι είδους αλλαγές ή προσαρμογές θα προβούν κατά τη μετάφραση ενός βιβλίου παιδικής λογοτεχνίας και σύμφωνα με ποια κριτήρια.

Ένας μεταφραστής, όπως σημειώνει η Cotton (2000: 68) πρέπει να μεταφέρει, την ουσία, το νόημα και το ύφος μιας ιστορίας σε μια άλλη γλώσσα. Σύμφωνα με την Παριανού (2007: 355), «η ενασχόληση με μεμονωμένες λέξεις, προτάσεις και εκφράσεις ανήκει, πλέον, στο παρελθόν. Αντίθετα, έχει ανοίξει ο δρόμος για την ενασχόληση με το κείμενο στην περίπτωση (text-in-situation) με έμφαση στο πολιτισμικό υπόβαθρο». Η παραπάνω θέση συμφωνεί με την τοποθέτηση του Toury (1995: 25) ότι πλέον μεγαλύτερη σημασία έχει το μετάφρασμα και ο πολιτισμός στον οποίο απευθύνεται, δηλαδή, ο πολιτισμός-στόχος. Σύμφωνα είναι και ο Tabbert (2002: 305), ο οποίος επισημαίνει τον προσανατολισμό της μετάφρασης ενός κειμένου στον πολιτισμό-στόχο στη σύγχρονη εποχή. Ο πολιτισμός-στόχος στον οποίο απευθύνεται το εκάστοτε μετάφρασμα παιδικής λογοτεχνίας αποτελεί αιτία προσαρμογών και αλλαγών σύμφωνα με τη Γαβριηλίδου (2010: 6), όπως «η αλλοίωση πολιτισμικών εμπεριεχομένων και η προσαρμογή σε νόρμες και σκοπιμότητες, η αποσπασματική

απόδοσή του καθώς και η απλοποίηση της γλωσσικής, κάποιες φορές, πολυσημίας, ή ακόμη η υποτίμηση των υφολογικών επιλογών του πρωτοτύπου». Η Lathey (2006: 7) υποστηρίζει πως τέτοιου είδους προσαρμογές συμβαίνουν λόγω του ότι τα παιδιά ενδεχομένως να απορρίψουν ένα βιβλίο το οποίο αναφέρεται σε έναν πολιτισμό διαφορετικό από το δικό τους. Στην περίπτωση που λαμβάνεται υπόψιν κυρίως το ακροατήριο-στόχος, και σύμφωνα με τη λειτουργική προσέγγιση, πίσω από κάθε μετάφραση συνυπάρχουν οι απόψεις του μεταφραστή για τον σκοπό της μετάφρασης, οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και συμβάσεις της κοινωνίας στην οποία απευθύνεται, το περιορισμένο εύρος των εμπειριών των παιδιών και η εικόνα που έχει ο εκάστοτε μεταφραστής για την παιδική ηλικία, οι οποίες θα καθορίσουν και τις τεχνικές που θα ακολουθήσει κατά τη μεταφραστική διαδικασία.

Εξίσου σημαντική κατά την Oittinen (2006: 37-38) είναι και η εμπειρία του μεταφραστή από την ανάγνωση του πρωτότυπου κειμένου, η οποία επηρεάζεται αφενός από τους παράγοντες που αναφέρθηκαν παραπάνω και αφετέρου από το ιστορικό, χρονικό και πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει το προς μετάφραση κείμενο. Επιπλέον, το στοιχείο της προφορικότητας μπορεί να επηρεάσει τις αποφάσεις του μεταφραστή ως προς τις τεχνικές που θα ακολουθήσει, καθώς αποτελεί στοιχείο της παιδικής λογοτεχνίας (Oittinen, 2000: 5). Τα εκφραστικά μέσα που θα χρησιμοποιήσει, όπως ο επιτονισμός, οι παύσεις ή ο ρυθμός, θα καθορίσουν το πόσο «ζωντανό» θα ακουστεί το κείμενο στα αυτιά ενός παιδιού, γεγονός που θα επηρεάσει και τον βαθμό απόλαυσης της ιστορίας (Oittinen, 2006: 39)

Όλες οι παράμετροι που αναφέρθηκαν μπορούν να ωθήσουν τον μεταφραστή να προβεί σε αλλαγές και προσαρμογές κατά τη μεταφραστική διαδικασία, όταν απευθύνεται σε παιδικό κοινό, φέρνοντας το μετάφρασμα πιο κοντά στον πολιτισμό στον οποίο απευθύνεται και κάνοντάς το πιο οικείο στο ακροατήριο-στόχο⁵.

Αντίθετος με τα παραπάνω φαίνεται να είναι ο Klingberg, ο οποίος θεωρεί πως ένα κείμενο θα πρέπει να παραποιείται και να υπόκειται σε αλλαγές όσο το δυνατόν λιγότερο (Klingberg, 1986: 17 στο: Lathey, 2006: 7), έτσι ώστε να μην εξαλοφονται

⁵ Στη μεταφραστική διαδικασία η τεχνική κατά την οποία αφομοιώνονται ή ουδετεροποιούνται οι πολιτισμικές διαφορές και το μετάφρασμα είναι οικείο προς τον πολιτισμό-στόχο περιγράφεται στα αγγλικά με τον όρο domestication (Oittinen, 2000: 74).

οι πολιτιστικές ιδιαιτερότητες και διαφορές μεταξύ πρωτοτύπου και μεταφράσματος⁶. Όπως επισημαίνει η Τσιαβού (2012: 108):

Επιθυμητό είναι ο μεταφραστής να μην καταφεύγει σε αφομοιωτικές λύσεις που εξαλείφουν τη διαπολιτισμικότητα και ταυτόχρονα συμβάλλουν στην υποτίμηση του αντικειμένου του μεταφράσματος. Ειδικά, σε ζητήματα που αποτυπώνουν σημαντικές δομές της αλλότριας πραγματικότητας, προτιμάται η διατήρηση είτε με μορφή υποσημείωσης, είτε με την ένταξη της επεξήγησης μέσα στο κείμενο.

Παρόμοια άποψη διατυπώνει και η O'Sullivan λέγοντας πως είναι σημαντικό οι νέοι αναγνώστες να έρχονται σε επαφή και να γνωρίζουν νέους πολιτισμούς προκειμένου να αποκτήσουν ευρύτητα σκέψης ως προς τις αντιλήψεις τους για τον δικό τους πολιτισμό (2004: 19).

Λαμβάνοντας υπόψη πως ο κλάδος της παιδικής λογοτεχνίας μεταλάσσεται συνεχώς σε συνάρτηση με τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές και τις αλλαγές που αυτές υφίστανται (Pišín, 2018: 11), καθώς και πως επηρεάζεται από μια πληθώρα παραγόντων, πολύ εύστοχα η Oittinen προτιμά να μιλά για μετάφραση για παιδιά αντί για μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας (2000: 69). Σημειώνει πως από τη στιγμή που ένας μεταφραστής μεταφράζει για παιδιά, έχοντας κάποιον σκοπό και απευθυνόμενος σε ένα συγκεκριμένο ακροατήριο, θα σεβαστεί τις ανάγκες, τις επιθυμίες, τις ικανότητές του ακροατηρίου αυτού και τις ιδιαιτερότητες της παιδικής ηλικίας σύμφωνα με τις δικές του πεποιθήσεις (ibid.).

⁶ Η τεχνική κατά την οποία οι πολιτιστικές ιδιαιτερότητες και διαφορές ενός κειμένου διατηρούνται στη μετάφραση περιγράφεται στα αγγλικά με τον όρο *foreignization* (Oittinen, 2000: 74).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm

2.1 Οι αδερφοί Grimm και τα «Παραμύθια για το σπίτι και την οικογένεια»

Δύο περίπου αιώνες μετά την πρώτη τους έκδοση⁷ τα παραμύθια των αδερφών Jacob και Wilhelm Grimm συνεχίζουν, σύμφωνα με την Καπλάνογλου (2017: 46), «να αποτελούν ορόσημο σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη διεθνή αφηγηματική παράδοση (προφορική και γραπτή) αλλά και μια λαογραφική αναζήτηση εξαιτίας των θεωρητικών και μεθοδολογικών προϋποθέσεων που καθόρισαν τη μακρόχρονη διαδικασία συλλογής και έκδοσής τους». Αποτελούν αντικείμενο έρευνας μέχρι σήμερα λόγω του μεγάλου εύρους των θεμάτων που διαπραγματεύονται και εκτός των ιστοριογραφικών στόχων, όπως η μελέτη της ιστορίας και της αρχαίας ποίησης, που εξυπηρετούν, κρίνεται σημαντική η συμβολή τους και στην επιστήμη της παιδαγωγικής (ibid.: 50-51). Σύμφωνα με την Tatar (1987: xiii), στα παραμύθια των Grimm υπάρχουν στοιχεία που τα καθιστούν κατάλληλα για κάθε ηλικία. Η απλότητα και η συναισθηματική τους απήχηση βοηθούν μικρούς και μεγάλους να κατανοήσουν καλύτερα τον υλικό κόσμο που τους περιβάλλει και να διαχειριστούν τα συναισθήματά τους. Όπως σημειώνει η Αγγελίδου (1994: χ.σ.) τα παραμύθια «είναι ένας κόσμος αληθινός σαν τη ζωή και μαγικός σαν τα όνειρά μας, που μας κερδίζει και μας ταξιδεύει ασταμάτητα, ξανά και ξανά».

Στο σημείο αυτό, είναι απαραίτητο να γίνει αναφορά στην έννοια του όρου «παραμύθι» όπως τον συναντάμε στη συλλογή των αδερφών Grimm. Η Bottigheimer (2010: 55), σημειώνει πως η ασάφεια στην ορολογία του όρου «παραμύθι» προέκυψε από τον αγγλικό τίτλο «Grimm's Fairy Tales» με τον οποίο έγινε γνωστή η συλλογή των αδερφών Grimm. Η ίδια υποστηρίζει πως η συλλογή «Kinder- und Hausmärchen», όπως είναι ο πρωτότυπος τίτλος στα γερμανικά, περιλαμβάνει διαφορετικά είδη αφηγήσεων, τα οποία διαφοροποιούνται ως προς τους ήρωες, την πλοκή και το θέμα που διαπραγματεύονται και έχει το καθένα τη δική του ιστορία (ibid.: 55). Διαχωρίζει

⁷ Ο πρώτος τόμος εκδόθηκε το 1812 και ο δεύτερος το 1815.

τις αφηγήσεις αυτές στις ιστορίες σχετικά με νεραϊδότοπους και νεράιδες (*tales about fairyland and fairies*), μύθους (*folk tales*) και παραμύθια (*fairytale*s). Στο πρώτο είδος, ο ανθρώπινος κόσμος και ο μαγικός κόσμος συνυπάρχουν. Πρόκειται για μακροσκελείς και περίπλοκες υφολογικά ιστορίες, στις οποίες περιγράφονται λεπτομερώς οι περιπέτειες ανθρώπων και μυθικών πλασμάτων. Οι μύθοι (*folktales*) περιλαμβάνουν διάφορα είδη ιστοριών, όπως για παράδειγμα ιστορίες με ζώα, με ηθικό δίδαγμα, ιστορίες που εξηγούν κάποια φυσικά φαινόμενα (Bottigheimer, 2009: 8) ή αστείες ιστορίες, τις οποίες είναι εύκολο να κατανοήσει και να θυμάται κάποιος και στις οποίες οι ήρωες είναι απλοί και καθημερινοί άνθρωποι (ανδρόγυνα, ιερείς, γιατροί, στρατιώτες, υπηρέτες ή ζητιάνοι) (ibid.: 56). Αντικατοπτρίζουν τον πραγματικό κόσμο και εκφράζουν το σύστημα αξιών του ακροατηρίου τους, ενώ τα περισσότερα δεν έχουν ευτυχισμένο τέλος⁸ (Bottigheimer, 2009: 4). Τέλος, στα παραμύθια⁹ (*fairytale*s) οι ήρωες καταφέρνουν να ξεπεράσουν όλες τις δυσκολίες που εμφανίζονται, υπάρχει το μαγικό στοιχείο (Bottigheimer, 2010: 57) και τελειώνουν συνήθως με τη φράση «κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα», δηλώνοντας την ευχάριστη κατάληξη της ιστορίας και τη δικαίωση των ηρώων της. Κλείνοντας τη μικρή αυτή παρένθεση, αξίζει να σημειωθεί η διαφοροποίηση των τριών αυτών ειδών αφήγησης σύμφωνα με την Bottigheimer (2010: 58), ως προς τη χρονική διάρκεια ύπαρξής τους. Πιο συγκεκριμένα, οι μύθοι (*folktales*) υπάρχουν για πάνω από δύο χιλιάδες χρόνια, οι ιστορίες σχετικά με νεραϊδότοπους και νεράιδες (*tales about fairyland and fairies*) για σχεδόν χίλια χρόνια, ενώ τα παραμύθια (*fairytale*s) υπάρχουν εδώ και μόλις πεντακόσια περίπου χρόνια.

Το γεγονός ότι η συλλογή των αδερφών Grimm είναι κάτι περισσότερο από μια ανθολογία παραμυθιών υποστηρίζει και η Tatar (1987: xx), η οποία επισημαίνει πως αποτελείται από μύθους, ιστορίες αστείες, απίθανες, ιστορίες με σκοπό να

⁸ Παραδείγματα τέτοιων ιστοριών παραθέτει η Bottigheimer στο βιβλίο της «Fairy Tales: A new history» (2009: 4-5).

⁹ Η Bottigheimer (2009: 10-13) σημειώνει έναν ακόμη διαχωρισμό μεταξύ παραμυθιών. Αναφέρεται σε δύο κατηγορίες παραμυθιών. Στην πρώτη ανήκουν τα «παραμύθια αποκατάστασης» (*restoration fairytale*s), στα οποία οι ήρωες (συνήθως πρίγκιπες, πριγκίπισσες, βασιλιάδες ή βασίλισσες) αρχικά διώχνονται από το βασίλειο και την κληρονομιά τους, αντιμετωπίζουν περιπέτειες και δυσκολίες και στο τέλος με τη συμβολή του μαγικού στοιχείου καταφέρνουν να ξεπεράσουν κάθε εμπόδιο και να αποκτήσουν και πάλι την κοινωνική, οικονομική και πολιτική τους θέση. Η δεύτερη περιλαμβάνει παραμύθια όπου οι ήρωες έχουν μια ανοδική πορεία ως προς την εξέλιξη της κοινωνικής τους τάξης (*rise tale*s). Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου παραμυθιού αποτελεί το παραμύθι «Ρουμπελστίλτσκιν».

προειδοποιήσουν και άλλες αφηγήσεις τις οποίες οι αδερφοί Grimm τις θεωρούσαν κομμάτι της λαογραφικής παράδοσης. Σύμφωνα με την Bottigheimer (2009: 25), τα δύο αδέρφια πίστευαν πολύ στην αξία του έργου τους διότι έβλεπαν την ανάδειξη αυτής της λαογραφικής παράδοσης ως μέσο διαμόρφωσης ενός έθνους ενωμένου και δυνατού. Σύμφωνα με τα παραπάνω είναι και ο Zipes (1987: 73), ο οποίος σημειώνει πως για τους αδερφούς Grimm τα παραμύθια αυτά ήταν σημάδια και ίχνη από το παρελθόν και το παρόν που τους επέτρεψαν να συγκεντρώσουν βασικές αλήθειες για τον γερμανικό λαό. Θα μπορούσε να δει κανείς το έργο τους ως μια αναζήτηση του πνεύματος του λαού (Καπλάνογλου, 2017: 46) και μια προσπάθεια να αναδείξουν κοινά έθιμα, νόμους και νοοτροπίες του γερμανικού λαού μέσα από τη γλώσσα, αλλά και χαρακτηριστικά που μοιράζεται με άλλους λαούς (Zipes, 1987: 67). Συμπληρωματικά στην παραπάνω τοποθέτηση του Zipes μπορούμε να παραθέσουμε την άποψη του Ben-Amos (2017: 94), ο οποίος επίσης υποστηρίζει πως «η συλλογή των παραμυθιών των Grimm αποτελεί ένα είδος ανακάλυψης της ανθρωπότητας όχι υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας ή μια πνευματικής και ιδεολογικής αναζήτησης, αλλά ως μια ζωτικής σημασίας διάσταση της κοινωνίας που μας ενώνει ανεξάρτητα από κοινωνική τάξη, εθνικότητα ή καταγωγή».

Εξίσου σημαντικά είναι επίσης τα στοιχεία που αντλούμε από τον τίτλο της συλλογής των αδερφών Grimm «Kinder- und Hausmärchen» σχετικά με το ακροατήριο-στόχο των παραμυθιών, καθώς και για τις αντιλήψεις των δύο αδερφών όσον αφορά την παιδική ηλικία και την οικογένεια, χωρίς όμως να τις συνδέουν με τις κοινωνικές αξίες και πεποιθήσεις ενός συγκεκριμένου έθνους (Ben-Amos, 2017: 93). Τέλος, η μέθοδος συλλογής και καταγραφής των παραμυθιών, η οποία σχολιάζεται παρακάτω, καθώς και το ότι αντιλήφθηκαν το νόημα που έχουν τα παραμύθια αυτά και η μελέτη τους έθεσαν τα θεμέλια για τη συστηματική καταγραφή των προφορικών μύθων και τις θεωρίες που διατυπώθηκαν για τη λαογραφική παράδοση μέσω των μύθων και των παραμυθιών από κει κι έπειτα (ibid.: 96-97). Τα διάφορα νοήματα των παραμυθιών αυτών, τα οποία μπορεί να είναι μυθικά, εθνικά, ψυχαναλυτικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, ιστορικά, ηθικά, φιλοσοφικά, λογοτεχνικά ή ποιητικά αποτελούν σύμφωνα με τον Ben-Amos (2017: 97) ένα ευρύτατο πεδίο έρευνας το οποίο φέρνει σε αντιπαράθεση μελετητές του έργου των αδερφών Grimm μέχρι σήμερα.

2.1.1 Οι αδερφοί Grimm

Οι Jacob (1785-1863) και Wilhelm Grimm (1786-1859) ήταν τα δύο μεγαλύτερα παιδιά του Philip Wilhelm Grimm και της Dorothea Zimmer. Ο πατέρας τους, ο οποίος ήταν επιφανής δικαστικός στην πόλη Χάναου του κρατιδίου της Έσσης στη Γερμανία, είχε τη δυνατότητα να τους παρέχει τα εφόδια προκειμένου να ακολουθήσουν κλασικές σπουδές. Παρ' όλα αυτά, ο θάνατός του, το 1796, έφερε την οικογένεια σε μια ιδιαίτερα δύσκολη οικονομική κατάσταση, αναγκάζοντας τα δύο αδέρφια, τα οποία βρέθηκαν ξαφνικά σε μειονεκτική θέση, να φροντίσουν τη μητέρα και τα άλλα τέσσερα αδέρφια τους (Zipes, 2014: xxii). Το 1798 πήγαν να φοιτήσουν στο Λύκειο του Κάσσελ και συνέχισαν τις σπουδές τους στη Νομική του Πανεπιστημίου του Μαρβούργου, ελπίζοντας να εξασφαλίσουν μια θέση ως δημόσιοι υπάλληλοι για να στηρίξουν την οικογένειά τους. Το 1807, μετά την εισβολή των Γάλλων στη Γερμανία, ο Jacob έπιασε δουλειά ως βιβλιοθηκάριος του βασιλιά Jérôme της Βεστφαλίας μέχρι την ήττα του Ναπολέοντα στη Μάχη της Λειψίας το 1813. (ibid: xxiv). Στη συνέχεια εργάστηκε στη βασιλική βιβλιοθήκη του Κάσσελ, όπου δούλεψε ως βιβλιοθηκάριος ο αδερφός του Wilhelm, ήδη από το 1806. Τα παραπάνω βιογραφικά και ιστορικά στοιχεία είναι σημαντικά, διότι, αφενός τοποθετούν το έργο των Grimm σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο (Bottigheimer, 2009: 42-43) και αφετέρου παρέχουν μια εξήγηση ως προς τη σύνδεση των παραμυθιών του πρώτου τόμου με παραμύθια που έφτασαν στις περιοχές της Γερμανίας από τη Γαλλία (Grätz, 1998 στο: Bottigheimer, 2009: 44).

Αν και η ενασχόληση με τη φιλολογία και τη λαογραφία¹⁰ δεν ήταν στα αρχικά τους σχέδια, εμπνευσμένοι από τον καθηγητή τους Friedrich Carl von Savigny, κατά τη διάρκεια των σπουδών τους στο Μαρβούργο μεταξύ 1802 και 1806, στράφηκαν στις ιστορικές, φιλολογικές και φιλοσοφικές διαστάσεις του δικαίου, καθώς και στη λογοτεχνία (ibid.: xxii). Σε μια εποχή που οι γερμανικές περιοχές ήταν διαιρεμένες και κατέχονταν από τους Γάλλους κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων πολέμων (Zipes,

¹⁰ Ο όρος «λαογραφία» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Βρετανό συγγραφέα William John Thoms το 1846 ως μια πρόχειρη απόδοση του όρου «Volkskunde» εννοώντας τη μελέτη των ανθρώπων με την έννοια του λαού· ανθρώπων, δηλαδή, με κοινό πολιτισμό, γλώσσα και καταγωγή (Kondi, 2018: 1). Τη λέξη «Volk» χρησιμοποιεί και ο Zipes (2014: xxii-xxiii) στην «Εισαγωγή» του βιβλίου του «The Original Folk and Fairy Tales of the Brothers Grimm» αναφερόμενος στο αντικείμενο της μελέτης των αδερφών Grimm, δίνοντάς της την έννοια της εθνότητας. Την αναφέρει, επίσης, και στο άρθρο του «The enchanted forest of the brothers Grimm: New modes of approaching the Grimm's fairy tales» (1987: 67) εξηγώντας την ως έναν λαό που τον συνδέει κοινή γλώσσα αλλά δεν είναι ενωμένος.

1987: 67; Καπλάνογλου, 2017: 46), τα δύο αδέρφια επιχείρησαν να οικοδομήσουν την ενότητα των Γερμανών αναζητώντας το «πνεύμα του λαού» (*Volksgeist*) (Καπλάνογλου, 2017: 46) μέσα από τη γλώσσα και τη λαϊκή παράδοση, την οποία θεωρούσαν το στοιχείο εκείνο που μπορούσε να εξασφαλίσει την ενότητα του γερμανικού λαού (Zipse, 2014: xxii). Παρ'όλο που η διαφύλαξη της πολιτιστικής τους κληρονομιάς αποτέλεσε ισχυρό κίνητρο για τους αδερφούς Grimm, οι ίδιοι, και κυρίως ο Jacob, προέκριναν, όπως σημειώνει η Naithani (2014: 47 στο Καπλάνογλου, 2017: 46-47), «μια διευρυμένη γνωσιακή διαδικασία», η οποία εμπεριείχε τις διαδικασίες της ανάλυσης και της ερμηνείας των όσων κατέγραψαν· διαδικασίες που περιλαμβάνονται στις δραστηριότητες κάθε λαογράφου που, σύμφωνα με τον Ben-Amos (1998: 274), «καταγράφει για να αναλύσει και να ερμηνεύσει». Ο ίδιος (2017: 104) συμπληρώνει πως «η προσφορά του έργου των Grimm στον πολιτισμό, στην κοινωνία και στη λογοτεχνία είναι ποιοτική και όχι ποσοτική». Παρακάτω, γίνεται μια προσπάθεια ανάδειξης αυτής της προσφοράς και της συμβολής της στην συστηματική έρευνα και σε επιστημονικούς κλάδους όπως η λαογραφία, η ιστορία, η λογοτεχνία, η μετάφραση, η παιδαγωγική και η ψυχολογία, μέσα από μια ανασκόπηση της συλλογής, της καταγραφής και της μετάφρασης των «Παραμυθιών για το σπίτι και την οικογένεια».

2.1.2 Η συλλογή, η καταγραφή και η μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm

Η συλλογή, η καταγραφή, και η έκδοση της συλλογής των παραμυθιών των αδερφών Grimm, αλλά και η μετάφρασή τους, έθεσαν σημαντικά ερωτήματα τα οποία διερευνώνται μέχρι σήμερα και συνεχίζουν να φέρνουν στο φως νέα στοιχεία ως προς τα βαθύτερα διαφορετικά νοήματα που περιέχουν, λαμβάνοντας υπόψιν όλες τις επανεκδόσεις και τις τροποποιήσεις που έγιναν από την πρώτη έκδοση του 1812/1815 μέχρι την έβδομη και τελευταία έκδοση το 1857. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί, όπως αναφέρει ο Stahl (1989: 186), η μελέτη της Ruth B. Bottigheimer σχετικά με τις καθολικές αλήθειες που υπάρχουν στα παραμύθια των Grimm, προσαρμοσμένες με βάση ιστορικούς και ιδεολογικούς παράγοντες. Συνεπώς, η αναφορά στο ιστορικό πλαίσιο και υπόβαθρο της συλλογής, καταγραφής κι εξέλιξης του έργου τους κρίνεται αναγκαία, προκειμένου να γίνει κατανοητό το μέγεθος της προσφοράς τους σε ένα πλήθος επιστημονικών κλάδων παγκοσμίως.

Πολλοί αναγνώστες μέχρι σήμερα, φαντάζονται τους αδερφούς Jacob και Wilhelm Grimm να ταξιδεύουν και να συλλέγουν οι ίδιοι τα παραμύθια από χωρικούς των περιοχών της Γερμανίας. Κάτι τέτοιο, βέβαια, δεν συνέβη ποτέ (Bottigheimer, 2009: 30; Zipes, 2014: xxi). Αντίθετα, η συλλογή τους βασίζεται σε προφορικές αφηγήσεις μορφωμένων ανθρώπων διαφόρων κοινωνικών τάξεων και συναδέλφων. Οι ίδιοι μετακινήθηκαν ελάχιστες φορές προκειμένου να καταγράψουν μύθους από νεαρές, κυρίως, γυναίκες στις περιοχές του Κάσσελ και του Μίνστερ (ibid.: xxi). Η Καπλάνογλου, μάλιστα, συμπληρώνει πως στους προλόγους των βιβλίων τους «τόνιζαν πάντα την άμεση επαφή με τους φορείς της προφορικής παράδοσης ως πλεονέκτημα στην αναζήτηση της αυθεντικότητας» (2017: 47-48). Παρ' όλα αυτά θα ήταν λανθασμένη η πεποίθηση πως τα παραμύθια αυτά προέρχονται μόνο από την προφορική παράδοση. Πιο συγκεκριμένα, η Shojaei-Kawan (2017: 124), σημειώνει πως οι πρώτες πηγές των Grimm ήταν βιβλία, άποψη με την οποία συμφωνεί και ο Ben-Amos (2017: 84), υποστηρίζοντας πως τα δύο αδέρφια δεν ήταν οι πρώτοι που μετέφεραν την προφορική παράδοση σε γραπτά κείμενα και, μάλιστα, ήταν ενήμεροι για το έργο των Ιταλών G. F. Straparola και G. Basile και των Γάλλων C. Perrault και C. d' Aulnoy Mlle de la Force (Shojaei-Kawan, 2017: 124; Zipes, 2014: xxxiv). Η Bottigheimer (2010: 61), αναφέρει πως ο λαογράφος και ιστορικός κοινωνικής ιστορίας Rudolph Schenda ήταν ένας από τους ερευνητές που μελέτησε τη σχέση μεταξύ έντυπου υλικού και προφορικών αφηγήσεων στα πλαίσια της διάδοσης και διάσωσης των παραμυθιών¹¹ γενικότερα και πως μετά από έρευνα τριάντα χρόνων, από το 1970 μέχρι το 2000, συμπέρανε πως το μοναδικό και σημαντικότερο εργαλείο διάδοσης των παραμυθιών ήταν τα γραπτά κείμενα (ibid.: 63). Με την προφορική παράδοση συνδέονται οι μύθοι (*folk tales*). Δεδομένου, όμως, πως η συλλογή των Grimm περιλαμβάνει διαφορετικά είδη αφηγήσεων ως προς το περιεχόμενο, τους ήρωες, την πλοκή και το βαθύτερο νόημα που κρύβουν, η συζήτηση σχετικά με την προέλευσή τους και τα πρόσωπα τα οποία μετέφεραν αυτές τις ιστορίες στα δύο αδέρφια περιπλέκεται.

¹¹ Ο όρος «παραμύθια» σε αυτό το σημείο έχει τη σημασία που σχολιάστηκε στην ενότητα 2.1 και χρησιμοποιείται ως απόδοση της αγγλικής λέξης «fairy tales».

Γεγονός που τροφοδότησε το ενδιαφέρον των Grimm και έπαιξε σημαντικό ρόλο στη δημιουργία του έργου τους αποτελεί η γνωριμία τους με δύο εξέχουσες προσωπικότητες της εποχής, τους Clemens Brentano και Achmin von Armin, το 1803, οι οποίοι είχαν ήδη ξεκινήσει τη συλλογή παλιών τραγουδιών, μύθων και χειρόγραφων και ζήτησαν τη βοήθειά τους. Τα δύο αδέρφια ανταποκρίθηκαν άμεσα και από το 1807 άρχισαν να συγκεντρώνουν, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Zipes (2014: xxiv), κάθε είδους μύθους, και όχι μόνο παραμύθια, από φίλους και γνωστούς στην περιοχή του Κάσσελ. Ο Brentano δεν χρησιμοποίησε ποτέ αυτά τα κείμενα και έδωσε στους Grimm την άδεια να τα χρησιμοποιήσουν όπως οι ίδιοι θέλουν (Zipes, 1987: 68; Zipes, 2014: xxvi), ενώ ο von Armin τους ενθάρρυνε να συνεχίσουν στην έκδοση μιας δικής τους συλλογής, με το υλικό που είχαν συγκεντρώσει.

Η πρώτη έκδοση της συλλογής «Kinder- und Hausmärchen» περιλάμβανε συνολικά 155 παραμύθια (85 στον πρώτο τόμο το 1812 και 70 στον δεύτερο το 1815), αριθμός που αυξήθηκε στα 200 περίπου παραμύθια από τον Wilhelm στην έκδοση του 1857 (Shojaei-Kawan, 2017: 123). Ο πρώτος τόμος που εκδόθηκε το 1812 περιλάμβανε μύθους που αφηγήθηκαν, κυρίως, στους αδερφούς Grimm νεαρές και μορφωμένες κοπέλες από την περιοχή του Κάσσελ¹² (Bottigheimer, 2009: 28-29; Zipes, 2014: xxxiii). Πώς, όμως, έφτασαν αυτές οι ιστορίες στα νεαρά κορίτσια της αστικής και αριστοκρατικής τάξης για να τα καταγράψουν τα δύο αδέρφια; Το μόνο σίγουρο, όπως σημειώνει η Bottigheimer (2005: 18; 2009: 30) είναι πως τα κορίτσια των πλούσιων αυτών οικογενειών δεν συνέλεξαν τα παραμύθια από χωρικούς της επαρχίας, αλλά τα άκουσαν από τους υπηρέτες που βρίσκονταν στην υπηρεσία τους. Σύμφωνα με τα παραπάνω είναι και ο Zipes (2014: xxxiii), ο οποίος συμπληρώνει πως και οι υπηρέτες αυτοί, είχαν ακούσει τα παραμύθια από ανθρώπους κατώτερων κοινωνικών τάξεων, χωρικούς και στρατιώτες (ibid.). Ο ίδιος ο Zipes (1987: 70) τεκμηριώνει την παραπάνω θέση, σημειώνοντας συγκεκριμένα πως οι στρατιώτες συνέβαλαν στην προφορική διάδοση των παραμυθιών λόγω της μεγάλης εισροής τους στις γερμανικές περιοχές

¹² Ενδεικτικά, ως οι πιο γνωστές και σημαντικές πηγές, αναφέρονται οι έξι κόρες της οικογένειας Wild, οι τρεις κόρες της οικογένειας Hassenpflug (Bottigheimer, 2009: 28-29; Zipes, 2014: xxxiii), η Friederike Mannel, κόρη ενός πάστορα και οι αδερφές Julia και Charlotte Ramus, οι οποίες ήταν εκείνες που γνώρισαν στους αδερφούς Grimm την Dorothea Viehmann· τη σημαντικότερη «πηγή» μύθων του δεύτερου τόμου της πρώτης έκδοσης το 1815 (Bottigheimer, 2009: 29). Επίσης, από τις σημαντικότερες οικογένειες ήταν οι Haxthausens, τους οποίους οι Grimm επισκέφθηκαν προσωπικά στο σπίτι τους στο Μίνστερ (Zipes, 2014: xxxiii).

κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων πολέμων. Στον δεύτερο τόμο της πρώτης έκδοσης, το 1815, κυρίαρχο πρόσωπο, το οποίο αφηγήθηκε στους αδερφούς Grimm περίπου σαράντα παραμύθια, είναι η Dorothea Viehmann¹³ (Bottigheimer, 2009: 29; Zipes, 2014: xxxiii). Στην περίπτωση του δεύτερου τόμου δεν υπήρχε θέμα αμφισβήτησης της προφορικής αφήγησης των παραμυθιών, διότι σύμφωνα με την Bottigheimer (2009: 31) αποτελούσαν αυθεντικούς παραδοσιακούς μύθους από ανθρώπους σαν την Viehmann, που ανήκαν στις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις. Ο Ben-Amos (2017:91-92) υποστηρίζει πως η προέλευση των παραμυθιών ήταν ιδιαίτερα σημαντική για τους αδερφούς Grimm καθώς οι ίδιοι στον πρόλογο του πρώτου τόμου της πρώτης έκδοσης¹⁴ γράφουν χαρακτηριστικά: «Εκτός από κάποιες εξαιρέσεις που έχουμε σημειώσει, τα πάντα σχεδόν προέρχονται από την προφορική παράδοση της Έσσης και των περιοχών του Μάιν και του Δουκάτου του Χάναου, όπου μεγαλώσαμε.» (Tatar, 1987: 205; Zipes, 2014: 4). Με την παραπάνω φράση, βέβαια, φαίνεται να διαφωνεί εν μέρει η Bottigheimer (2010: 62) παρατηρώντας πως οι Grimm ποτέ δεν είχαν αποδεικτικά στοιχεία για αυτή τους τη δήλωση. Διευκρινίζει πως αν και μέσα από τους προλόγους και τους επιλόγους των εκδόσεων της συλλογής τους από το 1812 μέχρι το 1857 αναφέρονται στην ύπαρξη σύντομων ιστοριών (*Märchen* στα γερμανικά/*Tales* στα αγγλικά) από τον αρχαίο κόσμο και την περίοδο του Μεσαίωνα, δεν αναφέρουν την ύπαρξη παραμυθιών (*fairy tales*) εκείνη την εποχή, παρά μόνο μύθων (*folk tales*).

Καθώς τα δύο αδέρφια βασίστηκαν στις αφηγήσεις ανθρώπων από διαφορετικά κοινωνικά στρώματα, υπάρχουν στη συλλογή τους πολλές διαφορετικές «φωνές» (Καπλάνογλου, 2017: 48), τις οποίες προσπάθησαν να αναδείξουν και να διατηρήσουν αναλλοίωτες, επιτρέποντάς τους να ακουστούν (Zipes, 2014: xxi, xxxvi). Στην πρώτη έκδοση των δύο τόμων της συλλογής τους, το 1812/1815, οι αδερφοί Grimm έθεσαν ως κύρια κατευθυντήρια γραμμή τους την πιστότητα ως προς τις λέξεις¹⁵ και τα βασικά

¹³ Ο ρόλος της ήταν τόσο καίριος, που οι Grimm ζήτησαν από τον νεότερο αδερφό τους Ludwig Emil να την απεικονίσει στο εξώφυλλο του δεύτερου τόμου (Bottigheimer, 2009: 29).

¹⁴ Ο Ben-Amos παραπέμπει στο βιβλίο του Zipes «The Complete First Edition: The Original Folks and Fairy Tales of the Brothers Grimm» που εκδόθηκε το 2014 και περιλαμβάνει σε αγγλική μετάφραση τα παραμύθια όπως γράφτηκαν από τους Grimm στην πρώτη έκδοση 1812/1815.

¹⁵ Πιο συγκεκριμένα στην ετυμολογία τους, όπως αναφέρει ο Zipes (2014: xxviii).

χαρακτηριστικά των παραμυθιών, και απέφυγαν να τα διανθίσουν και να κάνουν σημαντικές αλλαγές στην πλοκή και την ουσία τους (ibid.: xxviii). Σύμφωνα, μάλιστα, με τον Zipes (1987: 68) κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας της πρώτης έκδοσης ήταν σύμφωνοι ως προς το ύφος που ήθελαν να τους δώσουν, παρ'όλο που κάποιοι κριτικοί του έργου τους, τους θέλουν να διαφωνούν και τον Wilhelm να προβαίνει σε αλλαγές παρά τη θέληση του Jacob. Ένα ακόμη στοιχείο που αξίζει να σημειωθεί είναι πως, ως συλλέκτες τα δύο αδέρφια προσπάθησαν να συγκεντρώσουν όσο περισσότερες εκδοχές των παραμυθιών μπορούσαν και από αυτό το υλικό, ως εκδότες επέλεξαν, σύμφωνα με την Shojaei-Kawan (2017: 126), τις πιο «κατάλληλες» είτε από λαογραφικής πλευράς είτε ως προς τη συνέπειά τους, το ακροατήριο-στόχο και το κοινωνικό, θρησκευτικό κι εκπαιδευτικό πλαίσιο της εποχής. Δεν ήταν δικά τους τα παραμύθια, αλλά η επιλογή ως προς το ύφος τους σε έντυπη μορφή (ibid.). Το μεγάλο επίτευγμα των αδερφών Grimm σε αυτήν την πρώτη έκδοση του 1812/1815 είναι το ότι κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα πρότυπο λογοτεχνικό είδος βασισμένο σε παραμύθια με διττό σκοπό· αφενός να είναι όσο το δυνατόν πιο κοντά στην προφορική παράδοση και αφετέρου να είναι ελκυστικό στην αναπτυσσόμενη αστική τάξη της εποχής, μέσα από στυλιστικές και θεματικές αλλαγές, αλλά και ένα πιο επίσημο ύφος (Zipes: 1987:68). Η δεύτερη έκδοση το 1819 περιλάμβανε 170 παραμύθια σε έναν τόμο, ενώ μέχρι την τελευταία έκδοση του 1857 ο συνολικός αριθμός έφτανε τα 211. Από την δεύτερη έκδοση κι έπειτα παρατηρούνται αλλαγές, που επιμελήθηκε κυρίως ο Wilhelm, έχοντας καταλήξει με τον αδερφό του στο ύφος που ήθελαν να έχει η συλλογή τους (ibid.). Όπως σημειώνει ο Vaz de Silva (2017: 135), οι Grimm ισχυρίζονταν πως προσπαθούσαν να διατηρήσουν και να «περισώσουν» τις ιδιαιτερότητες των παραμυθιών και να μεταφέρουν το ουσιαστικό τους περιεχόμενο. Εύλογα λοιπόν μπορεί να αναρωτηθεί κανείς για ποιο λόγο προχώρησαν στις αλλαγές που συναντάμε στις επόμενες εκδόσεις, αλλάζοντας τα κείμενα. (ibid.). Η Bottigheimer (1990: 8) παρατηρεί και η ίδια το γεγονός ότι πολλά παραμύθια έχουν υποστεί αλλαγές, ως προς το γλωσσικό ύφος και την πλοκή, στις τελευταίες εκδόσεις, οι οποίες κατέστησαν τον γραπτό λόγο πιο πολύπλοκο και εξηγούνται από μια πληθώρα παραγόντων¹⁶.

¹⁶ Η Bottigheimer (1990: 8) αναφέρει τις περιπτώσεις των παραμυθιών «Χάνσελ και Γκρέτελ» («Hänsel und Gretel») και «Σταχτοπούτα» («Aschenputtel»). Σημειώνει πως το παραμύθι «Χανσελ και Γκρέτελ» άλλαξε δραστικά όταν ο Wilhelm Grimm διάβασε μια παραλλαγή του παραμυθιού από την Αλσατία που εκδόθηκε από τον August Stöber, ενώ ο ίδιος αφαίρεσε από την «Σταχτοπούτα» κάθε μαγικό στοιχείο

Στην προσπάθειά του να καταστήσει τα παραμύθια κατάλληλα για το ακροατήριο της μεγαλοαστικής τάξης ο Wilhelm Grimm παρέλειψε ερωτικά και σεξουαλικά στοιχεία¹⁷, έτσι ώστε να μην προσβάλλουν την ηθική της και πρόσθεσε πολλές χριστιανικές εκφράσεις (Zipers, 1987: 69). Περί «χριστιανοποίησης» των παραμυθιών κάνει λόγο και η Shojaei-Kawan (2017: 128-129), η οποία υποστηρίζει πως είχαν σκοπό να υποδείξουν ενάρετες μορφές συμπεριφοράς που έπρεπε να ακολουθούν οι νεαρές γυναίκες και κοπέλες της μεγαλοαστικής τάξης του 19^{ου} αιώνα. Παρ'όλα αυτά, η ίδια παρατηρεί πως η συγχώρεση, αν και αποτελεί μια από τις βασικότερες χριστιανικές αρχές, δεν ενθαρρύνεται ιδιαίτερα στα παραμύθια των Grimm, όπου συναντάμε συχνά την εκδίκηση και την τιμωρία. Ο Zipers (1987: 69) συμπληρώνει πως ο Wilhelm έδωσε, επιπλέον, έμφαση σε συγκεκριμένα πρότυπα κοινωνικών ρόλων για άντρες και γυναίκες σύμφωνα με τον πατριαρχικό κώδικα της εποχής θίγοντας ταυτόχρονα, όπως σχολιάζει η Καπλάνογλου (2017: 50) τις πεποιθήσεις και τις ιδέες της κοινωνίας ως προς τον θεσμό της οικογένειας εκείνη την εποχή. Ένας ακόμη βασικός παράγοντας που οδήγησε σε σημαντικές αλλαγές των παραμυθιών από τα δύο αδέρφια ήταν και η βαθιά τους πεποίθηση ότι η συλλογή τους θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως εκπαιδευτικό εγχειρίδιο με ακροατήριο-στόχο τα παιδιά. Πιο συγκεκριμένα στον πρόλογο της δεύτερης έκδοσης του 1819, γράφουν χαρακτηριστικά: «Σε αυτήν την καινούρια έκδοση έχουμε αφαιρέσει, με πολλή προσοχή, κάθε φράση ακατάλληλη για τα παιδιά. Άγριες και άκομψες φράσεις βελτιώθηκαν» (Tatar, 1987: 217). Η Tatar γράφει πως ό,τι ήταν πολύ σκληρό ή προσβλητικό για τα παιδικά αυτιά αφαιρούνταν (ibid.: 38), ενώ ο Hohr (2000: 91) συμφωνεί με τα παραπάνω, συμπληρώνοντας πως τα παραμύθια έγιναν απλούστερα,

που είχαν προέλευση τα παραμύθια του Perrault, όταν άκουσε μια πιο γερμανική, κατά τη γνώμη του, εκδοχή.

¹⁷ Ένα τέτοιο παράδειγμα αναφέρει η Tatar (1987: 7) παραθέτοντας την περίπτωση του παραμυθιού «The Master Hunt», το οποίο όπως ειπώθηκε από την Dorothea Viehmann παρουσιάζει τον ήρωα της ιστορίας να μπαίνει σε ένα κάστρο, όπου βρίσκει μια γυμνή πριγκίπισσα να κοιμάται και ξαπλώνει δίπλα της. Όταν εκείνος φεύγει η πριγκίπισσα ανακαλύπτει ότι είναι έγκυος. Η εκδοχή που υπάρχει στη συλλογή «Nursery and Household Tales» μιλά για μια πριγκίπισσα να κοιμάται ντυμένη στο κραβάτι της και τον ήρωα να στέκεται και να την κοιτάζει με ευπρέπεια. Παρόμοιου είδους αλλαγή συναντάμε και στο παραμύθι «Rapunzel», όπου στην πρώτη έκδοση η μάγισσα καταλαβαίνει ότι η Ραπουνζέλ συναντά τον πρίγκιπα όταν εκείνη τη ρωτάει γιατί δεν της χωράνε πλέον τα ρούχα της, υπονοώντας μια εγκυμοσύνη, ενώ στη δεύτερη έκδοση το αντιλαμβάνεται όταν η Ραπουνζέλ τη ρωτά ξεκάθαρα γιατί μπορεί να τραβήξει ευκολότερα επάνω στον πύργο τον νεαρό πρίγκιπα απ'ότι εκείνη (ibid.: 18; Bengtsson, 2009: 16).

απαλλάχθηκαν από κάθε σεξουαλικό και άσεμνο στοιχείο, δόθηκε έμφαση σε ηθικούς κανόνες και σωστά κοινωνικά πρότυπα και έγινε σαφές το κίνητρο των Grimm για τη δημιουργία αυτής της συλλογής. Μέσα από τα χειρόγραφα και την πρώτη έκδοση των πρώτων δύο τόμων οι αλλαγές αυτές μπορούν να μελετηθούν (Tatar, 1987: 37) ως προς τις ιστορικές, λογοτεχνικές, λαογραφικές, κοινωνικές, παιδαγωγικές, ψυχολογικές, αλλά και πολιτικές παραμέτρους που επηρέασαν το έργο των δύο αδερφών από την συλλογή του υλικού μέχρι και την έβδομη έκδοση της συλλογής των «Παραμυθιών για το σπίτι και την οικογένεια» το 1857.

Μέσα από τη μετάφρασή της, η συλλογή «Kinder- und Hausmärchen» των αδερφών Grimm επηρέασε τη λογοτεχνική κληρονομιά του δυτικού κόσμου και διαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό την ευρωπαϊκή παιδική λογοτεχνία μαζί με ένα πλήθος ακόμη λογοτεχνικών έργων¹⁸ (Cotton, 2000: 68). Η Cotton (ibid.: 69) αναφέρει πως ήταν από τις ελάχιστες πηγές πάνω στις οποίες υπήρχαν μεταφράσεις μέχρι τον 19^ο αιώνα. Το 2014 ο Jack Zipes επιμελήθηκε τη μετάφραση στην αγγλική γλώσσα της πρώτης έκδοσης της συλλογής των παραμυθιών των Grimm (1812/1815) με τίτλο «The Complete First Edition: The Original Folk and Fairy Tales of the Brothers Grimm», γεγονός που εύστοχα μπορεί να προκαλέσει το ερώτημα που είχε θέσει ο Stahl αρκετά χρόνια πριν (1989: 182)· ποια η ανάγκη άλλης μιας μετάφρασης; Για ποιο λόγο τα παρμύθια των Grimm συνεχίζουν να μεταφράζονται παγκοσμίως διακόσια χρόνια περίπου από την πρώτη τους έκδοση;

Ο λόγος για τον οποίο η μετάφραση των παραμυθιών αυτών αποτελεί πρόκληση για κάθε επίδοξο μεταφραστή μέχρι σήμερα έγκυται αφενός στις ιδιαιτερότητες, τους παράγοντες και το ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη συλλογή και καταγραφή τους, όπως σχολιάστηκε παραπάνω, και αφετέρου το ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο και ο πολιτισμός στον οποίο απευθύνεται η εκάστοτε μετάφραση. Εξίσου σημαντικό ρόλο παίζουν οι επιλογές του μεταφραστή ως προς τις μεταφραστικές τεχνικές που θα ακολουθήσει, το ακροατήριο-στόχο στο οποίο απευθύνεται, η έμφαση ή όχι στην προφορικότητα του κειμένου του, καθώς και η εξάλειψη ή ανάδειξη της διαπολιτισμικότητας του κειμένου. Όπως σημειώνει η

¹⁸ Ανάμεσα σε αυτά η Cotton (2000: 68) αναφέρει τους ελληνικούς και σκανδιναβικούς μύθους και θρύλους, τις «Αραβικές Νύχτες», την «Οικογένεια Ελβετών Ροβινσώων», τα «Παρμύθια του Άντερσεν», την «Χάιντ» και την «Πίπι Φακιδομύτη».

Τσιαβού (2012: 107) τα μεταφραστικά διλήμματα ενός μεταφραστή είναι πολλά, ενώ η Γαβριηλίδου (2010: 11) υποστηρίζει πως:

Το γεγονός ότι υπάρχουν περισσότερες από μια μεταφρασμένες εκδοχές του ίδιου πρωτοτύπου παιδικής λογοτεχνίας, συγχρονικά και διαχρονικά, «ευνοεί ιδιαίτερα τις συγκριτικές μελέτες· οι διαφορετικές χρονικά μεταφράσεις αφενός απαντούν σε ερωτήματα αναφορικά με τη διδακτική διάσταση της παιδικής λογοτεχνίας, τη σχέση της με την κοινωνία και το πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον της, τους προσανατολισμούς της και τις σκοπιμότητές της σε συγκεκριμένες κοινωνίες, αφετέρου προσφέρουν υλικό για αξιολόγηση του ρόλου της μεταφραστικής δραστηριότητας και της δυναμικής της στο εσωτερικό μιας εθνικής παιδικής λογοτεχνίας.

Η Lathey (2006: 16) τονίζει πως ο μεταφραστής είναι ένας ενεργητικός και δημιουργικός διαμεσολαβητής μεταξύ δύο πολιτισμών. Συνεπώς, στην περίπτωση των παραμυθιών των αδερφών Grimm πρέπει να έχει μελετήσει εκτενώς το πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκε το έργο αυτό και να γνωρίζει ακόμη καλύτερα σε ποια εποχή το μεταφράζει και γιατί.

Αξίζει να σημειωθεί πως η πρώτη μετάφραση επιλεγμένων παραμυθιών των Grimm στην ελληνική γλώσσα έγινε το 1886 από τον παιδαγωγό Μ. Ι. Βρατσάνο μέσα από ένα βιβλίο 80 σελίδων¹⁹, το οποίο περιλάμβανε 12 παραμύθια²⁰ (Αλεξιάδης, 2017: 262).

2.2 Τα στοιχεία της βίας, του φύλου και της κοινωνικής τάξης στα παραμύθια των αδερφών Grimm.

Ιδιαίτερη έκπληξη προκαλούν τα στοιχεία της βίας και της σκληρότητας, από τα οποία διακατέχονται τα περισσότερα από τα παραμύθια των αδερφών Grimm. Όπως χαρακτηριστικά γράφει η Tatar στο βιβλίο της «The Hard Facts of the Grimm's Fairy

¹⁹ Το βιβλίο αυτό δεν περιείχε μόνο τα επιλεγμένα παρμύθια των Grimm, αλλά 19 ακόμη ποιήματα για τους μαθητές της πρώτης τάξης του δημοτικού, οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς για τη διδασκαλία των παραμυθιών και την εργογραφία του συγγραφέα (Αλεξιάδης, 2017: 263).

²⁰ Τα παραμύθια αυτά όπως τα αναφέρει ο Αλεξιάδης (2017: 263) σε απλή καθαρεύουσα είναι «Τα τάλληρα του Θεού», «Το γλυκό ριζόγαλον», «Η Δράκαινα», «Άχυρον, κάρβουνον και φασόλιον», «Οι επιτήδευοι», «Ο θάνατος της πουλάδας», «Ο λύκος και τα επτά αιγίδια», «Ο λύκος και η αλώπηξ», «Ο τρυποφράκτης και η άρκτος», «Ο Αετάκης», «Οι μουσικοί της πόλως Θηβών» και «Ο πτωχός και ο πλούσιος».

Tales» (1987: 3), ακόμη κι αυτοί που γνωρίζουν πως η μητριά της Χιονάτης σχεδιάζει τον φόνο της θετής της κόρης, πως περιστέρια βγάζουν τα μάτια από τις ετεροθαλείς αδελφές της Σταχτοπούτας, ότι οι μνηστήρες της Ωραίας Κοιμωμένης αιμορραγούν μέχρι θανάτου στον φράχτη με τα αγκάθια που περιβάλλει το κάστρο της και ο Ρουμπελστίλτσκιν σχίζει τον εαυτό του στα δύο, ενώ διακατέχεται από ανεξέλεγκτη οργή, σίγουρα θα ξαφνιαζόταν από τις σκηνές φόνων, ακρωτηριασμών, κανιβαλισμού, βρεφοκτονίας και αιμομιξίας που περιγράφονται στις ιστορίες που στη σημερινή εποχή διαβάζονται στα παιδιά. Ο Zipes (2002: 8) αναφέρει πως ενέργειες όπως ο κανιβαλισμός, οι ανθρωποθυσίες, το κλέψιμο και το εμπόριο γυναικών ως νύφες, η εξορία ενός πρίγκιπα ή μιας πριγκίπισσας, η μεταμόρφωση ανθρώπων σε ζώα και φυτά και η παρέμβαση τεράτων και περίεργων πλασμάτων, ήταν χαρακτηριστικά της κοινωνικής ζωής και των πεποιθήσεων κάποιων πρωτόγονων κοινωνιών. Με τα παραπάνω φαίνεται να συμφωνούν και οι Μίσιου & Κουκουλάς, οι οποίοι παραπέμπουν στο βιβλίο της Tatar και σχολιάζουν την ευστοχία του τίτλου που επέλεξε, καθώς η βία και το σεξ αποτελούν τις κυριότερες θεματικές των παραμυθιών των Grimm, τουλάχιστον στην ανέκδοτη εκδοχή τους (2017: 788). Παρ'όλο που οι Grimm αφαίρεσαν κάθε σεξουαλικό στοιχείο, καθώς και τις αποδόσεις που αναφέρονταν σε περιπτώσεις αιμομιξίας, δεν έκαναν το ίδιο με στοιχεία κακοποίησης παιδιών όπως σκληρές μορφές συμπεριφοράς, πείνα και εγκατάλειψη (Bengtsson, 2009: 16). Αντίθετα, η βία είναι συνεχώς παρούσα, κυρίως στις περιπτώσεις απόδοσης τιμωρίας στους κακούς (Μίσιου & Κουκουλάς, 2017: 789), όπου οι αδερφοί Grimm προσπαθούσαν να ενισχύσουν τα βίαια επεισόδια (Tatar, 1987: 5). Επιπλέον, όπως επισημαίνει η Μουντάκη (2017: 300), η παραδειγματική και αποτρώπαια, κάποιες φορές, τιμωρία του κακού ενισχύει ακόμη περισσότερο την αντίληψη πως η δικαιοσύνη πάντα νικά στα λαϊκά παραμύθια. Η Shojaei-Kawan (2017: 129), συμπληρώνει πως το μοτίβο του κακού χαρακτήρα, ο οποίος, ακούσια, προκαλεί την τιμωρία του, αποτελεί ένα από τα πολλαπλά ποιητικά στοιχεία που χρησιμοποιούν οι αδερφοί Grimm και τα οποία καθιστούν τη συλλογή τους μοναδική. Η Tatar (1987: 77), υποστηρίζει πως η κακία των βιολογικών γονέων έχει διττή λειτουργία στην πλοκή της ιστορίας, καθώς, αφενός τους ρίχνουν την ευθύνη για την χαμηλή κοινωνική τάξη και την μειονεκτική θέση στην οποία βρίσκεται ο ήρωας ή η ηρωίδα και αφετέρου, εξηγεί γιατί στερείται τα πατρογονικά του/της δικαιώματα. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, αποτελεί η μητρική κακία, η οποία προβάλλεται μέσα από τα περισσότερα παραμύθια και η οποία οδήγησε

τον Wilhelm Grimm να κάνει ουσιαστικές αλλαγές σε αρκετά από αυτά (ibid.: 36). Τη θέση της κακιάς μητέρας πήρε η μητριά, η οποία, στα περισσότερα παραμύθια, αποτελεί αστείρευτη πηγή κακίας και μίσους και για το λόγο αυτό αποτελεί έναν από τους χαρακτήρες που δεν μπορεί εύκολα να ξεχάσει κανείς (ibid.: 141). Η Shojaei-Kawan (2017: 126), σημειώνει πως αυτή η επιλογή των Grimm στηρίζεται στο δικό τους σύστημα αξιών και τις απόψεις τους ως προς το τι θα ήταν λιγότερο στενάχωρο και σκληρό για τα παιδιά.

Ένα ακόμη σημαντικό θέμα, που διερευνάται μέσα από τη μελέτη των παραμυθιών των αδερφών Grimm είναι η προώθηση και η ενίσχυση στερεοτύπων ως προς τους ρόλους των δύο φύλων, όπως αυτά παρουσιάζονται μέσα από τη σχέση και την αλληλεπίδρασή τους (Erum, 2009). Σύμφωνα με τον Zipes (1987: 69), τα περισσότερα παραμύθια της συλλογής «Kinder- und Hausmärchen» προβάλλουν και ενθαρρύνουν αξίες και πεποιθήσεις που εμπεριέχονται στην αυστηρή ηθική του Προτεσταντισμού και είναι σύμφωνες με το πατριαρχικό πρότυπο της εποχής ως προς τον ρόλο και τις υποχρεώσεις των δύο φύλων. Η Neikirk (n.d.: 38), υποστηρίζει πως, αντί τα παραμύθια αυτά να προβάλλουν κοινωνικές αξίες και ιδανικά, διαιωνίζουν χριστιανικά, πατριαρχικά πρότυπα ως ένα μέσο διατήρησης της ιεραρχίας ως προς το ανθρώπινο φύλο. Όπως σχολιάζουν οι Tomè & Bastos (2013: 1), τα παραμύθια της συλλογής των αδερφών Grimm έχουν προσαρμοστεί στο πατριαρχικό πρότυπο της μεγαλοαστικής τάξης, με σκοπό να εξυπηρετήσουν τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης κατά τον 19^ο αιώνα, συνδέοντας το γυναικείο φύλο με συγκεκριμένες κοινωνικές μορφές συμπεριφοράς. Ο Zipes (1984: 164), γράφει χαρακτηριστικά πως η πατριαρχική τους ιδεολογία, τους οδήγησε σε προσαρμογές των παραμυθιών τους, με σκοπό να συνάδουν με τις αξίες ενός ανδρικού συντηρητισμού και μιας μεσοαστικής τάξης. Το γυναικείο φύλο κυριαρχεί στα παραμύθια των Grimm, αν αναλογιστεί κανείς ηρωίδες, όπως η Χιονάτη, η Σταχτοπούτα, η Κοκκινোসκουφίτσα, η Ραπουνζέλ, καθώς και τις πολυάριθμες μητρίες και μάγισσες (Nanda, 2014: 246). Η Neikirk (n.d.: 38), συμπληρώνει πως αυτό ίσως οφείλεται στο ότι τα περισσότερα τα αφηγήθηκαν γυναίκες. Επιπλέον, η Μουντάκη (2017: 297) επισημαίνει πως ειδικά για τον Jacob οι γυναίκες αντιπροσώπευαν το «ξένο», το «διαφορετικό» της λογικής. Σε αντίθεση με την ορθολογιστική και κατευθυνόμενη σκέψη των ανδρών είναι πιο παρορμητικές, ευθείες

και συναισθηματικές²¹. Δεν τις θεωρεί, ωστόσο, ποιήτριες, αλλά φορείς της παράδοσης. Παρ'όλα αυτά, υπάρχουν δύο βασικοί τύποι γυναικών (ως προς τον χαρακτήρα) που περιγράφονται στα παραμύθια των Grimm (ibid.: 38). Υπάρχουν οι όμορφες, αθώες και ενάρετες κοπέλες, που καταλήγουν να παντρεύονται τον πρίγκιπα και να ζουν μαζί του στο παλάτι και οι κακιές και διαβολικές μητριές και μάγισσες, οι οποίες έχουν συνήθως άσχημο τέλος (Nada, 2014: 2014). Στην πρώτη περίπτωση οι περισσότερες από αυτές τις ηρωίδες έχουν έναν πιο παθητικό ρόλο, χωρίς να τους δίνεται η ευκαιρία να εκφράσουν τη γνώμη τους (Tomè & Bastos, 2013: 5), ενώ το βασικό τους χαρακτηριστικό είναι η ομορφιά και η θηλυκότητα, στις οποίες οφείλεται η ευτυχία τους στο τέλος του παραμυθιού (Erum, 2009:2). Ο Stahl (ibid.: 187), παραπέμπει στη μελέτη της Bottigheimer, η οποία έχει διαπιστώσει πως οι γυναίκες στερούνται την ελευθερία έκφρασης, λόγω των αλλαγών που έκανε ο Wilhelm κυρίως στις μεταγενέστερες εκδόσεις της συλλογής των παραμυθιών. Η παθητικότητα θεωρείται αρετή σύμφωνα με το πατριαρχικό πρότυπο (Nada, 2014.: 248) και συνοψίζεται εύστοχα από την Neikirk (n.d.: 39), η οποία διατυπώνει πως αν είσαι όμορφη, πρέπει να υπομένεις, χωρίς να διαμαρτύρεσαι, τις δύσκολες και άσχημες συνθήκες μέσα στις οποίες ζεις μέχρι να έρθει ο πρίγκιπας να σε σώσει. Προβάλλεται η εικόνα της γυναίκας, που προκειμένου να ενσωματωθεί και να αποτελέσει μέρος της κοινωνίας πρέπει να είναι ευγενική, υπάκουη, εργατική και αφοσιωμένη στις δουλειές και τη φροντίδα του σπιτιού χωρίς να παραπονιέται (Erum, 2009: 5). Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν χαρακτήρες όπως η Σταχτοπούτα, η Χιονάτη, η Ωραία Κοιμωμένη, οι οποίες ενσαρκώνουν αυτήν την παθητικότητα και την αθωότητα, χωρίς να έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν πρωτοβουλία και ανεξαρτησία (Nada, 2014: 248) και τελικά η απαλλαγή τους από τον κίνδυνο και τη δυστυχία έρχεται από τον πρίγκιπα. Μέσα από τα παραπάνω στοιχεία ενισχύεται η αντίληψη πως ένα ευγενικό, συνετό, αγνό, υπάκουο και υπομονετικό κορίτσι αξίζει μια ευτυχισμένη ζωή. Κατ'επέκταση τα παιδιά που διαβάζουν ή ακούν αυτά τα παραμύθια σχηματίζουν τη γενικότερη εντύπωση πως οι καλοί άνθρωποι ανταμοίβονται, ενώ οι κακοί τιμωρούνται (Erum, 2009: 5). Επιπλέον, παρουσιάζουν τις συνέπειες που θα υποστεί μια κοπέλα, η οποία δεν ακολουθεί τα συγκεκριμένα γυναικεία πρότυπα συμπεριφοράς. Χαρακτηριστικό

²¹ Η Μουντάκη παραπέμπει σε ένα γράμμα του Jacob Grimm στον Achim von Armin, τον Ιούλιο του 1811, στο οποίο υποστηρίζει πως όσον αφορά την ποίηση, οι γυναίκες είναι εκείνες που φρόντισαν να διατηρήσουν τον αρχαίο θρύλο και πως δίχως αυτές το περισσότερο υλικό θα είχε χαθεί.

παράδειγμα αποτελεί η γνωστή ιστορία της Κοκκινোসκουφίτσας (Nanda, 2014: 248). Οι γυναίκες που διακατέχονται από επιθυμία για δύναμη, παίρνουν πρωτοβουλίες και παρουσιάζονται ως πιο ανεξάρτητοι χαρακτήρες είναι οι κακές γυναικείες φιγούρες των παραμυθιών. Αυτές αποτελούν την άλλη όψη του νομίσματος, καθώς συγκεντρώνουν στο πρόσωπό τους χαρακτηριστικά που θεωρούνται αντρικά, σύμφωνα με τα πατριαρχικά πρότυπα της εποχής. Γι' αυτό το λόγο έχουν, συνήθως, άδοξο τέλος.

Ενώ, λοιπόν, η τιμωρία, η επιβαλλόμενη σιωπή και η κοινωνική απομόνωση «πλήττει» ιδιαίτερα τις γυναίκες στα παραμύθια των Grimm (Stahl, 1989: 188), δεν συμβαίνει το ίδιο με τους αντρικούς χαρακτήρες. Οι ήρωες των παραμυθιών είναι περισσότερο ενεργητικοί και επιθετικοί, καθώς αναζητούν και διεκδικούν επίμονα αυτό που επιθυμούν. Εμφανίζονται ως γενναίοι, όμορφοι και δυνατοί ήρωες, έτοιμοι να σώσουν τις γυναίκες από τον κίνδυνο και τη μιζέρια, οι οποίες περιμένουν καρτερικά και στο τέλος ανταμοίβονται με έναν βασιλικό γάμο. Συνεπώς, όπως σημειώνουν οι Tomè & Bastos (2013: 7), ο ρόλος της γυναίκας περιορίζεται σε οτιδήποτε έχει να κάνει με τη φροντίδα του σπιτιού και τη μητρότητα. Παρατηρούμε πως τα στοιχεία που επιδοκιμάζονται στους άντρες των παραμυθιών των Grimm θεωρούνται αρνητικά για τις γυναίκες, ενώ στοιχεία, όπως η υπακοή, που είναι υποχρεωτικά για τις γυναίκες δεν είναι το ίδιο υποχρεωτικά και για τους άντρες. Παράδειγμα, αποτελεί ο κυνηγός στο παραμύθι της Χιονάτης, ο οποίος αντί να σκοτώσει την άτυχη κοπέλα, όπως τον διατάζει η κακιά μητριά-μάγισσα, τη λυπάται και της χαρίζει τη ζωή διώχνοντάς την στο δάσος. Για αυτήν του την ανυπακοή όχι μόνο δεν τιμωρείται, αλλά δημιουργεί και μια θετική εντύπωση στους αναγνώστες/ακροατές, έχοντας κάνει μια καλή πράξη και δεν το έχει βάρος στη συνείδησή του. Εξίσου σημαντικό είναι το ότι οι άντρες στα παραμύθια των αδερφών Grimm εμπλέκονται σε βίαιες ενέργειες, προκειμένου να αποφύγουν τη θυματοποίηση, σε αντίθεση με τις γυναίκες, γεγονός που δείχνει έμμεσα, σύμφωνα με την Neikirk (n.d.: 41), ότι οι άντρες ελέγχουν τη μοίρα τους, ενώ οι γυναίκες περιμένουν από έναν άντρα να καθορίσει τη δική τους. Η Erum (2009: 5), υποστηρίζει πως στα παραμύθια, απαραίτητη προϋπόθεση για να υπάρξει αρμονία και ευημερία είναι η αποδοχή και η υπακοή στους ρόλους και τα καθήκοντα κάθε φύλου. Προκειμένου «να ζήσουν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα» οι άντρες των παραμυθιών πρέπει να είναι περίεργοι, δραστήριοι και τολμηροί, ενώ ο αποδεκτός ρόλος για τις γυναίκες τις θέλει υπάκουες συζύγους και καλές μητέρες.

Εξίσου χαρακτηριστικό στοιχείο, και ιδιαίτερα γόνιμο έδαφος μελέτης και έρευνας αποτελεί αυτό της διάκρισης των κοινωνικών τάξεων στα παραμύθια των αδερφών Grimm. Κατ'αρχάς, οι χαρακτήρες που χρησιμοποιούν, οι οποίοι είναι βασιλιάδες, βασίλισσες, πρίγκιπες, πριγκίπισσες, στρατιώτες, χωρικοί και τεχνίτες, εκφράζουν την κοινωνική διαστρωμάτωση μιας φεουδαρχικής κοινωνίας (Tatar, 1987: 48). Ο Zipes (1987: 69), αναφέρει πως τα δύο αδέρφια υπέφεραν πολύ κι έχασαν πολλές επαγγελματικές ευκαιρίες λόγω της μειονεκτικής και κατώτερης κοινωνικής τους θέσης μετά τον θάνατο του πατέρα τους, με αποτέλεσμα να αποκτήσουν μια πιο συμπονετική στάση προς τους περιθωριοποιημένους και τους αδικημένους της κοινωνίας. Υποστήριζαν πως προκειμένου να υπάρχει αρμονία στην κοινωνία, θα πρέπει κάθε άνθρωπος να ανταποκρίνεται στις κοινωνικές του υποχρεώσεις, ανεξάρτητα από την κοινωνική του θέση. Ο ίδιος ο Zipes (1987: 73), γράφει χαρακτηριστικά:

Although the Grimms did believe in a class society and in maintaining distinctions among different groups of people, they also believed in social mobility and universal respect for a person's quality, no matter what class a person came from or what trade a person plied.

Λαμβάνοντας υπόψιν όλα τα παραπάνω, αντιλαμβάνεται κανείς τη σημασία των στοιχείων της βίας, του φύλου και της κοινωνικής τάξης στα παραμύθια των αδερφών Grimm, στα οποία εκτείνονται τα παιδιά από μικρή ηλικία και τα οποία επηρεάζουν την οπτική τους για την πραγματικότητα.

2.3 Παραμύθια για ενήλικες ή παραμύθια για παιδιά;

Οι λαογράφοι υποστηρίζουν πως στην πραγματικότητα τα παραμύθια των αδερφών Grimm δεν προορίζονταν για τα παιδικά αυτιά. Αφηγούνταν σε συγκεντρώσεις γύρω από το τζάκι από ενήλικες για ενήλικες και εντάχθηκαν στα πλαίσια της παιδικής λογοτεχνίας τους τελευταίους δύο με τρεις αιώνες (Tatar, 1987: xiv). Η Tatar (ibid.: xxii), γράφει πως τα δύο αδέρφια στην προσπάθειά τους να ανταποκριθούν στις αρχές και αξίες της εποχής και ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένοι ως προς τις παιδαγωγικές απαιτήσεις της κοινωνίας, μετέτρεψαν το παραδοσιακό υλικό για ενήλικες, που είχαν στην κατοχή τους, σε ένα υβριδικό τύπο παραδοσιακών μύθων και παιδικής

λογοτεχνίας. Ένα από τα στοιχεία που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον σχετικά με το αρχικό ακροατήριο-στόχο των παραμυθιών των Grimm, αποτελεί ο τίτλος «Kinder- und Hausmärchen» που επέλεξαν να δώσουν και ο οποίος υπονοεί πως τα παραμύθια προορίζονταν αρχικά για παιδιά (ibid.: 21). Εξετάζοντας τους όρους του τίτλου, γίνεται σαφές πως η επιλογή αυτή δεν ήταν τυχαία (Ben-Amos, 2017: 93), καθώς, αφενός επιδρούν έντονα στον συναισθηματικό κόσμο των παιδιών (Oittinen, 2000: 65) και, αφετέρου, αποτελούν «παραμύθια για το σπίτι» από τη στιγμή που διηγούνται μέσα στο σπίτι και με αυτόν τον τρόπο περνούν από γενιά σε γενιά (Tatar, 1987: 22). Επιπλέον, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Tatar (1987: 22), ο ίδιος ο Jacob υποστηρίζει πως ο διαχωρισμός στον τίτλο σε παραμύθια για παιδιά, αλλά και για την οικογένεια ήταν περισσότερο φαινομενικός παρά αληθινός, εννοώντας πως και τα παιδιά όπως και οι ενήλικες έχουν ίσα δικαιώματα στη λαογραφική παράδοση των προγόνων τους. Παρ'όλα αυτά, η διαδικασία μέσα από την οποία τα παραμύθια που αποσκοπούσαν στη διασκέδαση των ενηλίκων μετατράπηκαν και μεταφράστηκαν σε παιδική λογοτεχνία έγινε με αργούς ρυθμούς και μέσα από μια μεταβατική περίοδο, στην οποία τα όρια μεταξύ των δύο δεν ήταν ξεκάθαρα (ibid.: 21).

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει ο Zipes στην εισαγωγή του βιβλίου του «The Original Folk and Fairy Tales of the Brothers Grimm» (2014: xix) από την πρώτη έκδοση των παραμυθιών το 1812 μέχρι την τελευταία το 1857 οι Grimm αφαίρεσαν κάποια παραμύθια, αντικατέστησαν ή διασκεύασαν κάποια άλλα και πρόσθεσαν περισσότερα από πενήντα. Επίσης, αφαίρεσαν τις υποσημειώσεις, αναθεώρησαν τους προλόγους και τις εισαγωγικές σημειώσεις, πρόσθεσαν εικόνες και ωραιοποίησαν τα παραμύθια σε κάποιες μικρότερες εκδόσεις που προορίζονταν περισσότερο για παιδιά. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τις απόψεις τους για την αθωότητα που χαρακτηρίζει την παιδική ηλικία και την παιδική αξία των παραμυθιών²², την οποία θεωρούσαν πολύ σημαντική, γίνεται κατανοητή η επιρροή του ακροατηρίου-στόχου στο να γίνουν οι ιστορίες τους παραμύθια (Oittinen, 2000: 87) και κατ'επέκταση να μεταφραστούν ως

²² Διευκρινίζεται πως οι απόψεις των αδερφών Grimm συμβαδίζουν με τις γενικότερες αντιλήψεις της εποχής σχετικά με την παιδική ηλικία και την παιδαγωγική αξία των παραμυθιών (Oittinen, 2000: 87). Ο σημαντικότερος παράγοντας για τις αλλαγές στις ιστορίες προκειμένου να απευθύνονται σε παιδιά είναι η γενικότερη αντίληψη γύρω από το πρόσωπο του παιδιού και τα χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας (ibid.: 88).

τέτοια. Για παράδειγμα, το διαφορετικό τέλος στο παραμύθι «Little Red Riding Hood» του Perrault και σ'εκείνο των αδερφών Grimm²³ υποδηλώνει αυτήν ακριβώς την αντίληψη που είχαν τα δύο αδέρφια για τα χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας, καθώς επίσης και για τους στενούς δεσμούς της οικογένειας (Oittinen, 2000: 87-88). Ο Jacob και ο Wilhelm αναγνώριζαν την εκπαιδευτική αξία των παραμυθιών τους και γι'αυτόν το λόγο απέφυγαν να τους δώσουν ένα υπερβολικά ηθικό και διδακτικό χαρακτήρα (Zipes, 2014: xxx). Πίστευαν ότι τα παραμύθια τους μπορούσαν να αξιοποιηθούν στην εκπαίδευση μικρών και μεγάλων (ibid.: xxx-xxxi). Στα παραπάνω η Καπλάνογλου (2017: 49) συμπληρώνει, πως για τους Grimm τα παραμύθια περικλείουν αφενός τις αλήθειες της παιδικής ηλικίας²⁴ και, αφετέρου, τη μνήμη της παιδικής ηλικίας που ενυπάρχει σε κάθε ενήλικο άτομο. Σύμφωνα με τα παραπάνω είναι και ο Ben-Amos (2017: 93), ο οποίος επισημαίνει πως η αθωότητα και η αγνότητα της παιδικής ηλικίας και των παραμυθιών για παιδιά αποτελεί ένα θέμα στο οποίο αναφέρονται συνεχώς στους προλόγους τους οι Grimm. Από τα παραπάνω διαφαίνεται και ο κοινωνικοποιητικός ρόλος που ήθελαν να έχουν τα παραμύθια της συλλογής τους στη διαδικασία ενηλικίωσης των παιδιών, ο οποίος κατά την άποψή τους ήταν διττός. Από τη μια πλευρά να αποτελούν ευχαρίστηση και σημαντικό παράγοντα στη διδασκαλία και τη μάθηση των παιδιών και από την άλλη να ρυθμίζουν τις σχέσεις γονέων και παιδιών μέσα στο οικιακό σύνολο και άρα στην ιεράρχηση του οίκου (Καπλάνογλου, 2017: 50-51). Στον πρόλογο του δεύτερου τόμου της πρώτης έκδοσης τα δύο αδέρφια γράφουν: «Η συλλογή μας δεν είχε σκοπό να εξυπηρετήσει την ανάδειξη της ιστορίας της παραδοσιακής ποίησης: πρόθεσή μας ήταν επίσης να προσφέρει απόλαυση με κάθε δυνατό τρόπο και να αποτελέσει εγχειρίδιο σωστής συμπεριφοράς» (Tatar, 1987: 214). Επιπλέον, σύμφωνα με τον Zipes (2014: xxxi), η απόφασή τους να κάνουν τα παραμύθια τους περισσότερο προσιτά στο παιδικό αναγνωστικό κοινό υποκινήθηκε και από την απογοήτευση που ένιωσαν διαβάζοντας τις κριτικές μετά την έκδοση του δεύτερου τόμου της συλλογής το 1815. Παρ'όλο που ήταν πεπεισμένοι πως κριτικοί

²³ Στο παραμύθι του Perrault ο λύκος τρώει την Κοκκινοσκουφίτσα, ενώ στο παραμύθι των Grimm η Κοκκινοσκουφίτσα και η γιαγιά της καταφέρνουν να βγουν από το στομάχι του λύκου κι εκείνος πεθαίνει (Oittinen, 2000: 87-88).

²⁴ Για την συγκεκριμένη τοποθέτηση η Καπλάνογλου παραπέμπει στην επιστολή του Jacob Grimm στον Achim von Armin στις 29 Οκτωβρίου 1812 (Petit, 1994: 58 στο Καπλάνογλου, 2017: 49).

και αναγνώστες δεν αναγνώριζαν τον σκοπό των παραμυθιών και οι ίδιοι δεν ήθελαν να απομακρυνθούν από το αυθεντικό «πνεύμα» των παραδοσιακών παραμυθιών, στη δεύτερη έκδοσή τους, το 1819, υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις για την πρόθεσή τους να προσεγγίσουν τα παιδιά ως αναγνώστες/ακροατές. Η Horning-Marschall παραθέτει τα λόγια του Wilhelm Grimm από τον πρόλογο της πρώτης έκδοσης των παραμυθιών, ο οποίος λέει πως «η αγνότητα που κάνει τα παιδιά να φαίνονται τόσο υπέροχα και ευλογημένα σε μας, υπάρχει σε αυτές τις ιστορίες», υποστηρίζοντας πως την ίδια άποψη είχε και ο Γερμανός φιλόσοφος Johann Gottfried Herder (1991: 208), αναγνωρίζοντας το παιδαγωγικό κι εκπαιδευτικό ρόλο των παραμυθιών και θεωρώντας πως η απόλυτη αθωότητα της παιδικής ψυχής επιβάλλει την εξάλειψη κάθε σεξουαλικού στοιχείου από τα παραμύθια (ibid.: 206, 208).

Παρ'όλα αυτά, σύμφωνα με την Tatar (1987: 38), το γεγονός ότι αυτά τα παραμύθια εισήλθαν στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας δεν σημαίνει απαραίτητα ότι αποτελούν αθώες ιστορίες, οι οποίες στερούνται βαθύτερου ψυχολογικού περιεχομένου. Από τη στιγμή που τροποποιήθηκαν και μεταφράστηκαν προκειμένου να διασκεδάζουν τα παιδιά, τα πραγματικά τους μηνύματα υποσκιάστηκαν.

2.4 Η πρόσληψη των παραμυθιών των αδερφών Grimm από την ελληνική παιδική λογοτεχνία και η συμβολή τους στην ελληνική εκπαίδευση.

Η καταλληλότητά τους για σχολική χρήση σε συνδυασμό με την αστική τους παιδαγωγικότητα καθιστούν, σύμφωνα με τον Πούχγερ (2017: 386), τα παραμύθια των Grimm ιδιαίτερα ενδιαφέροντα. Οι Παπαντωνάκης & Κωτόπουλος (2017: 535-536), αναφέρουν πως «διάφοροι λαοί έχουν προσλάβει τα παραμύθια των αδελφών Grimm ανάλογα με τα πολιτισμικά στοιχεία και τις κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και ψυχολογικές τους ανάγκες». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί και η μεταγραφή τους από Έλληνες συγγραφείς, σε λογοτεχνικά κείμενα με διαφορετικό τρόπο, αλλά διατηρώντας τον βαθύ πυρήνα τους (ibid.: 536). Η Μουντάκη κάνει λόγο για διπλή λειτουργία της συλλογής των παραμυθιών αυτών διατυπώνοντας πως:

Πέρα από τη χρησιμότητά της ως υλικό ανάδειξης του παρελθόντος και σύνδεσής του με το παρόν, ως υλικό επιστημονικής έρευνας για την επιβίωση του λαϊκού πνεύματος

και ως μαρτυρία για την ιστορία της προφορικής παράδοσης, ήθελαν να χρησιμεύσει και ως εγχειρίδιο για την ανατροφή των παιδιών.

Σ' αυτό το σημείο, εύλογα, εγείρονται ερωτήματα ως προς τον τρόπο με τον οποίο τα παραμύθια αυτά «μιλάνε» στα παιδιά, πώς τα επηρεάζουν συναισθηματικά και πώς συνδέονται με την αναπτυξιακή τους πορεία (Hohr, 2000: 92) και την κοινωνικοποίησή τους μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία.

Ο Ράπτης (2017: 703), από τη δική του πλευρά, στηρίζει την παγκόσμια απήχηση των παραμυθιών των Grimm όχι μόνο στη φαντασία που τα χαρακτηρίζει και τις προσαρμογές τους για κάθε ηλικία, αλλά και στην πληθώρα «αιώνιων αληθειών και βαθύτερων νοημάτων που αναδεικνύονται με αξεπέραστο τρόπο». Αναμφισβήτητα, τα παραμύθια κατέχουν σημαντική θέση στη ζωή των μικρών παιδιών. Καλλιεργούν τη φαντασία και αποτελούν το όχημα για να εξερευνήσουν νέους κόσμους και να ζήσουν συναρπαστικές περιπέτειες. Επιπλέον, σύμφωνα με τις Μωραΐτη & Χαντζοπούλου (2017: 685) μέσα από τις πολλαπλές αναγνώσεις, ερμηνείες και προσεγγίσεις αποτελούν αφορμή για δράσεις στις οποίες μπορούν να εμπλακούν τα παιδιά νηπιαγωγείου και δημοτικού, ώστε να διασκεδάσουν μέσα σε ένα πλαίσιο που ανταποκρίνεται στο γνωστικό τους επίπεδο και τις νοητικές και συναισθηματικές τους ανάγκες.

Όπως αναφέρει ο Μαλαφάντης (2017: 275, 278), ο άνθρωπος που εισήγαγε τα παραμύθια των αδερφών Grimm στη νεοελληνική εκπαίδευση, ήταν ο παιδαγωγός και διευθυντής του Διδασκαλείου Αθηνών Μιλτιάδης Βρατσάνος, με τη μετάφραση μιας μικρής συλλογής γερμανικών παραμυθιών το 1886²⁵. Ο πλήρης τίτλος του βιβλίου ήταν «Αδελφών Γκριμ, Τα παραμύθια προς ανάγνωσιν και διδασκαλίαν των μαθητών της α' τάξεως του Δημοτικού Σχολείου, μετά το αλφαβητάριον, κατά την νέαν μέθοδο, τούτοις δε έπονται άσματα απλά και εύληπτα». Η Μουντάκη (2017: 293) αναφέρεται στην ιδέα της «φυσικής μόρφωσης», η οποία βασίστηκε στις απόψεις των Grimm για την παιδική ηλικία και συνδέθηκε με την παιδαγωγική χρησιμότητα των παραμυθιών, αρχικά, μέσα από την ανάγνωσή τους στο σπίτι και, στη συνέχεια, ως υλικό με

²⁵ Το παρόν βιβλίο αποτελεί την πρώτη αυτοτελή μετάφραση και έκδοση παραμυθιών των αδερφών Grimm στα ελληνικά.

παιδαγωγικές επεκτάσεις στα σχολικά εγχειρίδια. Τα δύο αδέρφια ήθελαν η συλλογή τους να γίνει ένα βιβλίο του λαού, να καταστεί πρώτα κοινό πνευματικό αγαθό για όλους κι έπειτα βιβλίο αγωγής και μέσο ευχαρίστησης και διασκέδασης του «εκλεπτυσμένου κόμου» (ibid.: 303). Η Οικονομίδου (2017: 564), συμπληρώνει ότι για τα παιδιά της αστικής τάξης τα παραμύθια αυτά έπρεπε να συνδυάζουν την ευχαρίστηση με την κοινωνικοποίησή τους, που σημαίνει «την αποδοχή από μέρους τους ιδεολογημάτων όπως οι στερεοτυπικές πατριαρχικές έμφυλες ταυτότητες και οι συναρτούμενοι κοινωνικοί ρόλοι των φύλων, η αξία της εργασίας, η σημασία της ιδιωτικής περιουσίας ή η πατριαρχική δομή της οικογένειας». Παρ'όλες τις επιφυλάξεις και τις αντιδράσεις της χρήσης της συλλογής των παραμυθιών των Grimm ως βιβλίο αγωγής, λόγω του περιεχομένου κάποιων παραμυθιών, ο Βρατσάνος τεκμηριώνει την επιλογή τους για διδασκαλία λέγοντας πως αφενός περιγράφουν την οικογενειακή ζωή όπως την γνωρίζουν τα παιδιά και, αφετέρου, γίνεται σαφής ο ηθικός σκοπός τους χωρίς το περιεχόμενο και το πραγματολογικό τους υλικό να υπερβαίνει της αντιληπτικές τους δυνατότητες (Μαλαφάντης, 2017: 287). Επιπλέον, από ψυχολογικής πλευράς τα παραμύθια αυτά συνδυάζουν σύμφωνα με την Αγγελίδου (1994, χ.σ.) το φυσικό με το υπερφυσικό στοιχείο και γοητεύουν μικρούς και μεγάλους, επιτρέποντάς τους να ταξιδέψουν σε κόσμους μακρινούς και απέραντους. Όπως, διατυπώνει πιο συγκεκριμένα «το παραμύθι αφηγείται, πλέκει την ιστορία του και μοιάζει με την ίδια τη ζωή, χωρίς να απαιτεί πίστη και γι'αυτό κερδίζει αβίαστα την εμπιστοσύνη του αναγνώστη/ακροατή» (ibid.). Συνεπώς, τροφοδοτούν τη φαντασία των παιδιών, διεγείρουν την προσοχή και το ενδιαφέρον τους και ανταποκρίνονται στην αφέλεια, την αθωότητα και τον αυθορμητισμό τους. Οι Παπαντωνάκης & Κωτόπουλος (2017: 549), συμπεραίνουν πως η διερεύνηση της πρόσληψης των παραμυθιών των Grimm απέδειξε ότι η ομορφιά τους έγγυται στην μοναδική αλήθεια που περιέχουν και όχι στην ερμηνεία τους. Γι'αυτό άλλωστε, επιλέγονται, μεταφράζονται και αναδηγούνται από συγγραφείς σε όλο τον κόσμο.

Η ένταξή τους, λοιπόν, στον χώρο της παιδικής λογοτεχνίας, η μετάφρασή τους και η αξιοποίησή τους στην εκπαίδευση και αγωγή των παιδιών χαρακτηρίζονται από κάποιες ιδιαιτερότητες όχι μόνο λόγω της ηλικίας των αναγνωστών/ακροατών, αλλά και των ηθικών, κοινωνικών, ιδεολογικών, ψυχολογικών και παιδαγωγικών στόχων που εξυπηρετούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Σχολιασμός επιλεγμένων παραμυθιών των αδερφών Grimm μέσα από τρεις διαφορετικές μεταφράσεις

3.1 Τα επιλεγμένα παραμύθια και οι μεταφράσεις των Ν. Βοσταντζή, Μ. Αγγελίδου και Α. Κοσμίδου-Σκούρα

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει μια συγκριτική μελέτη τριών ελληνικών μεταφράσεων, διαφορετικών χρονικών περιόδων, για έξι από τα πιο γνωστά και αγαπητά παραμύθια των αδερφών Grimm αναφορικά με τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης ως προς το φύλο και τη διάκριση ως προς την κοινωνική τάξη. Τα παραμύθια που επιλέχθηκαν είναι: «Η Σταχτοπούτα», «Η Χιονάτη», «Η Κοκκινোসκουφίτσα», «Ο πρίγκιπας βάτραχος», «Ο Κουτσοκαλιγέρης ή Ρουμπελστίλτσκιν» και «Η Τριανταφυλλένια ή το Αγριοτριαντάφυλλο ή Ροδόθαμνη». Οι ελληνικές μεταφράσεις που χρησιμοποιήθηκαν για την συγκριτική μελέτη ήταν η μετάφραση του Νίκου Βοσταντζή, της Μαρίας Αγγελίδου και της Αγγελικής Κοσμίδου-Σκούρα.

Η πρώτη συλλογή του Νίκου Βοσταντζή με παραμύθια των αδερφών Grimm που μεταφράστηκαν από τα γερμανικά στα ελληνικά εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1955 από τις εκδόσεις «Ατλαντίς – Μ. Πεχλιβανίδης & ΣΙΑ Α.Ε.»²⁶. Παρ'όλο που δεν υπάρχουν σχόλια ως προς τη μετάφραση, υπάρχει και στους δύο τόμους το ίδιο μικρό εισαγωγικό σημείωμα με λίγα λόγια για τα παραμύθια των Grimm, όπου ο μεταφραστής αναφέρεται στην παγκόσμια απήχησή τους καθώς και στο ακροατήριο στο οποίο απευθύνεται η συλλογή αυτή, λέγοντας πως κύριος σκοπός της είναι η διασκέδαση και η χαρά των παιδιών (Βοσταντζής, 2014²⁷).

²⁶ Οι δύο τόμοι που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας εργασίας, αποτελούν ειδική έκδοση για την εφημερίδα «Το Βήμα», η οποία κυκλοφόρησε το 2014 από τον Δημοσιογραφικό οργανισμό Λαμπράκη Α.Ε. και περιλαμβάνει δύο τόμους. Στον πρώτο τόμο έχουν αναπαρχθεί οι σελίδες 1-219 και στον δεύτερο οι σελίδες 220-418 του βιβλίου «Παραμύθια Γκριμ» σε μετάφραση Νίκου Βοσταντζή. Ο πρώτος τόμος με τίτλο «Παραμύθια Γκριμ: Η Σταχτοπούτα και άλλα παραμύθια» περιλαμβάνει 27 παραμύθια, ενώ ο δεύτερος με τίτλο «Παραμύθια Γκριμ: Η Κοκκινোসκουφίτσα και άλλα παραμύθια» περιλαμβάνει 21 παραμύθια.

²⁷ Το εισαγωγικό σημείωμα του Νίκου Βοσταντζή παρατίθεται και στους δύο τόμους της συλλογής που επανεκδόθηκε το 2014.

Η δεύτερη μεταφρασμένη συλλογή των παραμυθιών των Grimm που χρησιμοποιήθηκε είναι αυτή της Μαρίας Αγγελίδου, η οποία εκδόθηκε σε τρεις τόμους το 1994/1995 από τις εκδόσεις «Άγρα». Ο πρώτος τόμος εκδόθηκε το 1994 και ακολούθησαν ο δεύτερος και ο τρίτος το 1995. Όπως αναφέρεται στον πρόλογο της μεταφράστριας, είναι η πρώτη ελληνική μετάφραση ολόκληρης της συλλογής των παραμυθιών από τα γερμανικά, που περιλαμβάνονται στην τελευταία έκδοση της συλλογής των αδερφών Grimm το 1857 (Αγγελίδου, 1994: χ.σ.). Ο πρώτος τόμος περιλαμβάνει 60 παραμύθια, ο δεύτερος 70 και ο τρίτος τα υπόλοιπα 70 μαζί με 10 θρύλους. Τα παραμύθια που σχολιάζονται στην παρούσα εργασία βρίσκονται στον πρώτο τόμο. Στον πρόλογό της η μεταφράστρια αναφέρεται εκτενώς στα στοιχεία που γοητεύουν μικρούς και μεγάλους στα παραμύθια και σημειώνει πως στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που συνάντησε, λόγω των ιδιαιτεροτήτων «μιας γλώσσας παλιάς και συχνά ξεχασμένης», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, σημαντική βοήθεια ως προς την εύρεση φραστικού υλικού ήταν τα ελληνικά παραμύθια του Γεώργιου Μέγα (Αγγελίδου: 1994: χ.σ.).

Η τρίτη μετάφραση έγινε από την Αγγελική Κοσμίδου-Σκούρα και εκδόθηκε από τις εκδόσεις «Καρακώτσογλου» το 2019. Περιλαμβάνει έναν τόμο με 62 παραμύθια τα οποία μεταφράστηκαν στα ελληνικά από μεταφράσεις των παραμυθιών στα αγγλικά²⁸ που έγιναν από τους Edgar Taylor και Marian Edwards, χωρίς να παραθέτει κάποιον πρόλογο ή μεταφραστικό σημείωμα από τη μεταφράστρια.

Η επιλογή των συγκεκριμένων μεταφράσεων έγινε λόγω της διαφορετικής χρονικής περιόδου έκδοσής τους, δεδομένου ότι μεσολαβεί ένα διάστημα σαράντα και πενήντα χρόνων περίπου μεταξύ τους, έτσι ώστε να μελετηθούν οι διαφορές, αν υπάρχουν, στην απόδοση των στοιχείων της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη. Η επιλογή των παραμυθιών έγινε λαμβάνοντας, κυρίως, υπόψιν τον κατάλογο της μετάφρασης του Βοσταντζή που περιλαμβάνει και τα λιγότερα παραμύθια, έτσι ώστε και τα έξι να υπάρχουν σε όλες τις μεταφρασμένες συλλογές.

²⁸ Το αγγλικό κείμενο ανακτήθηκε από: <http://www.gutenberg.org/files/2591/2591-pdf.pdf>

3.2 Έξι επιλεγμένα παραμύθια των αδερφών Grimm μέσα από διαφορετικές μεταφράσεις

Παρακάτω σχολιάζονται έξι από τα πιο δημοφιλή παραμύθια των αδερφών Grimm, σχετικά με τα στοιχεία της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη που περιέχουν, και πώς αυτά δίνονται μέσα από τρεις ελληνικές μεταφράσεις που τοποθετούνται σε διαφορετικό χρονικό και κοινωνικό πλαίσιο. Σχολιάζονται, επίσης, το ακροατήριο-στόχος και η προφορικότητα ως παράγοντες διαφοροποίησης των μεταφράσεων αυτών.

3.2.1 Η Σταχτοπούτα

Πρόκειται για ένα παραμύθι με μακραίωνη και διαρκή ιστορία (Γιαννικοπούλου, 2017: 577) που συνεχίζει μέχρι σήμερα να γοητεύει μικρούς και μεγάλους. Σύμφωνα με τον Jameson (1988: 71), παρ'όλο που οι πιο γνωστές εκδοχές της θεωρούνται σήμερα η γαλλική και η γερμανική, του Perrault και των αδερφών Grimm αντίστοιχα, η πρώτη της γνωστή καταγραφή συναντάται στην Κίνα τον 9^ο αιώνα. Ο πρωτότυπος τίτλος του συγκεκριμένου παραμυθιού (KHM 21) στη συλλογή των αδερφών Grimm είναι «Aschenputtel», ο οποίος μεταφράστηκε στα ελληνικά και στις τρεις μεταφράσεις ως «Σταχτοπούτα». Το παραμύθι διαφοροποιείται σε πολλά σημεία μεταξύ των τριών κειμένων. Τα κείμενα του Βοσταντζή και της Αγγελίδου χαρακτηρίζονται από πολλές λεπτομέρειες ως προς την περιγραφή της ιστορίας και έχουν περισσότερους διαλόγους απ'ότι η μεταγενέστερη μετάφραση της Κοσμίδου-Σκουρα. Το γεγονός αυτό φανερώνει την επιρροή του παράγοντα της προφορικότητας, αλλά και του ακροατηρίου-στόχου στις δύο πρώτες μεταφράσεις, οι οποίες είναι πιο παραστατικές και δίνουν την αίσθηση πως τα παραμύθια αυτά προορίζονται να διαβαστούν σε παιδιά από ενήλικες.

Στοιχεία βίας

Η βία, σωματική και ψυχολογική, φαίνεται ξεκάθαρα στο παραμύθι της Σταχτοπούτας. Η ηρωίδα βασανίζεται και βιώνει ένα καθημερινό μαρτύριο από τη μητριά και τις κόρες της, οι οποίες δεν χάνουν ευκαιρία να την προσβάλλουν και να την ταλαιπωρούν. Οι τρεις μεταφράσεις διαφοροποιούνται ως προς τις εκφράσεις εξεφτελισμού που

χρησιμοποιούν²⁹, αλλά και οι τρεις προβάλλουν την άσχημη συμπεριφορά και την ψυχολογική βία που ασκούν οι τρεις γυναίκες στην Σταχτοπούτα. Σ' αυτό το σημείο, αξίζει να σχολιαστεί το γεγονός ότι στις δύο παλιότερες μεταφράσεις του 1955 και 1994, χρησιμοποιούνται πιο έντονοι χαρακτηρισμοί για τις δύο αδερφές προκειμένου να αποδόσουν την κακία τους και να καταστήσουν πιο έντονη την ψυχολογική βία που ασκούσαν στην Σταχτοπούτα. Ο Βοσταντζής γράφει (1014α: 192): «Ήταν ωραίες στη μορφή, μα μαύρες στην ψυχή», ενώ η Αγγελίδου γίνεται ακόμη πιο παραστατική γράφοντας (1994: χ.σ.): «...ήταν όμορφες στην όψη, άσπρες σαν τα κρίνα, αλλά άσχημες στην καρδιά, όλο κακία, κατάμαυρες σαν την πίσσα». Ένα δεύτερο σημείο στο οποίο υπάρχει το στοιχείο της βίας είναι η μακάβρια σκηνή του ακρωτηριασμού τη στιγμή που οι δύο ετεροθαλείς αδελφές της Σταχτοπούτας δοκιμάζουν το χρυσό γοβάκι. Και πάλι οι μεταφράσεις των Βοσταντζή και Αγγελίδου περιγράφουν τη σκηνή όπου η πρώτη αδελφή κόβει το δάχτυλό της και η δεύτερη τη φτέρνα για να τους χωρέσει το γοβάκι, ύστερα από προτροπή της μητέρας τους, ενώ η πιο σύγχρονη μετάφραση περιγράφει μόνο το κόψιμο του δαχτύλου και όχι της φτέρνας. Τέλος, το πιο ενδιαφέρον κομμάτι του παραμυθιού ως προς το στοιχείο της βίας, το οποίο διαφοροποιείται και στις τρεις μεταφράσεις είναι αυτό του τέλους. Η εκδοχή των Grimm αναφέρει πως δύο περιστέρια ορμούν στις δύο αδερφές την ώρα του γάμου της Σταχτοπούτας και τους βγάζουν από ένα μάτι. Τη σκηνή αυτή περιγράφει ακριβώς η Αγγελίδου ως εξής: «Τα περιστέρια τότε τινάχτηκαν από τους ώμους της Σταχτοπούτας κι ορμώντας έβγαλαν το ένα μάτι της καθεμιάς. Κι έτσι τιμωρήθηκαν για την κακία τους και για την ψευτιά τους» (1994: χ.σ.). Αντίθετα, στην παλαιότερη μετάφραση ο Βοσταντζής περιγράφει τη σκηνή λίγο διαφορετικά, εξαλείφει το στοιχείο της βίας ως τιμωρία και προβάλλει εκείνο της συγχώρεσης, ως αρετή, –παραπέμποντας σε μια χριστιανική προσέγγιση– γράφοντας:

Πέταξαν τότε τα δύο περιστέρια, το ένα στη μεγαλύτερη αδερφή και το άλλο στη μικρότερη και τους ψιθύρισαν στο αυτί:

- Η Σταχτοπούτα είναι καλή και θα σας συγχωρέσει και σας και την κακή μητριά της, τη μητέρα σας. Να μάθετε όμως, πως με την κακία σας τίποτε δεν κερδίσατε. Η τιμωρία

²⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι επιλογές των χαρακτηρισμών με τους οποίους αποκαλούν οι δύο αδερφές την Σταχτοπούτα, όταν την διώχνουν από το τραπέζι. Ο Βοσταντζής χρησιμοποιεί τη φράση «κουτή χήνα», η Αγγελίδου τη λέξη «ανόητη» ενώ η Κοσμίδου-Σκούρα τη λέξη «άχρηστη», η οποία είναι πιο σκληρή από τις άλλες δύο.

σας θα είναι να βλέπετε βασίλισσα τη Σταχτοπούτα, που τόσο τη βασανίσατε και την περιφρονήσατε (2014α: 204).

Στην πιο σύγχρονη μετάφραση της Κοσμίδου-Σκούρα έχει αφαιρεθεί εντελώς η τελευταία σκηνή του γάμου. Το παραμύθι τελειώνει με τον πρίγκιπα να φεύγει με την Σταχτοπούτα. Σ' αυτό το σημείο, εύλογα θα μπορούσε να αναρωτηθεί κανείς τον λόγο για τον οποίο η σκηνή του ακρωτηριασμού των ετεροθαλών αδελφών περιλαμβάνεται και στις τρεις μεταφράσεις, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο με αυτήν της τύφλωσής τους, παρ'όλο που αποτελούν και οι δύο σκηνές έντονης βίας. Εξετάζοντας το συγκεκριμένο σημείο λίγο περισσότερο, θα μπορούσαμε να πούμε πως η αιτία των δύο αυτών ενεργειών είναι τελείως διαφορετική. Ο ακρωτηριασμός γίνεται από τις ίδιες τις κόρες στον εαυτό τους, σαν «θυσία» για να κερδίσουν τον πρίγκιπα. Αποτελεί, συνεπώς, ουσιαστικό κίνητρο. Αντίθετα, η τύφλωση έρχεται ως τιμωρία για τις δύο κακές αδερφές από τα περιστέρια. Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψιν το σημερινό κοινωνικό, θρησκευτικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο της εποχής, σε σχέση με το παρελθόν, μπορεί να γίνει κατανοητό το ότι οι τρεις μεταφραστές διαχειρίζονται τελείως διαφορετικά το «λεπτό» ζήτημα της τιμωρίας.

Διάκριση ως προς το φύλο

Στο παραμύθι της Σταχτοπούτας κυριαρχεί το γυναικείο φύλο, καθώς υπάρχουν τέσσερις γυναίκες και δύο μόνο άντρες (ο πατέρας της Σταχτοπούτας και ο πρίγκιπας). Η Σταχτοπούτα χαρακτηρίζεται από την παθητικότητα που χαρακτηρίζει τις περισσότερες ηρωίδες των Grimm, υπομένει αδιαμαρτήρητα τα βασανιστήρια από τη μητριά και τις αδερφές και περιμένει τον πρίγκιπα να τη σώσει από τη δυστυχία της. Παρ'όλο που ο πατέρας της μένει αμέτοχος στην κακομεταχείρισή της από την καινούρια του γυναίκα και τις κόρες της, δεν δημιουργείται άσχημη εικόνα γι'αυτόν. Αντίθετα, μέσα από την κακία και τη ζήλια της μητριάς και των κοριτσιών της διαφαίνονται σύμφωνα με τον Θανόπουλο (2017: 477) οι αρνητικές αντιλήψεις για τη γυναίκα-μητριά. Επίσης, και στις τρεις μεταφράσεις φαίνεται ξεκάθαρα πως, όπως σημειώνει και η Δαμιανού (2017: 468), στο πατρικό σπίτι της Σταχτοπούτας επικρατεί μια γυναικείας κατεύθυνσης τάξη πραγμάτων που διέπει την οργάνωσή του.

Διάκριση ως προς την κοινωνική τάξη

Η διάκριση ως προς την κοινωνική τάξη, στο συγκεκριμένο παραμύθι, γίνεται αισθητή μέσα από μια πληθώρα στοιχείων και αναφορών από την πρώτη κιόλας παράγραφο, όπου και οι τρεις μεταφράσεις χαρακτηρίζουν τον πατέρα της Σταχτοπούτας ως «πλούσιο» άντρα. Την χαμηλότερη κοινωνική τάξη των υπηρετών του σπιτιού παραθέτουν, επίσης, και οι τρεις μεταφράσεις όταν οι δύο αδερφές έδωχαν την Σταχτοπούτα στην κουζίνα με την υπηρέτρια –η Αγγελίδου, μάλιστα, χρησιμοποιεί τη λέξη «δούλα»- της οποίας η θέση δεν ήταν ανάμεσα στους πλούσιους. Επιπλέον, τα πράγματα που ζητούν οι δύο αδερφές από τον πατέρα (ρούχα, μαργαριτάρια και διαμάντια), αντανακλούν τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της εποχής και φαίνονται και οι προτιμήσεις στο ντύσιμο της υψηλότερης κοινωνικής τάξης (Θανόπουλος, 2017: 478). Σημαντικό στοιχείο που συμβολίζει υψηλή κοινωνική τάξη είναι το γοβάκι. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Δαμιανού (2017: 469), το πολύτιμο υλικό και η κατασκευή τους³⁰ ταιριάζει σε βασιλιάδες και πρόσωπα με υψηλή καταγωγή. Τέλος, το περιποιημένο και το όμορφο γίνονται σύμβολα υψηλής κοινωνικής θέσης (Cooper, 1983: 38 στο: Δαμιανού, 2017: 470). Μόνο κάποια κοπέλα όμορφη, με καλά και πλούσια ρούχα είχε δικαίωμα να παρευρεθεί στον χορό του πρίγκιπα. Επιπλέον, τα πλούσια ρούχα της Σταχτοπούτας, όταν πήγε στο χορό, την έκαναν να μοιάζει με πριγκίπισσα, σύμφωνα και με τις τρεις μεταφράσεις. Τέλος, ένα ακόμη στοιχείο για την άποψη της εποχής περί υψηλής κοινωνικής τάξης είναι τα λόγια της μητριάς στις κόρες της, όταν τις συμβουλεύει να κόψουν η μια το δάχτυλο και η άλλη τη φτέρνα της για να φορέσουν το χρυσό γοβάκι. Τους λέει χαρακτηριστικά (Αγγελίδου, 1994: χ.σ.): «Κόψ'το. Όταν θα γίνεις βασίλισσα, δεν θα πηγαίνεις πουθενά με τα πόδια» εκφράζοντας έμμεσα την πολυτέλεια της υψηλής κοινωνικής τάξης.

3.2.2 Η Χιονάτη

Το παραμύθι της Χιονάτης, ένα από τα πιο δημοφιλή παραμύθια, με το οποίο έχουν μεγαλώσει πολλές γενιές παιδιών παγκοσμίως και το πρώτο που μεταφέρθηκε στη

³⁰ Οι φράσεις με τις οποίες περιγράφονται τα γοβάκια της Σταχτοπούτας είναι «κεντημένα με μετάξι και ασήμι» την πρώτη φορά που πάει στο χορό ενώ την τελευταία φορά είναι «ολόχρυσα/από καθαρό χρυσάφι».

μεγάλη οθόνη από τη Walt Disney το 1937, υπήρχε στον πρώτο τόμο της συλλογής των αδερφών Grimm (KHM 53) με τον τίτλο «Sneewittchen». Όπως αναφέρει η Shojaei-Kawan (2017: 126) αποτελεί τυπικό παράδειγμα επιρροής έξι διαφορετικών παραλλαγών στην αρχική ιστορία. Και πάλι οι τρεις μεταφράσεις διαφοροποιούνται σε αρκετά σημεία. Ο Βοσταντζής και η Αγγελίδου έχουν επιλέξει τον τίτλο «Η Χιονάτη και οι επτά νάνοι»³¹, ενώ ο τίτλος στη μετάφραση της Αγγελικής Κοσμίδου-Σκούρα είναι «Η Χιονάτη». Ένα ακόμη στοιχείο που παρατηρείται μεταξύ των τριών μεταφράσεων, είναι το γεγονός ότι στις παλαιότερες μεταφράσεις, του 1955 και του 1994, υπάρχουν περισσότεροι διάλογοι, ο λόγος είναι περισσότερο περιγραφικός και τα λόγια της κακιάς βασίλισσας επαναλαμβάνονται τρεις φορές. Δίνεται περισσότερη έμφαση στα στοιχεία εκείνα που «φέρνουν» το κείμενο πιο κοντά στα παιδιά και τους τραβούν την προσοχή.

Στοιχεία βίας

Στο παραμύθι της Χιονάτης το στοιχείο της βίας είναι έντονο ήδη από την αρχή της ιστορίας. Στις μεταφράσεις του Ν. Βοσταντζή και της Μ. Αγγελίδου η κακιά βασίλισσα-μητριά, ακούγοντας πως η Χιονάτη είναι πιο όμορφη από εκείνη, δίνει εντολή στον κυνηγό να την σκοτώσει στο δάσος και να φέρει πίσω την καρδιά της (στη μετάφραση της Αγγελίδου ζητά και τους πνεύμονες), ενώ στη μετάφραση της Κοσμίδου-Σκούρα δεν υπάρχει τέτοια εντολή. Αφαιρείται κάθε βίαιο στοιχείο καθώς η εντολή της βασίλισσας είναι «Πάρε τη Χιονάτη μέσα στο μεγάλο δάσος, ώστε να μην την ξαναδώ ποτέ» (2019: 213-214). Επιπλέον, μόνο στη μετάφραση της Μαρίας Αγγελίδου, περιγράφεται το φαινόμενο του κανιβαλισμού όταν η βασίλισσα τρώει την καρδιά και τα πνευμόνια που της έφερε ο κυνηγός, νομίζοντας πως είναι της Χιονάτης. Παρ'όλο που το στοιχείο του κανιβαλισμού είναι ιδιαίτερα αποκρουστικό και βίαιο, η

³¹ Ο αγγλικός τίτλος «Snow White and the seven dwarfs», από τη μετάφραση του οποίου προέρχεται ο ελληνικός τίτλος «Η Χιονάτη και οι επτά νάνοι» εμφανίζεται σε αγγλικές μεταφράσεις μετά το 1900. Στη διδακτορική της διατριβή η Chapelle, στην οποία μελέτησε επτά αγγλικές μεταφράσεις της συλλογής των παραμυθιών των Grimm, αναφέρει ότι μέχρι το 1900 οι τίτλοι διαφοροποιούνταν ως εξής με την πάροδο των χρόνων: «Snow-drop» (1823), «Little Snow-white» (1855), «Little Snowdrop» (1863), «The magic mirror» (1871-1874), «Little Snow White» (1884 και 1900). Ο τίτλος «Snow-White and the Seven Dwarfs» εμφανίζεται το 1944. Ενδεχομένως, να μην είναι τυχαίο το γεγονός ότι τον ίδιο τίτλο είχε η παράσταση με την ιστορία της Χιονάτης που ανέβηκε το 1912 στο Broadway, αλλά και η ταινία μεγάλου μήκους κινουμένων σχεδίου της Disney το 1937.

μεταφράστρια επιλέγει να το συμπεριλάβει θέλοντας, ενδεχομένως, να τονίσει ακόμη περισσότερο την κακία της βασίλισσας και να φορτίσει περισσότερο συναισθηματικά τους μικρούς ακροατές/αναγνώστες. Στη συνέχεια του παραμυθιού η βία εντείνεται με τις συνεχείς προσπάθειες της μάγισσας να σκοτώσει τη Χιονάτη, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η τελευταία σκηνή της ιστορίας, όπου η βασίλισσα πεθαίνει και η οποία διαφέρει σε μεγάλο βαθμό ανάμεσα στις τρεις μεταφράσεις. Πιο συγκεκριμένα, ο Ν. Βοσταντζής, γράφει: «Από τη λύσσα της έβγαλε κόκκινους αφρούς από το στόμα και σωριάστηκε χάμω νεκρή» (2014: 219). Στην πιο σύγχρονη μετάφραση της Κοσμίδου-Σκούρα η περιγραφή είναι πιο συνοπτική ως εξής: «...πνίγηκε από την οργή της, έπεσε κάτω και πέθανε» (2019: 222). Αντίθετα, η Αγγελίδου περιγράφει την αυθεντική, σκληρή και πιο βασανιστική εκδοχή των Grimm: «Στο μεταξύ όμως οι άνθρωποι του βασιλιά είχαν κιόλας πυρώσει σιδερένιες παντούφλες στα κάρβουνα και τις έπιασαν με τις τσιμπίδες και τις της έφεραν. Κι αναγκάστηκε η κακιά μητριά να τις φορέσει και να χορέψει, ώσπου σωριάστηκε κατάχαμα νεκρή» (1994: χ.σ.).

Σ' αυτό το σημείο, αξίζει να σχολιαστεί το γεγονός ότι στην πρώτη έκδοση της συλλογής το 1812 δεν υπήρχε μητριά. Η κακιά βασίλισσα ήταν η μητέρα της Χιονάτης, γεγονός που οι αδερφοί Grimm άλλαξαν στη δεύτερη κιόλας έκδοσή τους το 1819, αντικαθιστώντας την με τη μητριά (Tatar, 1987: 143). Όπως υποστηρίζει η Shojaei-Kawan (2017: 126), παρ' όλο που τους ασκήθηκε αυστηρή κριτική για παραποίηση της ιστορίας, αυτή τους η απόφαση στηρίχθηκε στις δικές τους πεποιθήσεις και ηθικές αξίες, καθώς θεωρούσαν πως μια κακιά μητριά θα πλήγωνε λιγότερο τα παιδιά από την ύπαρξη μια κακιάς μητέρας που θέλει να σκοτώσει την ίδια της την κόρη.

Διάκριση ως προς το φύλο

Η παθητικότητα, η αθωότητα και η αφέλεια που χαρακτηρίζουν τη Χιονάτη την καθιστούν άλλη μια ηρωίδα των παραμυθιών των αδερφών Grimm που χρειάζεται την προστασία του αντρικού φύλου (αρχικά οι νάνοι που τη συμβουλεύουν να μην εμπιστεύεται κανέναν και στο τέλος ο πρίγκιπας τη γλιτώνει από το θάνατο). Στη συγκεκριμένη ιστορία η «δύναμη του κακού» προβάλλεται μέσα από μια γυναικεία φιγούρα: αυτήν της μητριάς. Και σε αυτό το παραμύθι, η τιμωρία χτυπά αλύπητα το

γυνακείο φύλο (τη μητριά) σε αντίθεση με τον κυνηγό, ο οποίος δεν τιμωρείται από τη μοχθηρή βασίλισσα όταν εκείνη αντιλαμβάνεται πως τον εξαπάτησε. Επίσης, οι αντρικές φιγούρες χαρακτηρίζονται από καλοσύνη. Ο κυνηγός λυπάται τη Χιονάτη και δεν τη σκοτώνει και οι νάνοι τη βοηθούν και της προσφέρουν τη φιλοξενία τους. Οι νάνοι της υπόσχονται να την φροντίζουν και να την προσέχουν με την προϋπόθεση εκείνη να κάνει τις δουλειές του σπιτιού. Μέσα από αυτήν τη συμφωνία φαίνεται έμμεσα ο ρόλος και η θέση της γυναίκας νοικοκυράς, που κάθεται στο σπίτι, και του άντρα, ο οποίος πηγαίνει στη δουλειά και εξασφαλίζει τα «προς το ζειν», εκείνη την εποχή.

Διάκριση ως προς την κοινωνική τάξη

Και σε αυτό, όπως και στο προηγούμενο παραμύθι, η ομορφιά είναι σημάδι υψηλής κοινωνικής τάξης, καθώς η πανέμορφη Χιονάτη είναι πριγκίπισσα. Επιπλέον, το ολόχρυσο πολυτελές φέρετρο, στο οποίο τοποθετούν οι νάνοι τη Χιονάτη όπως και ο γάμος του πρίγκιπα και της Χιονάτης που έγινε με πολυτέλεια και εξαιρετική μεγαλοπρέπεια, αποτελούν επίσης στοιχεία υψηλής καταγωγής.

3.2.3. Η Κοκκινোসκουφίτσα

Ο τίτλος που είχαν δώσει οι αδερφοί Grimm στη δική τους εκδοχή για το παραμύθι της «Κοκκινোসκουφίτσας» είναι «Rothkäppchen» και σύμφωνα με την Οικονόμου (2017: 563) αποτελεί ένα από τα πιο γνωστά και πολυδιασκευασμένα παραμύθια τους. Πρόκειται για ένα ηθικό παραμύθι με διδακτικό χαρακτήρα, στο οποίο το κακό τιμωρείται (Oittinen, 2000: 87-88). Οι τρεις μεταφράσεις των Βοσταντζή, Αγγελίδου και Κοσμίδου-Σκούρα δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους, εκτός από κάποια υφολογικά στοιχεία. Το μόνο σημείο στο οποίο διαφοροποιείται αυτή του Βοσταντζή είναι το τέλος, όπου παραλείπεται το τελευταίο κομμάτι στο οποίο η Κοκκινোসκουφίτσα έρχεται άλλη μια φορά αντιμέτωπη με το λύκο, καθώς πηγαίνει στη γιαγιά της, αλλά δεν πέφτει στην παγίδα του³².

³² Στο εναλλακτικό τέλος της ιστορίας, όπως περιγράφεται στις μεταφράσεις του 1994 και του 2019, η Κοκκινোসκουφίτσα ακολουθεί τις οδηγίες της μητέρας της, πηγαίνει αμέσως στη γιαγιά της, της λέει για τη συνάντησή της με τον λύκο και οι δύο μαζί καταστρώνουν ένα σχέδιο προκειμένου να γλιτώσουν.

Στοιχεία βίας

Και στις τρεις μεταφράσεις περιγράφονται με παρόμοιο τρόπο οι σκηνές που περιέχουν στοιχεία βίας. Αρχικά, ο λύκος καταβροχθίζει τη γιαγιά και την Κοκκινোসκουφίτσα και στη συνέχεια ο κυνηγός ανοίγει την κοιλιά του λύκου με το μαχαίρι του, με σκοπό να τις σώσει. Η Κοκκινোসκουφίτσα τρώγεται από τον λύκο ως συνέπεια της ανυπακοής της στη μητέρα της, ενώ η βίαη πράξη του κυνηγού έρχεται ως τιμωρία για τον λύκο, έτσι ώστε, στο τέλος, να αποδοθεί δικαιοσύνη. Οι μορφές βίας, λοιπόν, που υπάρχουν στο παραμύθι λειτουργούν είτε πειδευτικά, είτε ως τιμωρία με σκοπό την αποκατάσταση της ηθικής τάξης.

Διάκριση ως προς το φύλο

Στο παραμύθι αυτό μπορεί να διακρίνει κανείς πολύ εύκολα το πατριαρχικό πρότυπο της εποχής και τα χαρακτηριστικά της όμορφης, αθώας και παθητικής ηρώιδας που διασχίζει το δάσος σύμφωνα με την εντολή της μητέρας της, αλλά με άγνοια των κινδύνων που ελλοχεύουν (Οικονομίδου, 2017: 565). Παρουσιάζεται αθώα, αφελής και ανυπεράσπιστα, εμπιστεύεται τον λύκο και πέφτει στην παγίδα του. Επίσης, μέσα από τις εντολές της μητέρας της, αντλούμε πληροφορίες για το ρόλο και τα καθήκοντα της γυναίκας εκείνη την εποχή. Η μητέρα της ασχολείται με τη φροντίδα του σπιτιού και επιπλέον νιώθει υπεύθυνη και έχει υποχρέωση να φροντίσει την άρρωστη γιαγιά. Η γιαγιά αγαπά την εγγονή της και της έχει ράψει μια μπερτα. Τα στοιχεία αυτά υπονοούν τις στενές σχέσεις μεταξύ των μελών μιας οικογένειας (Shavit, 1987: 24; Oittinen, 2000: 88). Από την άλλη πλευρά, η Οικονομίδου (2017: 565), υπογραμμίζει την στερεοτυπική απεικόνιση του ισχυρού φύλου. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει πως:

Ο λύκος αποτελεί μια δυνατή και επιβλητική μορφή, που προκαλεί φόβο και εξουσιάζει τη ζωή της γυναίκας, και που είναι ταυτόχρονα η οπτικοποίηση της «κακίας» και της απειλής, αλλά και ο μόνος που –στην ευγενική, πατρική εκδοχή (του κυνηγού)- έχει τη δύναμη να την προστατεύσει και να τη σώσει.

Διάκριση ως προς την κοινωνική τάξη

Χαρακτηριστικό της κοινωνικής τάξης, στο συγκεκριμένο παραμύθι, αποτελεί η σωστή συμπεριφορά, την οποία υποδεικνύει η μητέρα στην Κοκκινোসκουφίτσα λέγοντάς της πως φτάνοντας στη γιαγιά πρέπει να την καλημερίσει ευγενικά και να μην αρχίζει να κοιτάζει δεξιά και αριστερά ψάχνοντας το σπίτι.

3.2.4 Ο πρίγκιπας βάτραχος ή ο καρδιοσιδεροσφιγμένος Χάινριχ ή ο παράξενος βάτραχος

Ο Wilhelm Grimm άκουσε και κατέγραψε αυτό το παραμύθι από μια γυναίκα της οικογένειας Wild στο Κάσσελ, μεταξύ 1808 και 1810 (Zipes, 2008: 111). Ο γερμανικός τίτλος στον πρώτο τόμο της πρώτης έκδοσης του 1812 ήταν «Der Froschkönig oder der eiserne Heinrich», ο οποίος μεταφράστηκε στα αγγλικά ως «The Frog King or Iron Henry» και διατηρήθηκε έτσι μέχρι την τελευταία έκδοση της συλλογής το 1857. Όπως υποστηρίζει ο Zipes, (2008: 113), μέχρι την τελευταία έκδοση το παραμύθι είχε σχεδόν διπλασιαστεί και είχε αποκτήσει πιο καλλιτεχνικό ύφος, μετά τις αλλαγές του Wilhelm. Οι τρεις μεταφράσεις διαφοροποιούνται, αρχικά, ως προς τον τίτλο. Στη μετάφραση του Βοσταντζή ο τίτλος του παραμυθιού είναι «Ο παράξενος βάτραχος», η Αγγελίδου τον μεταφράζει ως «Ο πρίγκιπας βάτραχος ή ο καρδιοσιδεροσφιγμένος Χάινριχ», ενώ στη μετάφραση της Κοσμίδου-Σκούρα τον συναντάμε ως «Ο πρίγκιπας βάτραχος». Επίσης, όπως σημειώνει ο Mieder (2017: 180), πρόκειται για ένα παραμύθι, το οποίο έχουμε συνδέσει με το μοτίβο της πριγκίπισσας που φιλάει τον βάτραχο κι εκείνος μεταμορφώνεται σε πρίγκιπα, παρ'όλο που οι αδερφοί Grimm δεν έγραψαν ποτέ κάτι τέτοιο, και χρήζει, σύμφωνα με τον Zipes (2008: 112) ιδιαίτερης προσοχής και μελέτης.

Στοιχεία βίας

Σε όλες τις εκδοχές των Grimm η αηδιασμένη πριγκίπισσα αρπάζει τον βάτραχο και τον πετά στον τοίχο αγανακτισμένη από τις ολοένα προχωρημένες και υπερβολικές απαιτήσεις του (Mieder, 2017: 181). Οι μεταφράσεις του 1955 και του 1994, περιγράφουν τη συγκεκριμένη σκηνή, σε αντίθεση με τη πιο σύγχρονη μετάφραση του 2019, η οποία παραλείπει τη βίαιη συμπεριφορά της πριγκίπισσας και αναφέρει πως το τρίτο βράδυ που ο βάτραχος κοιμήθηκε στο μαξιλάρι της, ξύπνησε ως ένας όμορφος πρίγκιπας.

Διάκριση ως προς το φύλο

Και αυτό το παραμύθι διακατέχεται από το πατριαρχικό πρότυπο της εποχής, το οποίο αποτυπώνεται στο πρόσωπο του αυστηρού βασιλιά, πατέρα της πριγκίπισσας, ο οποίος σύμφωνα με τον Zipes (2008: 113) συμβολίζει τον ηθικό κώδικα των Grimm. Η πριγκίπισσα, αναγκάζεται να υπακούσει στις εντολές του, παρά τη θέλησή της και με αυτόν τον τρόπο το παραμύθι περνά έμμεσα ένα ηθικό μήνυμα υπέρ της

αποκατάστασης του πατριαρχικού προτύπου, με το οποίο η γυναίκα οφείλει να συμμορφωθεί (ibid.: 113). Επιπλέον, και σε αυτό το παραμύθι η πριγκίπισσα χαρακτηρίζεται από απαράμιλλη ομορφιά, η οποία εντυπωσιάζει ακόμη και τον ήλιο και παρ'όλο που η συμπεριφορά της δεν την καθιστά παθητική, όπως συμβαίνει με άλλες ηρωίδες των παραμυθιών των Grimm, καθώς αντιδρά στις απαιτήσεις του βατράχου, στο τέλος αναγκάζεται να υπακούσει τον πατέρα της.

Διάκριση ως προς την κοινωνική τάξη

Όπως επισημαίνει ο Zipes (2008: 113), ο Wilhelm Grimm στην τελευταία έκδοση της συλλογής του 1857, εισάγει τον αναγνώστη/ακροατή στο συγκεκριμένο παραμύθι με έναν πολύ κομψό και εκλεπτισμένο τρόπο γράφοντας χαρακτηριστικά «Τον παλιό καλό καιρό, όταν οι ευχές βοηθούσαν ακόμη στις δύσκολες περιστάσεις...»³³, με σκοπό το παραμύθι να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του μορφωμένου ακροατηρίου-στόχου της ανώτερης κοινωνικής τάξης. Επίσης, η περιγραφή του πλούτου και η έμφαση στα χρυσοστόλιστα φορέματα, το χρυσό στέμμα της πριγκίπισσας, το χρυσό της πιάτο και ποτήρι και το πουπουλένιο της μαξιλάρι, αποτελούν στοιχεία που δηλώνουν την πολυτέλεια και τη γλυδιά της υψηλής κοινωνίας. Ένα ακόμη στοιχείο που αντλούμε για την υψηλή κοινωνική τάξη της εποχής των Grimm είναι το γεγονός πως το ζευγάρι και ο γάμος δεν βασίζονταν στην αγάπη και πως οι γυναίκες αναγκάζονταν, συνήθως, να παντρευτούν κάποιον που δεν αγαπούσαν. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ο βασιλιάς έχει την απόλυτη εξουσία για την εφαρμογή των πατριαρχικών εθίμων και ο βάτραχος συμβολίζει έναν άσχημο και μεγάλο σε ηλικία αριστοκράτη που έχει την έγκρισή του να παντρευτεί την κόρη του (ibid.: 115). Ο πρίγκιπας αποκτά και πάλι το κύρος του και γίνεται ποθητός από την πριγκίπισσα, μόνο όταν παίρνει την ανθρώπινη μορφή του και την εντυπωσιάζει με την ομορφιά του. Και πάλι, λοιπόν, η ομορφιά αποτελεί στοιχείο υψηλής κοινωνικής καταγωγής.

3.2.5 Ο Ξυλοπόδαρος ή ο Κουτσοκαλιγέρης ή Ρουμπελστίλτσκιν

Το παραμύθι του Ρουμπελστίλτσκιν ή «Rumpelstilzchen», όπως είναι ο πρωτότυπος τίτλος, αποτελεί ένα από τα πιο δημοφιλή παραμύθια των αδερφών Grimm, στο οποίο ένας μυλωνάς καυχείται στον βασιλιά πως η κόρη του μπορεί να γνέσει άχυρο σε

³³ Η συγκεκριμένη μετάφραση είναι της Μαρίας Αγγελίδου, η οποία είναι και η μόνη από τους τρεις μεταφραστές που ξεκινά το παραμύθι με τη συγκεκριμένη φράση.

χρυσάφι. Ο βασιλιάς αναγκάζει την κοπέλα να το αποδείξει με την απειλή του θανάτου, και καθώς η κοπέλα απελπίζεται και δεν ξέρει τι να κάνει, εμφανίζεται ένας μικρός ανθρωπάκος που προκειμένου να τη βοηθήσει ζητά το πρώτο της παιδί σε αντάλλαγμα. Η κοπέλα το υπόσχεται, αλλά όταν έρχεται η ώρα να του το δώσει αρνείται και τον παρακαλά να αλλάξει γνώμη. Εκείνος της απαντά πως για να κρατήσει το παιδί της πρέπει να βρει το όνομά του. Όπως υποστηρίζει ο Jan Van Coillie τα στοιχεία που εμπεριέχει όπως μια αδύνατη δοκιμασία, ένας ιδιαίτερα διαβολικός ανθρωπάκος, ο οποίος έχει την τρομερή απαίτηση να αποκτήσει το πρωτότοκο παιδί της βασίλισσας, ένας γρίφος και ένα δραματικό τέλος εντυπωσιάζουν μικρούς και μεγάλους (2014: 346). Κομβικό σημείο στο συγκεκριμένο παραμύθι αποτελεί το όνομα του μικρού ανθρώπου και ο γρίφος που το συνοδεύει (Βραχιονίδου, 2017: 458) και αυτό είναι και το πρώτο σημείο στο οποίο διαφοροποιούνται οι τρεις μεταφράσεις. Την προέλευση του ονόματος σχολιάζει αναλυτικά η Βραχιονίδου (2017: 459-461) αναφέροντας, αρχικά, πως κάποιοι θεωρούν ότι πρόκειται για ένα όνομα χωρίς σημασία και πως η ουσία του είναι ακριβώς το ότι δεν έχει νόημα. Ο Νίκος Βοσταντζής δίνει στο παραμύθι τον τίτλο «Ο Ξυλοπόδαρος», ο οποίος προέρχεται από τη μετάφραση του υποκοριστικού τύπου «stilzchen» της λέξης «stelze», που σημαίνει ξυλοπόδαρο, ενώ το πρώτο συνθετικό «Rumpel» πιθανολογείται, σύμφωνα με τη Βραχιονίδου, ότι αποδίδει τον ήχο που κάνει αυτό το μικρό ξύλινο πόδι (ibid.). Επίσης, η λέξη Rumpelstilzchen χρησιμοποιείται συνήθως για τα βραχύσωμα άτομα με εξαιρετικά ευερέθιστο χαρακτήρα. Με αυτήν την συμπεριφορά τους προσπαθούν να αντισταθμίσουν τα ελαττώματά τους (Rumpelstilzchen = «Schrumpelstelzchen» = «νάνος με κοντά πόδια»). Από την άλλη πλευρά, η Αγγελίδου χρησιμοποιεί τη λέξη «Κουτσοκαλιγέρης», ως μια λογοτεχνική απόδοση του ονόματος, προκειμένου να προβάλλει την έννοια του δαιμονικού πλάσματος συνδυάζοντάς την ενίοτε με την έννοια του θορύβου³⁴. Τον τίτλο «Ρουμπελστίλτσκιν» τον συναντάμε στην πιο σύγχρονη μετάφραση της Κοσμίδου-Σκούρα.

³⁴ Πιο συγκεκριμένα η Βραχιονίδου εξηγεί την επιλογή της Αγγελίδου ως εξής: «(< κουτσο-, που σημαίνει κάτι λειψό, ανεπαρκές ή που γίνεται με δυσκολία + καλιγέρης / καλίγερος / καλιγαρή / καλιγιάς = 1. υποδηματοποιός [καλιγάρω = τοποθετώ σε παπούτσι ξύλινο τακούνι], 2. Είδος εντόμου) (2017: 461).

Στοιχεία βίας

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός πως στο συγκεκριμένο παραμύθι η βία δεν έρχεται από το γυναικείο φύλο, όπως για παράδειγμα από μια κακιά μητριά ή μια μάγισσα. Αντίθετα, είναι οι αντρικοί χαρακτήρες που μετατρέπονται, κάποια στιγμή, στους «κακούς» της υπόθεσης (Tatar, 1987: 127-128). Αρχικά, ο μυλωνάς βάζει σε κίνδυνο τη ζωή της κόρης του λέγοντας στον βασιλιά ότι εκείνη μπορεί να γνέσει άχυρο σε χρυσάφι. Στη συνέχεια, ο βασιλιάς απειλεί την κοπέλα με θάνατο αν δεν αποδείξει το καύχημα του πατέρα της, ενώ ο Ρουμπελστίλτσκιν της ζητά το πρώτο της παιδί προκειμένου να τη βοηθήσει. Και οι τρεις αυτές φιγούρες της προκαλούν συναισθήματα απελπισίας, καθώς την αφήνουν αβοήθητη και μόνη. Το δεύτερο σημείο που εμπεριέχει στοιχεία βίας είναι το τέλος του παραμυθιού στο οποίο διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό οι τρεις μεταφράσεις. Στη μετάφραση του Βοστταντζή (2014α: 157) διαβάζουμε πως ο Ρουμπελστίλτσκιν «έσκασε από το κακό του», ενώ η Αγγελίδου περιγράφει τη σκηνή ως εξής: «Άρπαξε τότε το αριστερό του πόδι με τα ίδια του τα χέρια κι έκοψε το κορμί του στα δυο απ' το κακό του» (1994: χ.σ.), ενώ η Κοσμίδου-Σκούρα γράφει πως ο Ρουμπελστίλτσκιν αποχώρησε θυμωμένος από το παλάτι, καθώς όλοι τον κορόιδευαν και τον ειρωνεύονταν.

Διάκριση ως προς το φύλο

Στις μεταφράσεις των Βοστταντζή και Αγγελίδου η κόρη του μυλωνά εμφανίζεται υπερβολικά όμορφη, όπως και οι περισσότερες ηρωίδες στα παραμύθια των Grimm, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο στη μετάφραση της Κοσμίδου-Σκούρα όπου είναι επιπλέον «οξυδερκής και έξυπνη». Παρ'όλα αυτά, το χαρακτηριστικό που κάνει επιθυμητή την κόρη του μυλωνά δεν είναι τόσο η ομορφιά της, αλλά η εργατικότητα της και η υποτιθέμενη ικανότητά της να μετατρέπει το άχυρο σε χρυσό. Μια ακόμη διαφοροποίηση μεταξύ των τριών μεταφράσεων είναι το ότι στις δύο παλαιότερες μεταφράσεις, η ηρωίδα παρουσιάζεται πιο παθητική και ανήμπορη, ενώ στην μετάφραση του 2019 παίρνει πρωτοβουλία να πει στον βασιλιά την αλήθεια, ώστε να γλιτώσει η ίδια τον εαυτό της από βέβαιο θάνατο. Και πάλι, διαφαίνεται το πατριαρχικό πρότυπο, καθώς η κόρη του μυλωνά είναι δέσμια του λόγου του πατέρα της και επιπλέον υποχρεωμένη να υπακούσει στις υπερβολικές απαιτήσεις του βασιλιά.

Διάκριση ως προς την κοινωνική τάξη

Σύμφωνα με την Tatar (1987: 120) ο βασικός σκοπός της ιστορίας είναι να επιτευχθεί ένας γάμος ανάμεσα στην ηρωίδα και τον κοινωνικά και οικονομικά ανώτερό της βασιλιά μέσω εξαπάτησης. Περνά, έτσι, το μήνυμα ότι μια κοπέλα που μπορεί να παράγει πλούτο είτε με σκληρή δουλειά είτε με μάγια μπορεί να πετύχει έναν πλούσιο γάμο και να ανέλθει κοινωνικά.

3.2.6 Η Τριανταφυλλένια ή το Αγριοτριαντάφυλλο ή Ροδόθαμνη

Το παρόν παραμύθι, είναι η γνωστή ιστορία της «Ωραίας Κοιμωμένης». Ο πρωτότυπος τίτλος στη γερμανική γλώσσα είναι «Dornröschen» τον οποίο στα ελληνικά θα μπορούσαμε να μεταφράσουμε σαν μικρό αγκαθωτό τριαντάφυλλο. Ο τίτλος διαφοροποιείται στις τρεις μεταφράσεις των Βοσταντζή, Αγγελίδου και Κοσμίδου-Σκούρα ως «το Αγριοτριαντάφυλλο», «η Τριανταφυλλένια» και «Ροδόθαμνη» αντίστοιχα.

Στοιχεία βίας

Η πρώτη βίαιη πράξη, που χαρακτηρίζεται από ζήλια και κακία, είναι η κατάρα της δέκατης τρίτης νεράιδας στην πρωταγωνίστρια της ιστορίας. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση και εντείνεται η τραγικότητα στη μελλοντική ζωή της Τριανταφυλλένιας, δεδομένου ότι κανείς δεν μπορεί να «λύσει» εντελώς αυτά τα μάγια. Ένα ακόμη στοιχείο που δείχνει την επιθυμία των Grimm να ενισχύσουν τα βίαια επεισόδια είναι και η λεπτομερής περιγραφή του φριχτού θανάτου³⁵ των υποψήφιων μνηστήρων της ηρωίδας, στην προσπάθειά τους να μπουν στο κάστρο και να τη δουν από κοντά (Tatar, 1987: 6).

Διάκριση ως προς το φύλο

Και σε αυτό το παραμύθι η ηρωίδα έχει πάρει από τις νεράιδες όλες τις χάρες που θα μπορούσε ποτέ να ζητήσει: ομορφιά, υπέροχη και γλυκιά φωνή, ευγένεια, υγεία, χάρη και θηλυκότητα, τα οποία είναι και ο λόγος που ο πρίγκιπας επιθυμεί τόσο πολύ να τη δει. Επιδοκιμάζεται, λοιπόν, και πάλι η παθητικότητα στη γυναίκα της εποχής εκείνης,

³⁵ Όλοι οι πρίγκιπες που επιχείρησαν να μπουν στο κάστρο, βρήκαν αποτρόπαιο θάνατο από τα αγκάθια της αγριοτριανταφυλλιάς που φούντωσε γύρω από τα τείχη του κάστρου, μόλις η Τριανταφυλλένια έπεσε σε αιώνιο ύπνο.

καθώς η ηρωίδα του παραμυθιού κοιμάται για εκατό χρόνια περιμένοντας τον πρίγκιπα για να λύσει τα μάγια (Nanda, 2014: 248). Αποτελεί ένα αντικείμενο θαυμασμού για τον πρίγκιπα και δεν εκφράζει καμία γνώμη (Khan, 2019: 149). Αντίθετα, ο πρίγκιπας είναι επίμονος και γενναίος. Αψηφά τον κίνδυνο και διεκδικεί αυτό που επιθυμεί. Επιπλέον, το στοιχείο του κακού στο παραμύθι προβάλλεται μέσα από την δέκατη τρίτη νεράιδα, η οποία παρουσιάζεται δυνατή, ανεξάρτητη και επιθετική· χαρακτηριστικά που συνήθως αποδίδονται σε αντρικούς χαρακτήρες.

Διάκριση ως προς την κοινωνική τάξη

Μέσα από τις περιγραφές του παραμυθιού φαίνεται η χλυδή και ο πλούτος που αρμόζει στην κοινωνική τάξη της οικογένειας της Τριανταφυλλένιας, καθώς επίσης και ο πολυτελής γάμος που γίνεται με λαμπρότητα στο τέλος της ιστορίας. Επιπλέον, υπονοείται ότι μόνο ένας πρίγκιπας αντίστοιχης κοινωνικής τάξης θα μπορούσε να λύσει τα μάγια και να παντρευτεί μια πανέμορφη πριγκίπισσα, προικισμένη με όλες τις χάρες του κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Οι απόψεις μεταφραστών κι εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τη βία, το φύλο και την κοινωνική τάξη στη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm

4.1. Ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα ερευνητική εργασία επιχειρεί να μελετήσει τις απόψεις μεταφραστών και εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη βία και τις διακρίσεις ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη στη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm. Πιο συγκεκριμένα, τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν εξετάζουν το βαθμό στον οποίο γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών των Grimm ως προς τα παραπάνω στοιχεία και τις απόψεις μεταφραστών και εκπαιδευτικών για το αν θα πρέπει, τελικά, να γίνονται προσαρμογές, σε ποιο βαθμό και σύμφωνα με ποιους παράγοντες: με ό,τι θεωρεί καλό η κοινωνία, με το επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης των παιδιών ή λαμβάνοντας υπόψιν όλα τα παραπάνω; Επιπλέον, εξετάζονται οι απόψεις των εκπαιδευτικών και των μεταφραστών σχετικά με τα στοιχεία της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη σε συνάρτηση με τους παράγοντες της προφορικότητας και του ακροατηρίου-στόχου. Τίθεται το βασικό ερώτημα της αναγνώρισης της παιδαγωγικής αξίας των παραμυθιών των αδερφών Grimm και οι απόψεις των εκπαιδευτικών ως προς τον βαθμό που χρησιμεύουν οι μεταφράσεις τους στην αξιοποίησή τους μέσα στη σχολική τάξη. Πιο συγκεκριμένα, διερευνάται η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη χρήση των παραμυθιών των αδερφών Grimm από εκπαιδευτικούς στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και στις απόψεις τους ως προς την παιδαγωγική τους αξία, τη χρησιμότητα των μεταφράσεών τους, κατά πόσο τις λαμβάνουν υπόψιν και κατά πόσο οι προσαρμογές που γίνονται στις μεταφράσεις επηρεάζονται από το ακροατήριο-στόχο και την προφορικότητα. Τέλος, σχολιάζεται το αν τα δημογραφικά στοιχεία των μεταφραστών (φύλο, ηλικία, επίπεδο σπουδών) και των εκπαιδευτικών (φύλο, ηλικία, προϋπηρεσία) επηρεάζουν τις απόψεις τους για το πόσο έντονα είναι τα στοιχεία της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη στα παραμύθια των αδερφών Grimm.

4.2 Ερευνητική μεθοδολογία

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας δημιουργήθηκαν δύο ερωτηματολόγια –ένα για μεταφραστές και ένα για εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης- τα οποία διαμοιράστηκαν διαδικτυακά σε χρήστες σε όλη την Ελλάδα. Για τη δημιουργία των ερωτηματολογίων χρησιμοποιήθηκε το διαδικτυακό εργαλείο Google Forms. Για την επεξεργασία και την ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν τα προγράμματα Microsoft Office Excel και IBM SPSS Statistics 26.

Τα δύο ερωτηματολόγια αποτελούνται από τρεις ενότητες. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε όλες τις ερωτήσεις, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα παράλειψης κάποιας ερώτησης, έτσι ώστε να αποφευχθεί το φαινόμενο των μη έγκυρων απαντήσεων.

Στην πρώτη ενότητα κάθε χρήστης δηλώνει κάποια δημογραφικά στοιχεία. Η δεύτερη ενότητα διαφοροποιείται στα ερωτηματολόγια εκπαιδευτικών και μεταφραστών. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήσεις σχετικά με την παιδαγωγική αξία των παραμυθιών και τη χρησιμότητα των μεταφράσεών τους, ενώ οι μεταφραστές πρέπει να απαντήσουν σε ερωτήματα που αφορούν τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας και κατά πόσο αυτή επηρεάζεται από το ακροατήριο-στόχο, την προφορικότητα και το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο. Στην τελευταία ενότητα και τα δύο ερωτηματολόγια περιλαμβάνουν ερωτήσεις σχετικά με τα στοιχεία της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη και σε ποιο βαθμό αυτά επηρεάζουν τις προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm. Στις περισσότερες ερωτήσεις οι ερωτώμενοι επιλέγουν τις απαντήσεις τους από μια πεντάβαθμη κλίμακα τύπου Likert, όπου το 1 αντιστοιχεί στο «Καθόλου» και το 5 στο «Πάρα πολύ».

Η τεχνική δειγματοληψίας που ακολουθήθηκε είναι η απλή τυχαία δειγματοληψία (simple random sampling). Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της μορφής δειγματοληψίας είναι το γεγονός ότι κάθε μονάδα που απαρτίζει τον πληθυσμό μελέτης έχει τις ίδιες πιθανότητες να αποτελέσει μέρος του δείγματος. Τα πλεονεκτήματα της απλής τυχαίας δειγματοληψίας είναι η απλότητα της μεθόδου και οι αυξημένες πιθανότητες για δημιουργία αμερόληπτων δειγμάτων (Δαρβίρη, 2009 στο: Παπαϊωάννου, 2017: 22).

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε συνθήκες απόλυτης ανωνυμίας, μεμονωμένα και σε μη προσδιορισμένο χρόνο, έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι δεν ανακύπτουν ηθικά ζητήματα.

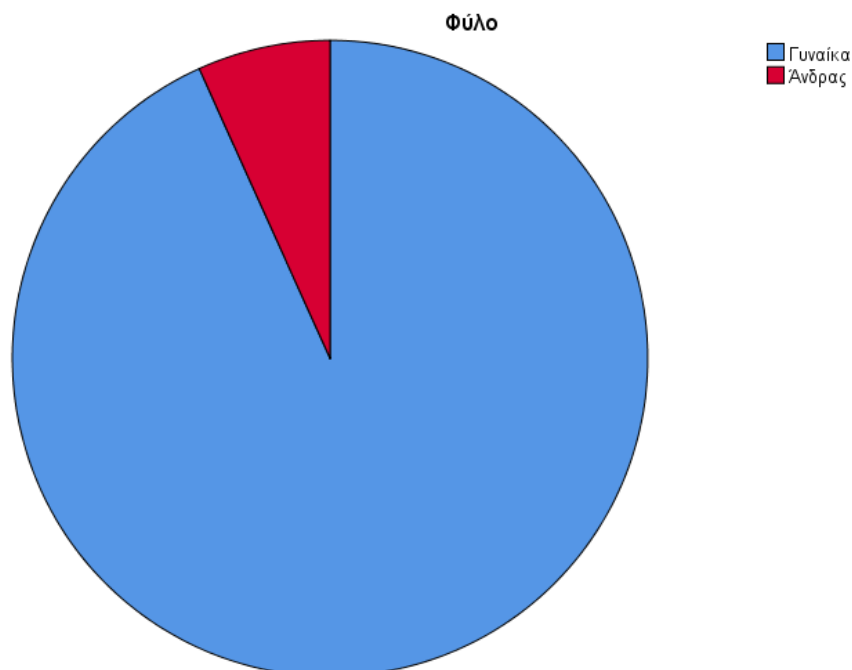
4.3 Ανάλυση δημογραφικών στοιχείων έρευνας

4.3.1 Δημογραφικά στοιχεία μεταφραστών

Στην έρευνα έλαβαν μέρος 74 μεταφραστές (N1=74) από τους οποίους οι 69 ήταν γυναίκες και οι 5 άντρες (Πίνακας και Γράφημα 4-1).

		Φύλο			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Γυναίκα	69	93,2	93,2	93,2
	Άνδρας	5	6,8	6,8	100,0
	Total	74	100,0	100,0	

Πίνακας 4-1

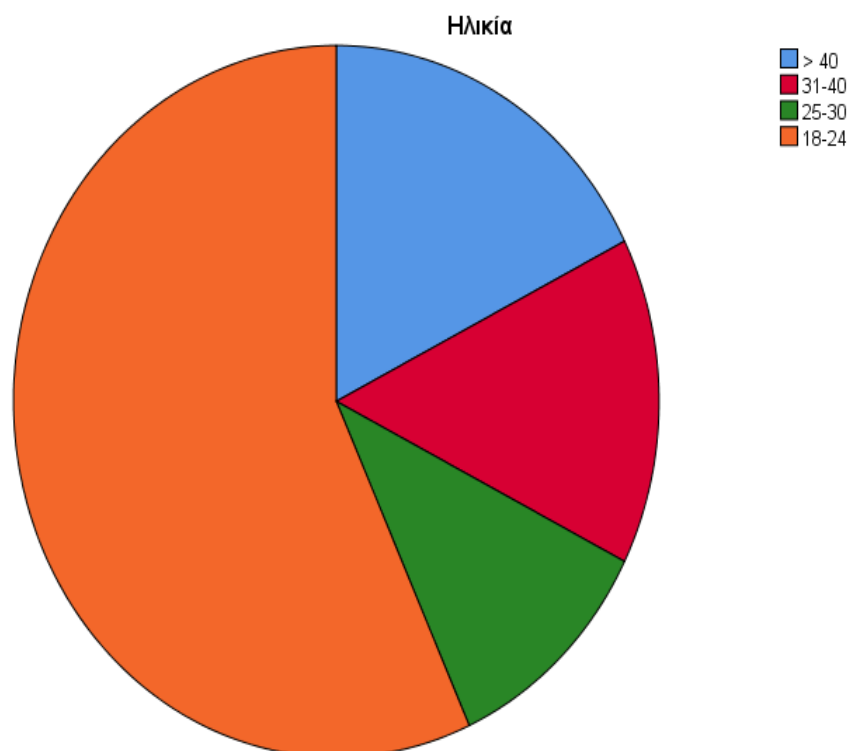

Γράφημα 4-1

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ανήκε στην πρώτη ηλικιακή κατηγορία μεταξύ 18-24 ετών. Περίπου ίσο αριθμό συμμετεχόντων είχαν οι ηλικιακές κατηγορίες 31-40 και πάνω από 40 χρονών, ενώ οι λιγότεροι ήταν μεταξύ 25-30 ετών (Πίνακας και Γράφημα 4-2).

Ηλικία					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	> 40	13	17,6	17,6	17,6
	31-40	11	14,9	14,9	32,4
	25-30	8	10,8	10,8	43,2
	18-24	42	56,8	56,8	100,0
	Total	74	100,0	100,0	

Πίνακας 4-2

Γράφημα 4-2

Και οι δύο κατηγορίες μορφωτικού επιπέδου είχαν ικανοποιητική συμμετοχή στο δείγμα της έρευνας με υψηλότερο ποσοστό να κατέχουν οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη μετάφραση, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και μεταπτυχιακοί φοιτητές του τμήματος (Πίνακας και Γράφημα 4-3).

Μορφωτικό επίπεδο					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Μεταπτυχιακό	42	56,8	56,8	56,8
	Προπτυχιακό	32	43,2	43,2	100,0
	Total	74	100,0	100,0	

Πίνακας 4-3

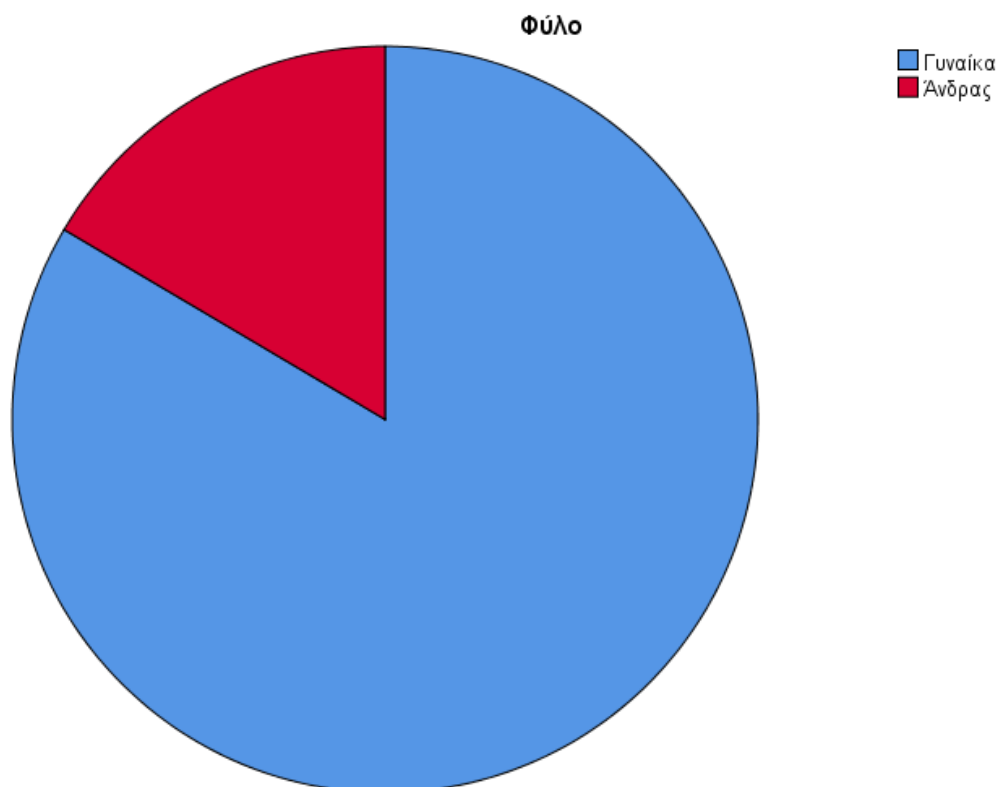
Γράφημα 4-3

4.3.2 Δημογραφικά στοιχεία εκπαιδευτικών

Το δείγμα των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτελείται από 103 άτομα (N2=103), εκ των οποίων τα 86 είναι γυναίκες και τα 17 άντρες (Πίνακας και Γράφημα 4-4).

		Φύλο			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Γυναίκα	86	83,5	83,5	83,5
	Άνδρας	17	16,5	16,5	100,0
	Total	103	100,0	100,0	

Πίνακας 4-4

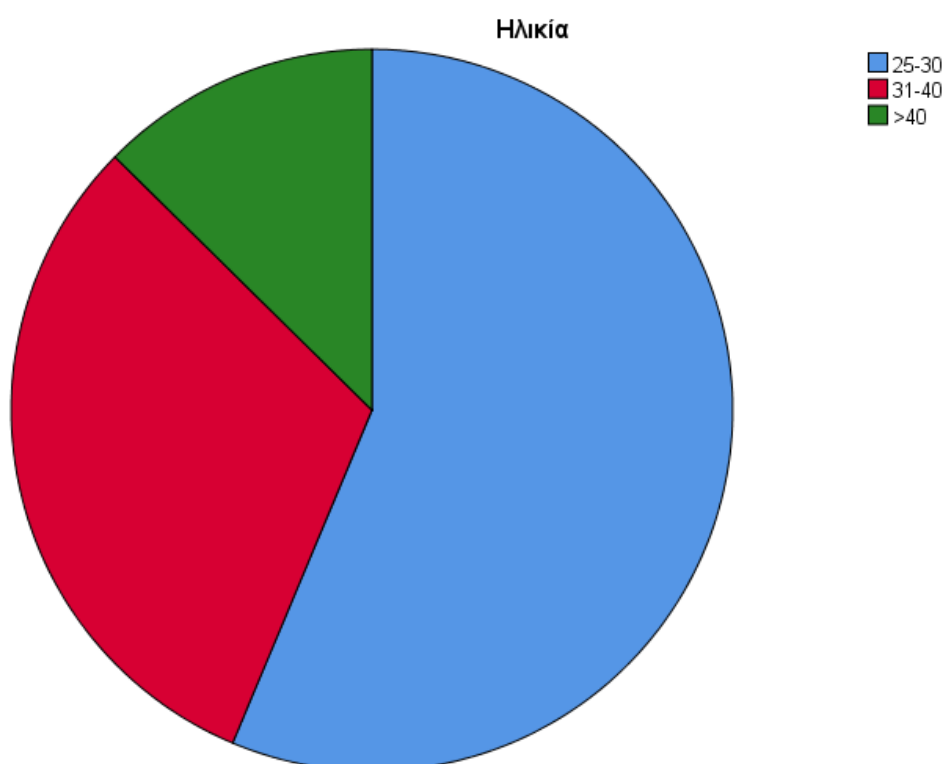

Γράφημα 4-4

Η πλειοψηφία ανήκει στην πρώτη ηλικιακή κατηγορία μεταξύ 25 και 30 χρονών, ενώ το αμέσως μεγαλύτερο ποσοστό είναι μεταξύ 31 και 40 χρονών (Πίνακας και Γράφημα 4-5).

		Ηλικία			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	25-30	58	56,3	56,3	56,3
	31-40	32	31,1	31,1	87,4
	>40	13	12,6	12,6	100,0
	Total	103	100,0	100,0	

Πίνακας 4-5

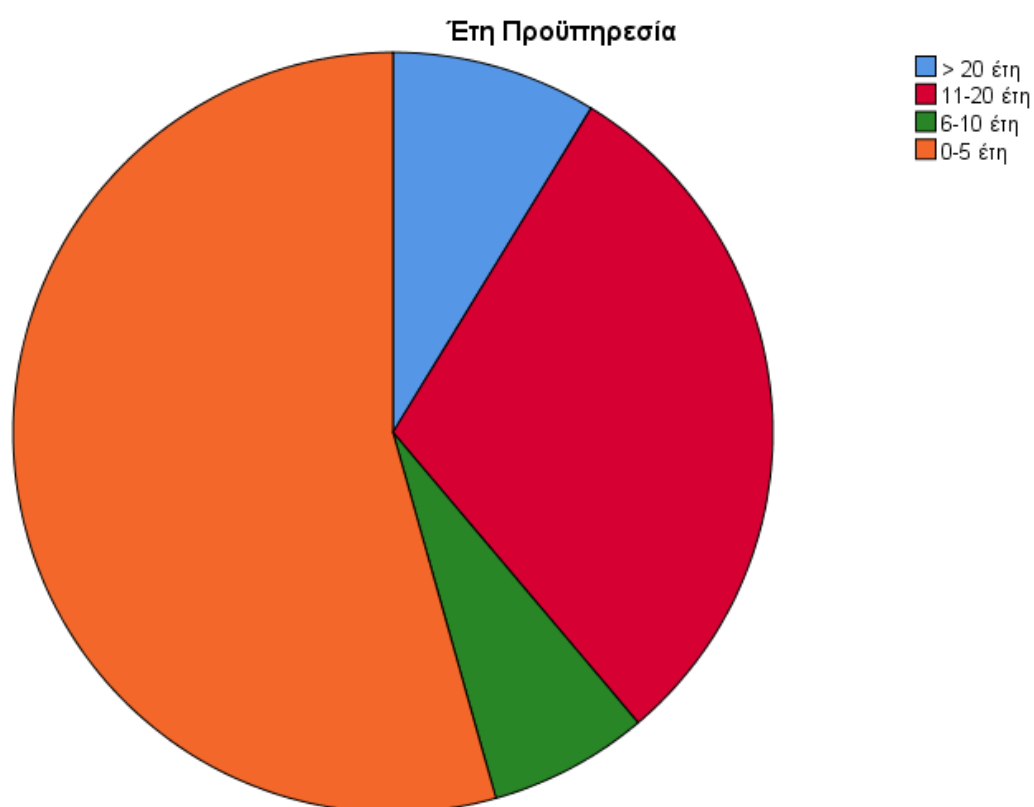

Γράφημα 4-5

Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών που πήραν μέρος στην έρευνα έχουν προϋπηρεσία 0-5 χρόνια και από 11-20, όπως παρουσιάζεται παρακάτω (Πίνακας και Γράφημα 4-6).

Έτη Προϋπηρεσία					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	> 20 έτη	9	8,7	8,7	8,7
	11-20 έτη	31	30,1	30,1	38,8
	6-10 έτη	7	6,8	6,8	45,6
	0-5 έτη	56	54,4	54,4	100,0
	Total	103	100,0	100,0	

Πίνακας 4-6

Γράφημα 4-6

4.4 Περιγραφικά στοιχεία – Κριτήρια και έλεγχοι αξιοπιστίας

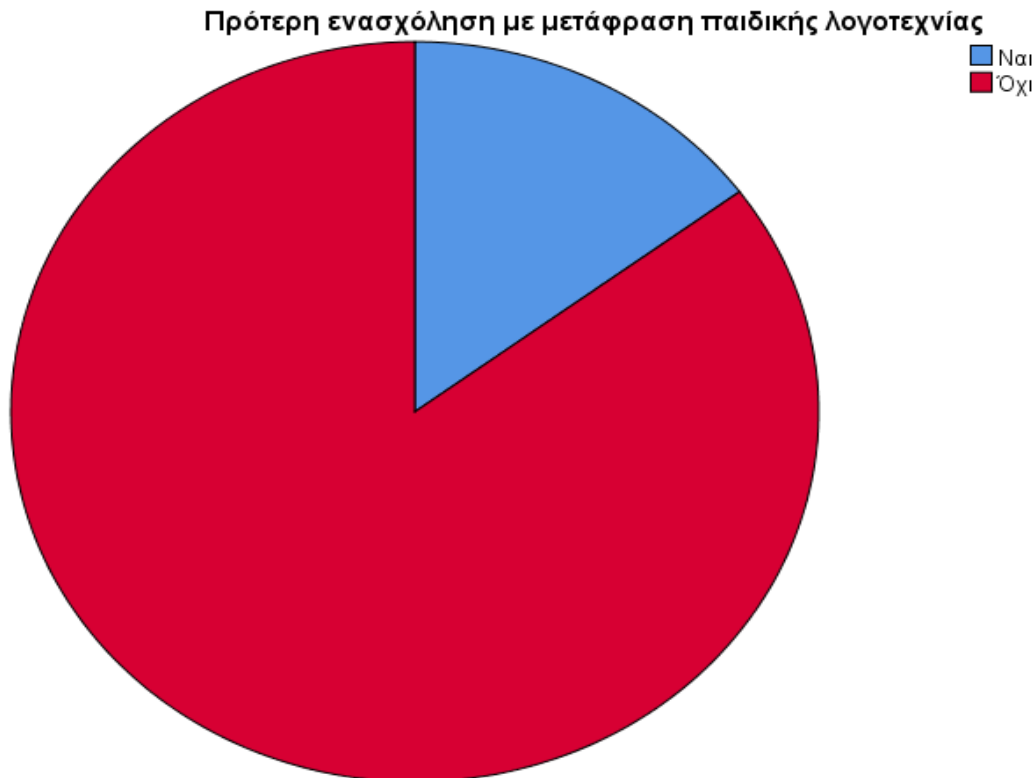
4.4.1 Αποτελέσματα μεταφραστών

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης των δεδομένων από τους μεταφραστές προκύπτει πως οι περισσότεροι δεν έχουν εμπειρία στη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας (Πίνακας και Γράφημα 4-7). Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4-8, από τα δεδομένα φαίνεται πως παρ'όλο που η πλειοψηφία των συμμετεχόντων θεωρεί

Πρότερη ενασχόληση με μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	11	14,9	14,9	14,9
	Όχι	63	85,1	85,1	100,0
	Total	74	100,0	100,0	

Πίνακας 4-7

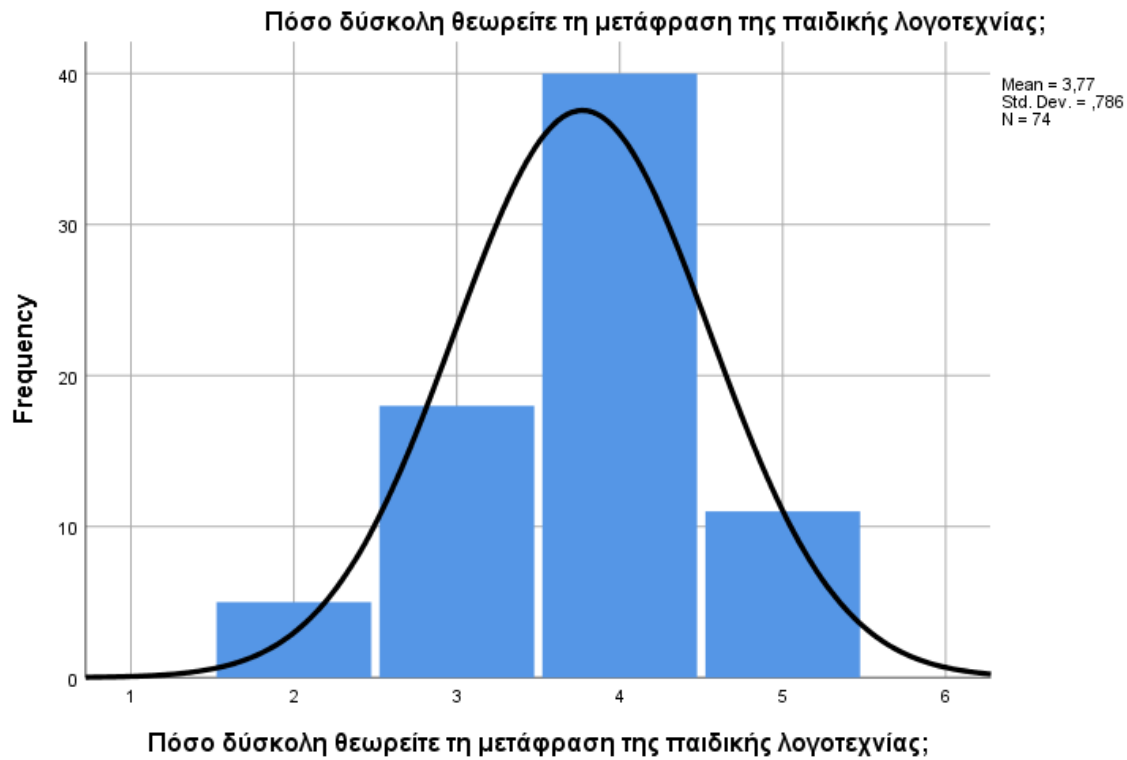
Γράφημα 4-7

Πίνακας 4-8

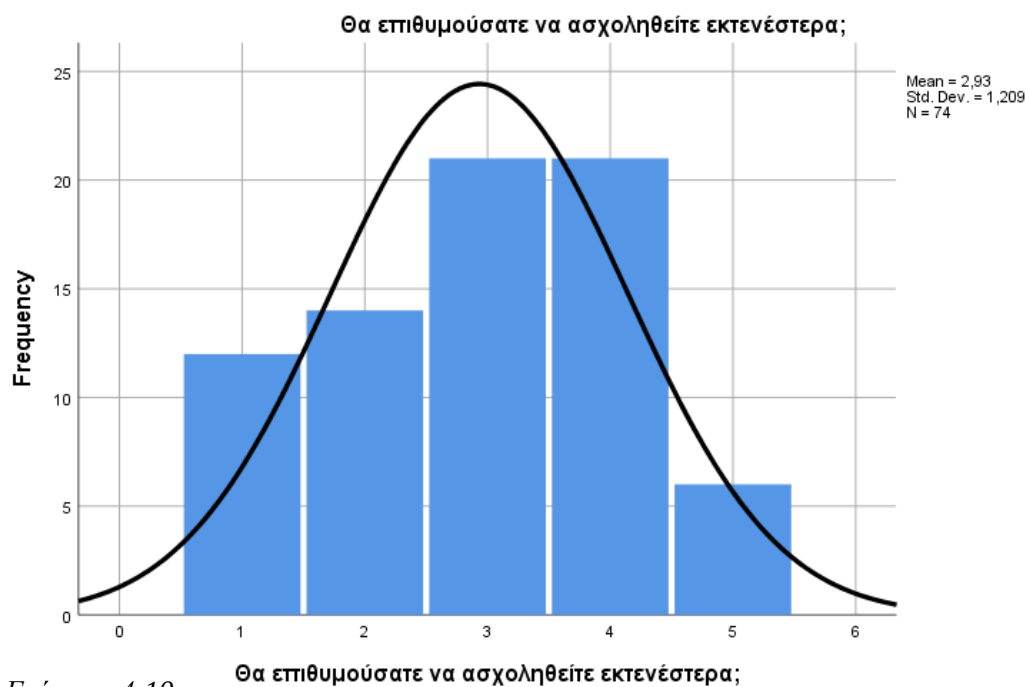
Statistics

	Πόσο δύσκολη θεωρείτε τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας;	Θα επιθυμούσατε να ασχοληθείτε εκτενέστερα;	Επιρροή ακροατηρίου στόχου στη μετάφραση	Επιρροή προφορικής τάξης στη μετάφραση	Σε ποιο βαθμό θεωρείτε πως επηρεάζει το κοινωνικό τισμικό πλάνο τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας;	Χρησιμότητα μεταφράσεων	Πόσο έντονο θεωρείτε ότι είναι το στοιχείο της βίας	Πόσο έντονο είναι το στοιχείο της διάκρισης φύλου	Πόσο έντονο είναι το στοιχείο της διάκρισης της κοινωνικής τάξης	Πόσο επηρεάζει το ακροατήριο στόχος τις προσαρμογές στη μετάφραση;	Πόσο επηρεάζει η προφορική τάξη τις προσαρμογές στη μετάφραση;	Πόσο πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές;	Κατά πόσο συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;
N	Valid 74	74	73	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
	Missing 0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mean	3,77	2,93	4,45	4,07	4,34	4,01	3,53	3,51	4,00	3,65	3,43	3,36	3,31
Std. Deviation	,786	1,209	,708	,800	,816	,852	,910	1,037	,907	,999	,829	1,028	1,193
Minimum	2	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1
Maximum	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5

δύσκολη τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας επιθυμεί να ασχοληθεί εκτενέστερα (Γραφήματα 4-9 και 4-10 αντίστοιχα).

Γράφημα 4-9

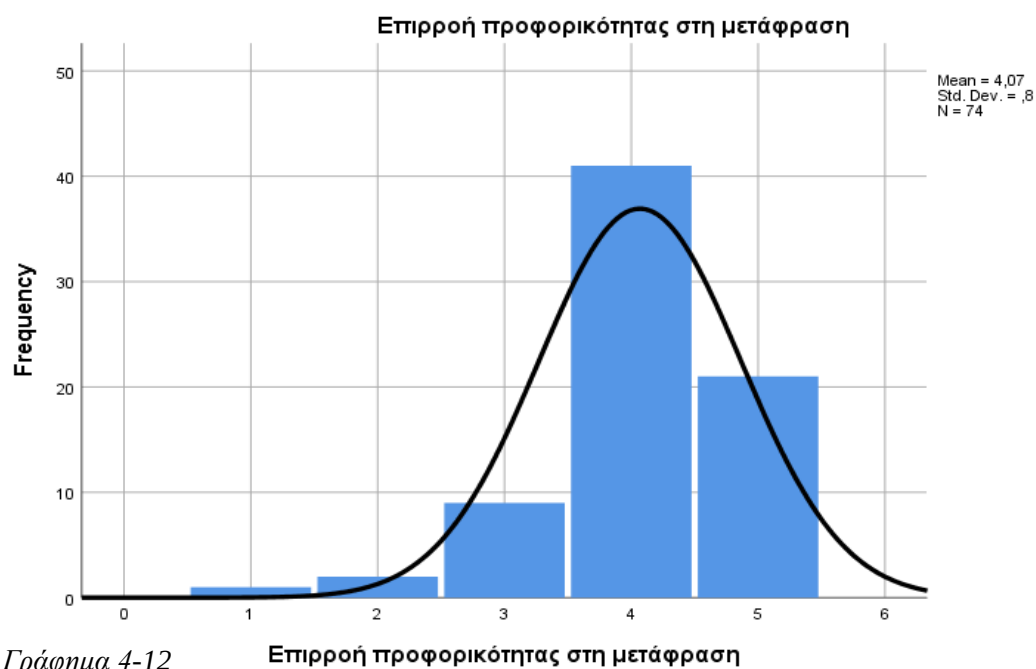

Γράφημα 4-10

Οι περισσότεροι μεταφραστές θεωρούν, επίσης, πως το ακροατήριο-στόχος, η προφορικότητα και το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο επηρεάζουν πολύ έως πάρα πολύ τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας (Γραφήματα 4-11, 4-12 και 4-13).

Γράφημα 4-11

Γράφημα 4-12

Γράφημα 4-13

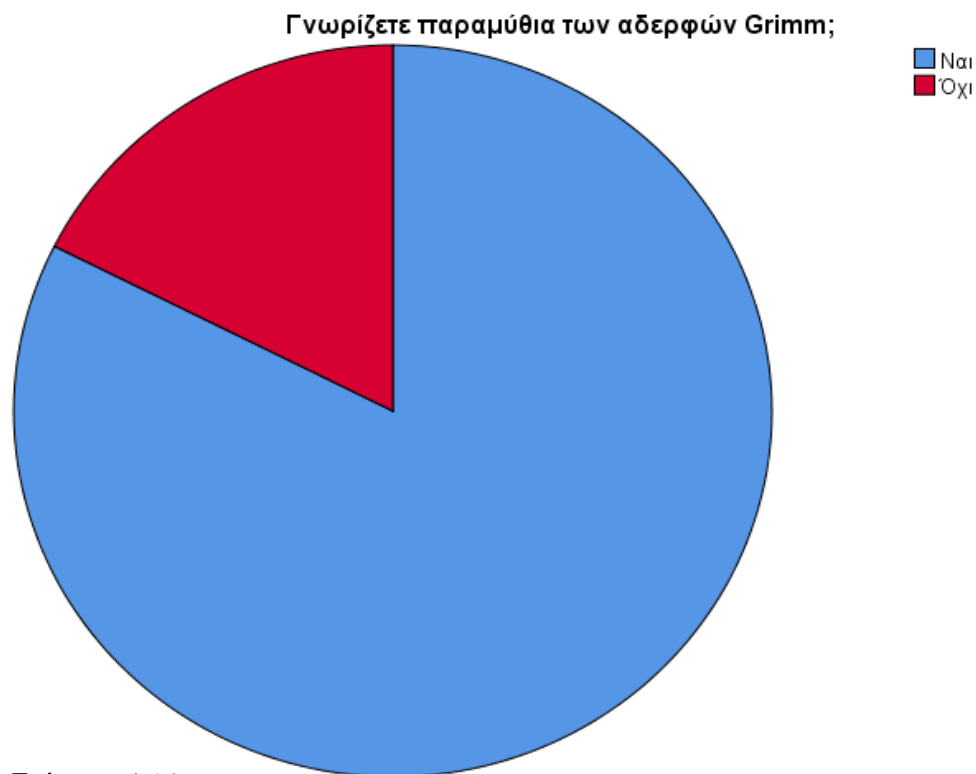
Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, για τους παράγοντες του ακροατηρίου-στόχου και του κοινωνικοπολιτισμικού πλαισίου δεν ισχύει η κανονική κατανομή του πληθυσμού. Έναν από τους λόγους αποτελεί το μικρό δείγμα των μεταφραστών που συμμετείχαν στην έρευνα.

Όσον αφορά τα παραμύθια των αδερφών Grimm η πλειοψηφία των συμμετεχόντων γνωρίζει κάποια από αυτά (Πίνακας και Γράφημα 4-14) και πιο συγκεκριμένα οι περισσότεροι ανέφεραν τα εξής: «Χάνσελ και Γκρέτελ», «Κοκκινοσκουφίτσα», «Χιονάτη», «Σταχτοπούτα», «Ωραία Κοιωμένη» και «Ραπουνζέλ».

Γνωρίζετε παραμύθια των αδερφών Grimm;

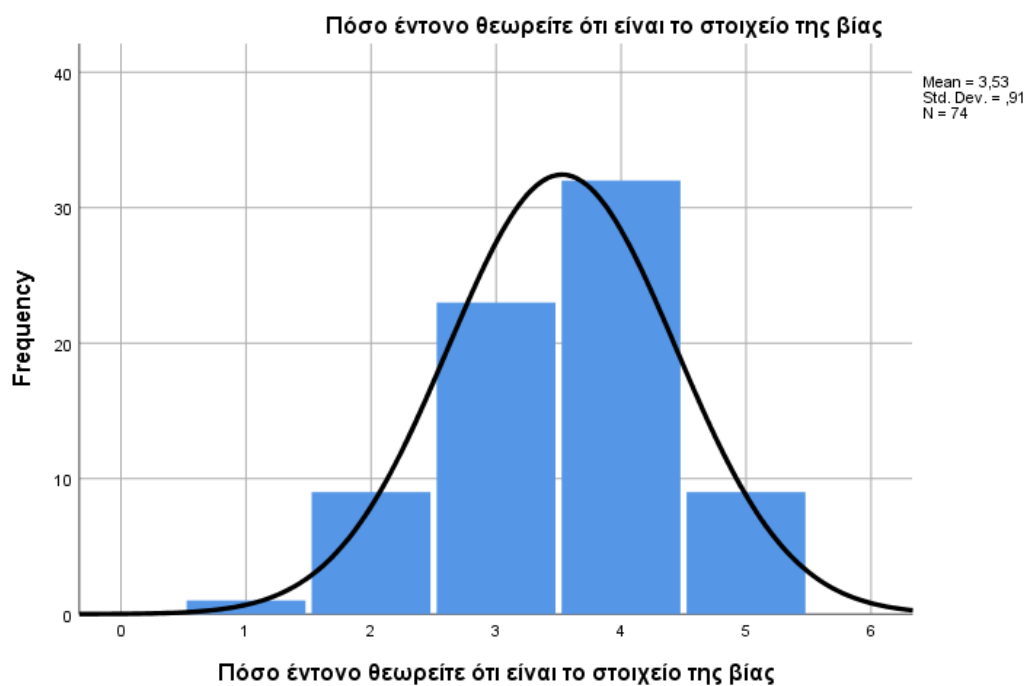
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	61	82,4	82,4	82,4
	Όχι	13	17,6	17,6	100,0
	Total	74	100,0	100,0	

Πίνακας 4-14

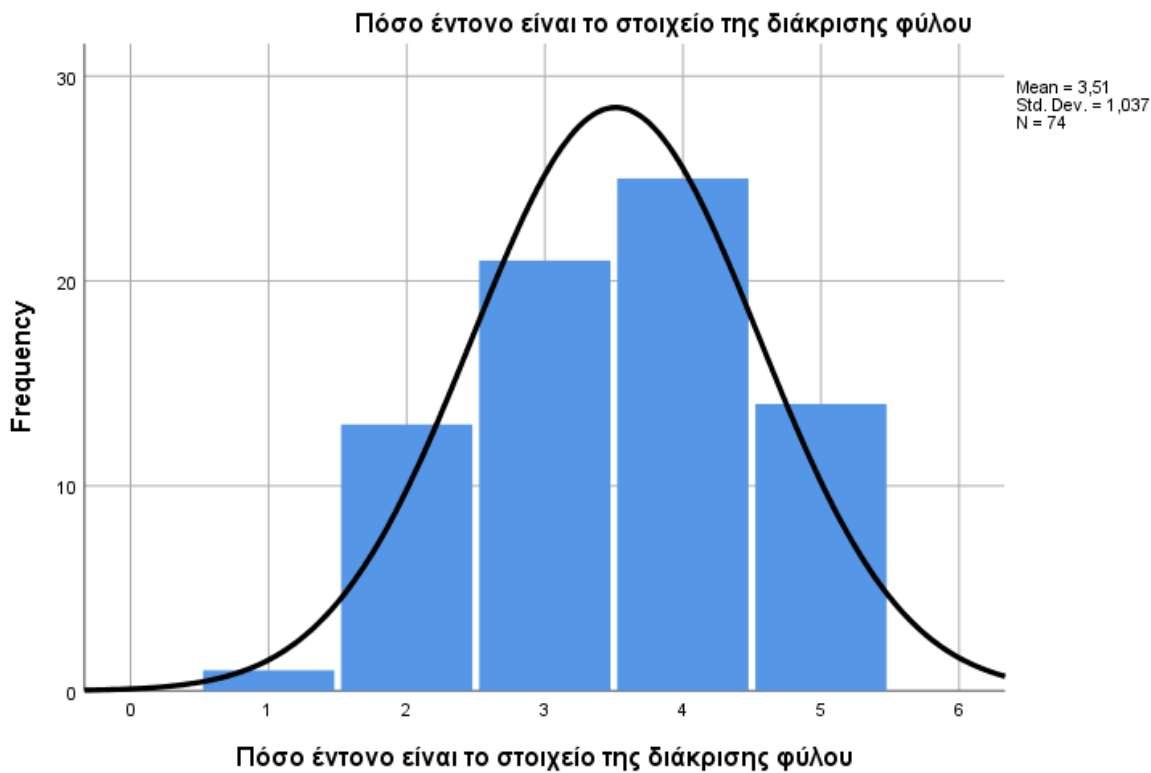

Γράφημα 4-14

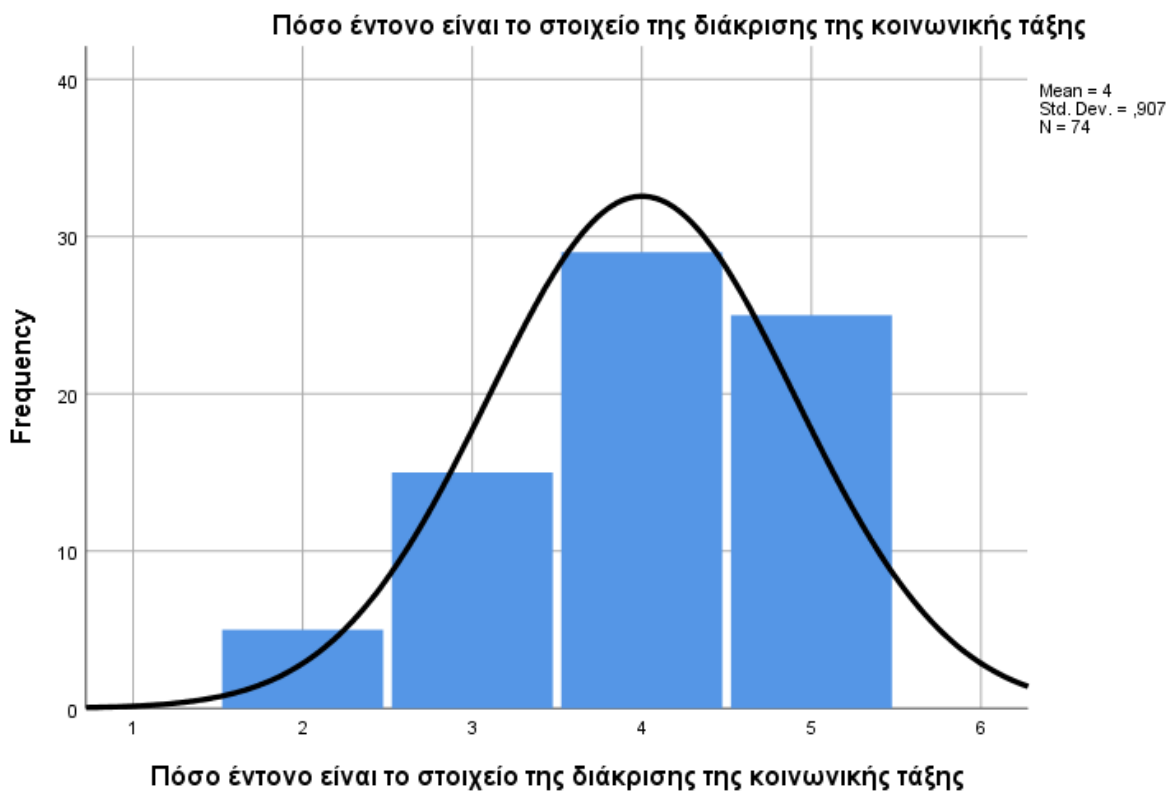
Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το μεγαλύτερο μέρος των μεταφραστών θεωρεί πως τα στοιχεία της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη είναι πολύ έντονα (Γραφήματα 4-15, 4-16 και 4-17), ενώ υποστηρίζουν πως

Γράφημα 4-15

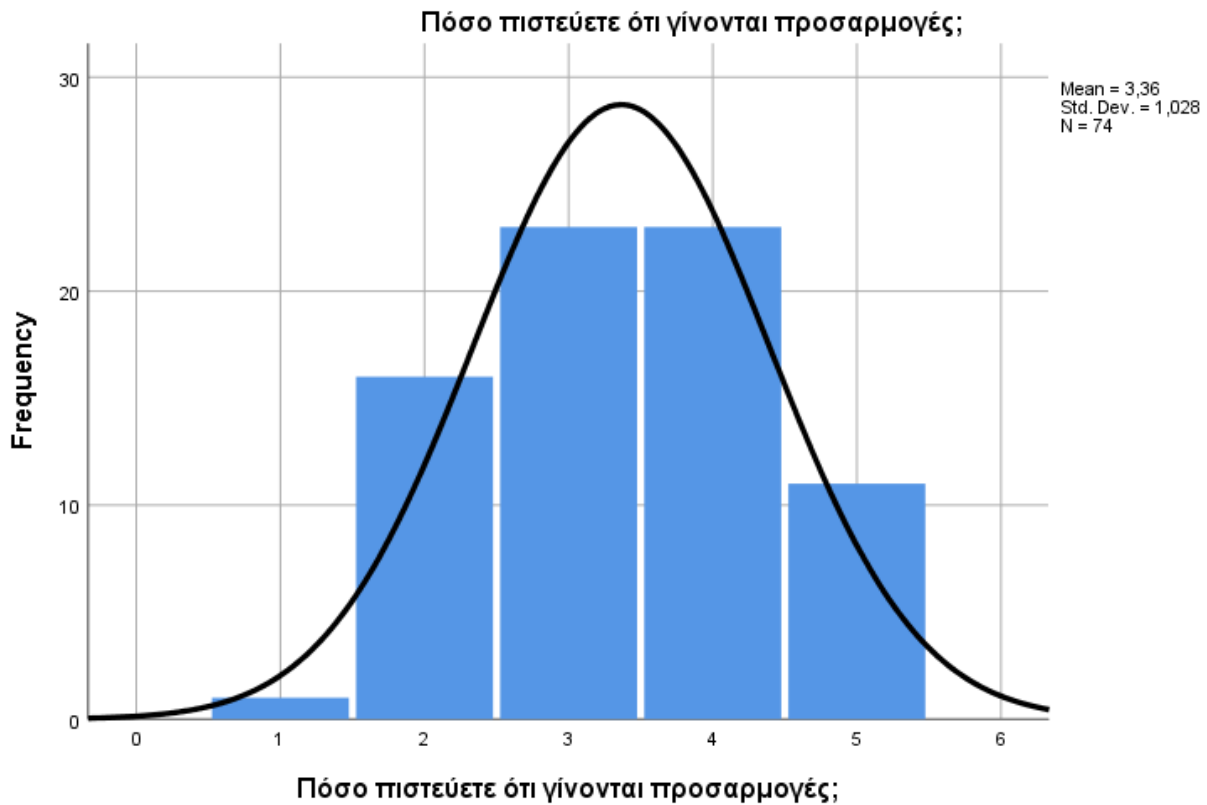

Γράφημα 4-16

Γράφημα 4-17

όχι μόνο γίνονται προσαρμογές στη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm, γεγονός με το οποίο συμφωνούν (Γραφήματα 4-18 και 4-19 αντίστοιχα), αλλά και ότι

Γράφημα 4-18

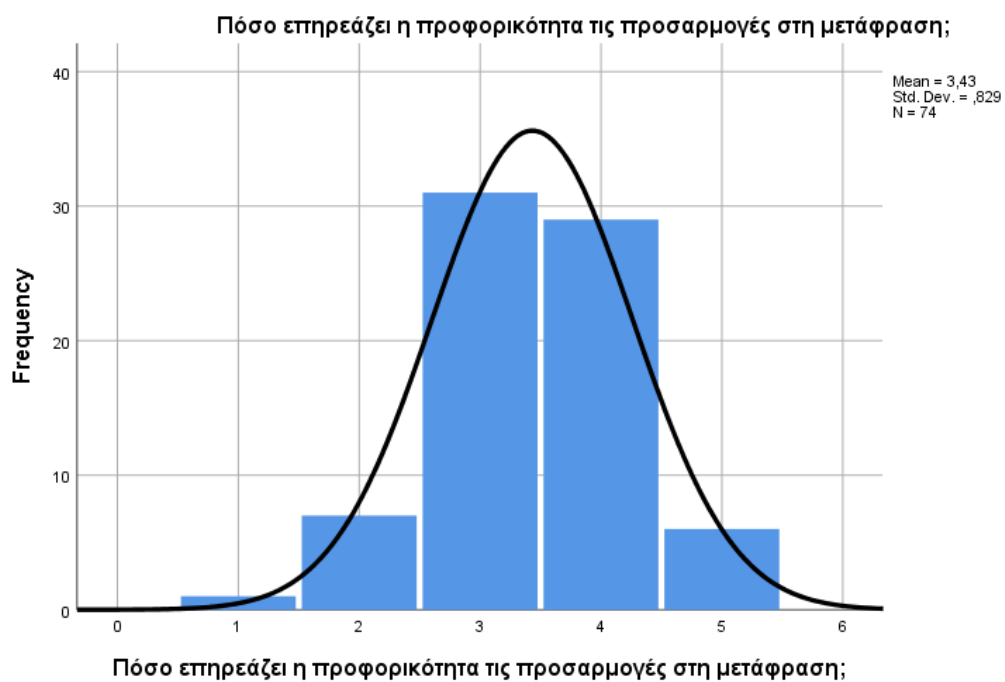

Γράφημα 4-19

το ακροατήριο-στόχος και η προφορικότητα αποτελούν σημαντικούς παράγοντες με βάση τους οποίους γίνονται προσαρμογές στη μετάφραση των παραμυθιών των Grimm (Γραφήματα 4-20 και 4-21).

Γράφημα 4-20

Γράφημα 4-21

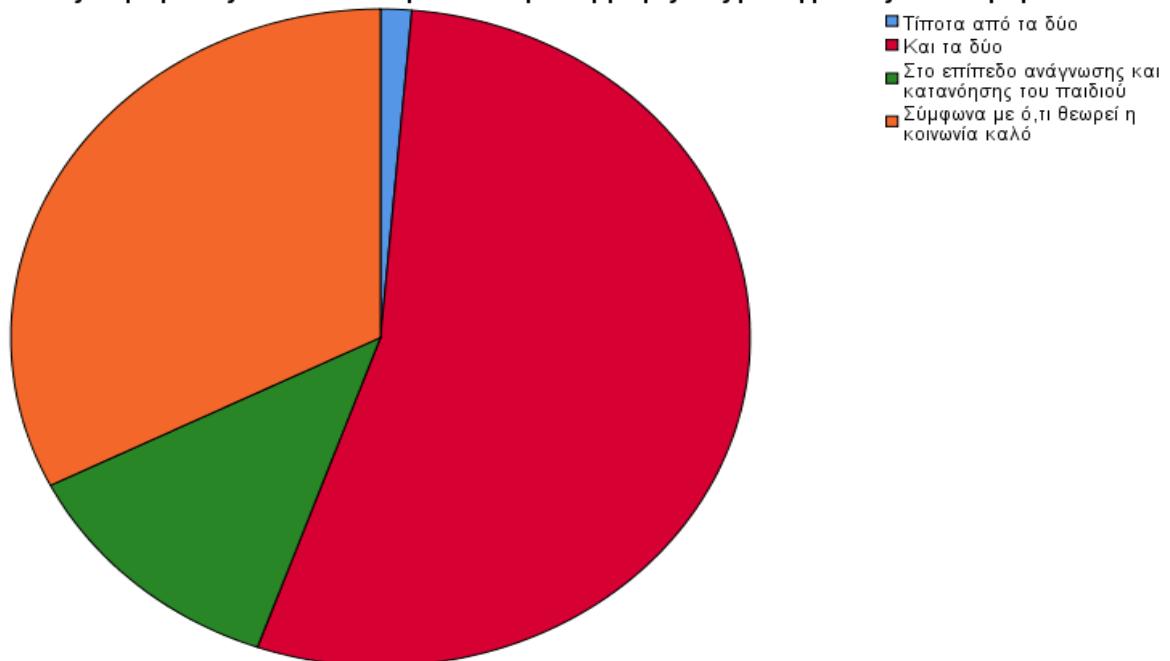
Επιπλέον, όταν ρωτήθηκαν σύμφωνα με ποιους παράγοντες πιστεύουν ότι γίνονται προσαρμογές στη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm η πλειοψηφία ανέφερε και σύμφωνα με ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό για τα παιδιά αλλά και το επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησής τους, δηλαδή σύμφωνα και με τους δύο παράγοντες που δόθηκαν ως επιλογή. (Πίνακας και Γράφημα 4-22).

Με βάση ποιους παράγοντες πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών Grimm;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Τίποτα από τα δύο	1	1,4	1,4	1,4
	Και τα δύο	40	54,1	54,1	55,4
	Στο επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης του παιδιού	9	12,2	12,2	67,6
	Σύμφωνα με ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό	24	32,4	32,4	100,0
	Total	74	100,0	100,0	

Πίνακας 4-22

Με βάση ποιους παράγοντες πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών Grimm;

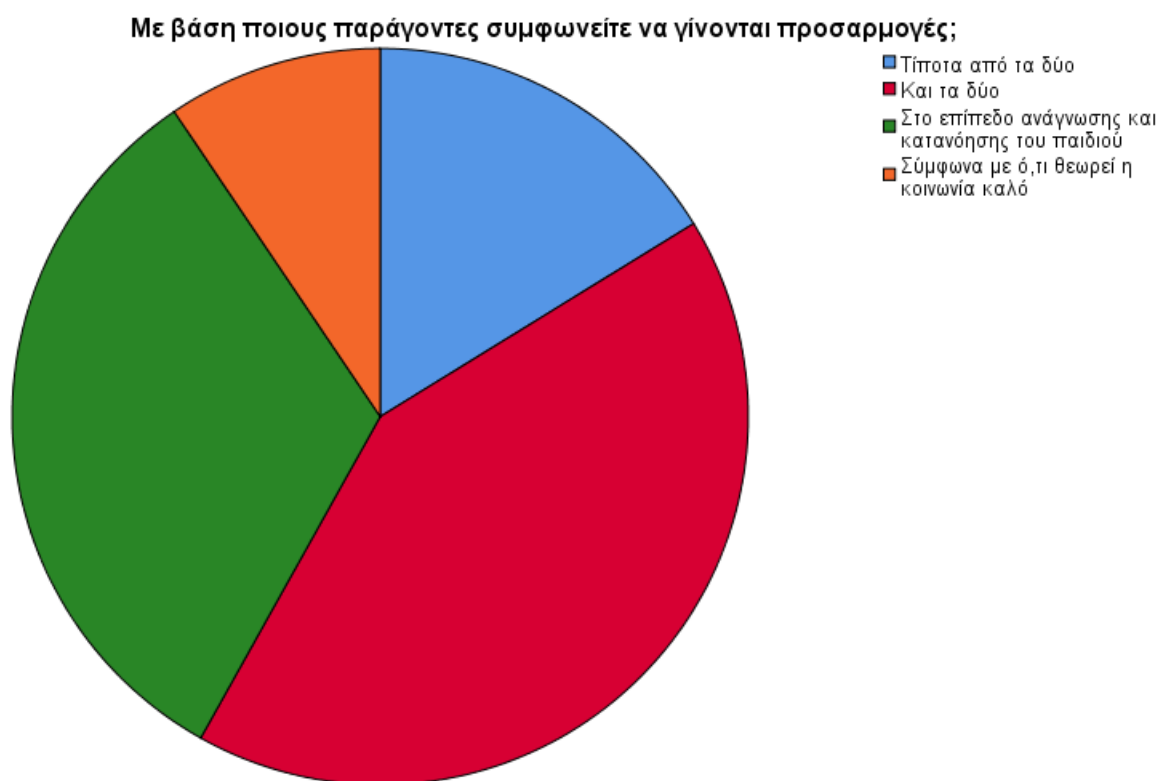
Γράφημα 4-22

Την ίδια άποψη είχε η πλειοψηφία των μεταφραστών ως προς τους παράγοντες με τους οποίους συμφωνούν να γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών των Grimm (Πίνακας και Γράφημα 4-23).

Με βάση ποιους παράγοντες συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Τίποτα από τα δύο	12	16,2	16,2	16,2
	Και τα δύο	31	41,9	41,9	58,1
	Στο επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης του παιδιού	24	32,4	32,4	90,5
	Σύμφωνα με ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό	7	9,5	9,5	100,0
	Total	74	100,0	100,0	

Πίνακας 4-23

Γράφημα 4-23

Προκειμένου να διερευνηθεί το αν η γνώση των παραμυθιών των αδερφών Grimm επηρεάζει τις απόψεις των μεταφραστών σχετικά με τη χρησιμότητα των μεταφράσεών τους και με το αν συμφωνούν στο να γίνονται προσαρμογές σε αυτές, χρησιμοποιήθηκε ο μη συσχετισμένος έλεγχος t (Independent test t). Τα αποτελέσματα έδειξαν πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ($p < 0,05$), γεγονός που δείχνει ότι οι απόψεις των μεταφραστών για τη χρησιμότητα των μεταφράσεων των παραμυθιών των αδερφών Grimm και το κατά πόσο συμφωνούν στο να γίνονται προσαρμογές σε αυτές εξαρτώνται από το αν ξέρουν ή όχι παραμύθια (Πίνακας 4-24 και 4-25).

Group Statistics

	Γνωρίζετε παραμύθια των αδερφών Grimm;	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Χρησιμότητα μεταφράσεων	Όχι	13	3,08	,494	,137
	Ναι	61	4,21	,777	,099
Κατά πόσο συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;	Όχι	13	3,08	1,038	,288
	Ναι	61	3,36	1,225	,157

Πίνακας 4-24

Ο μη συσχετισμένος έλεγχος t (Independent test t) χρησιμοποιήθηκε, επίσης, προκειμένου να διερευνηθεί αν η πρότερη ενασχόληση με τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας επηρεάζει τις απόψεις τους ως προς το α) πόσο δύσκολη θεωρούν τη μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας, β) πόσο επηρεάζουν το ακροατήριο-στόχος και η προφορικότητα τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας, γ) σε ποιο βαθμό επηρεάζει το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας, δ) πόσο επηρεάζει το ακροατήριο-στόχος και η προφορικότητα τις προσαρμογές στη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm, ε) πόσο πιστεύουν οι συμμετέχοντες ότι γίνονται προσαρμογές και στ) πόσο συμφωνούν να γίνονται προσαρμογές στη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm. Τα αποτελέσματα φαίνονται στους πίνακες 4-26 και 4-27.

Πίνακας 4-25

Independent Samples Test

Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference Lower Upper
Χρησιμότητα μεταφράσεων	7,899	,006	-5,044	72	,000	-1,136	,225	-1,585 - ,687
			-6,714	26,546	,000	-1,136	,169	-1,484 - ,789
Κατά πόσο συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;	2,526	,116	-,777	72	,440	-,284	,365	-1,012 ,445
			-,866	19,838	,397	-,284	,328	-,968 ,400

Group Statistics

	Πρότερη ενασχόληση με μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Πόσο δύσκολη θεωρείτε τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας;	Όχι	63	3,75	,761	,096
	Ναι	11	3,91	,944	,285
Επιρροή ακροατηρίου στόχου στη μετάφραση	Όχι	62	4,40	,735	,093
	Ναι	11	4,73	,467	,141
Επιρροή προφορικότητας στη μετάφραση	Όχι	63	3,97	,803	,101
	Ναι	11	4,64	,505	,152
Σε ποιο βαθμό θεωρείτε πως επηρεάζει το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας;	Όχι	63	4,33	,861	,109
	Ναι	11	4,36	,505	,152
Πόσο επηρεάζει το ακροατήριο στόχος τις προσαρμογές στη μετάφραση;	Όχι	63	3,60	,993	,125
	Ναι	11	3,91	1,044	,315
Πόσο επηρεάζει η προφορικότητα τις προσαρμογές στη μετάφραση;	Όχι	63	3,37	,789	,099
	Ναι	11	3,82	,982	,296
Πόσο πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές;	Όχι	63	3,25	,999	,126
	Ναι	11	4,00	1,000	,302
Κατά πόσο συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;	Όχι	63	3,24	1,214	,153
	Ναι	11	3,73	1,009	,304

Πίνακας 4-26

Όπως προκύπτει από την ανάλυση των δεδομένων σημαντική στατιστική διαφοροποίηση υπάρχει στις πεποιθήσεις σχετικά με την επιρροή της προφορικότητας στη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας και στο πόσο πιστεύουν οι συμμετέχοντες ότι γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, όπως φαίνεται στον πίνακα 4-27 πως οι απόψεις των συμμετεχόντων για την επιρροή της προφορικότητας στην μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας και για το αν γίνονται προσαρμογές στη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm εξαρτώνται από την πρότερη ενασχόλησή τους με τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας.

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Πόσο δύσκολη θεωρείτε τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας;	Equal variances assumed	,234	,630	-,632	72	,529	-,163	,258	-,677	,351
	Equal variances not assumed			-,543	12,375	,597	-,163	,300	-,815	,489
Επιρροή ακροατήριου στόχου στη μετάφραση	Equal variances assumed	3,242	,076	-1,409	71	,163	-,324	,230	-,783	,135
	Equal variances not assumed			-1,918	20,069	,069	-,324	,169	-,676	,028
Επιρροή προφορικότητας στη μετάφραση	Equal variances assumed	,030	,863	-2,662	72	,010	-,668	,251	-1,168	-,168
	Equal variances not assumed			-3,658	20,154	,002	-,668	,183	-1,049	-,287
Σε ποιο βαθμό θεωρείτε πως επηρεάζει το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας;	Equal variances assumed	1,321	,254	-,113	72	,910	-,030	,268	-,565	,505
	Equal variances not assumed			-,162	21,856	,873	-,030	,187	-,418	,357
Πόσο επηρεάζει το ακροατήριο στόχος τις προσαρμογές στη μετάφραση;	Equal variances assumed	,513	,476	-,936	72	,352	-,306	,327	-,957	,345
	Equal variances not assumed			-,903	13,349	,383	-,306	,339	-1,036	,424
Πόσο επηρεάζει η προφορικότητα τις προσαρμογές στη μετάφραση;	Equal variances assumed	,860	,357	-1,694	72	,095	-,453	,267	-,986	,080
	Equal variances not assumed			-1,451	12,358	,172	-,453	,312	-1,131	,225
Πόσο πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές;	Equal variances assumed	,378	,541	-2,284	72	,025	-,746	,327	-1,397	-,095
	Equal variances not assumed			-2,283	13,725	,039	-,746	,327	-1,448	-,044
Κατά πόσο συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;	Equal variances assumed	1,538	,219	-1,260	72	,212	-,489	,388	-1,263	,285
	Equal variances not assumed			-1,436	15,537	,171	-,489	,341	-1,213	,234

Πίνακας 4-27

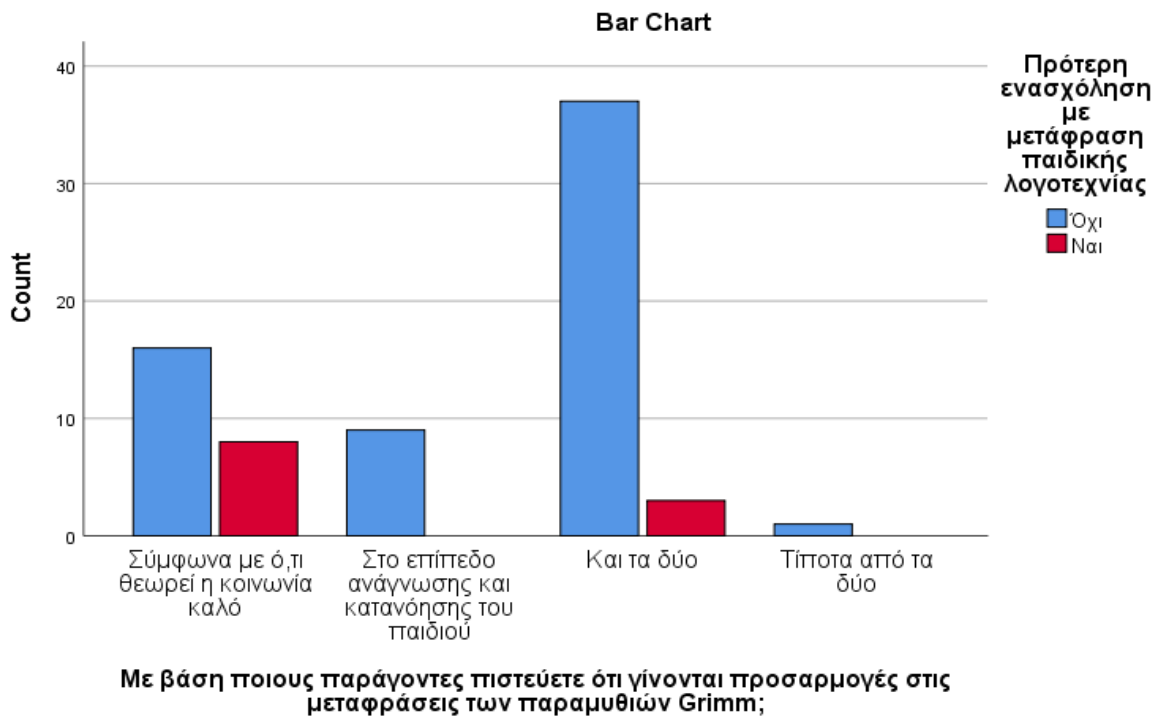
Στη συνέχεια και με σκοπό να μελετηθεί κατά πόσο η πρότερη ενασχόληση με τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας επηρεάζει τις απόψεις των μεταφραστών σχετικά με το ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τις προσαρμογές (Πίνακας και Γράφημα 4-28) και με βάση ποιους συμφωνούν στο να γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm (Πίνακας και Γράφημα 4-29) χρησιμοποιήθηκε ο στατιστικό έλεγχος Chi Square Test.

Με βάση ποιους παράγοντες πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών Grimm; * Πρότερη ενασχόληση με μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας
Crosstabulation

Count

		Πρότερη ενασχόληση με μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας		Total
		Όχι	Ναι	
Με βάση ποιους παράγοντες πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών Grimm;	Σύμφωνα με ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό	16	8	24
	Στο επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης του παιδιού	9	0	9
	Και τα δύο	37	3	40
	Τίποτα από τα δύο	1	0	1
Total		63	11	74

Πίνακας 4-28

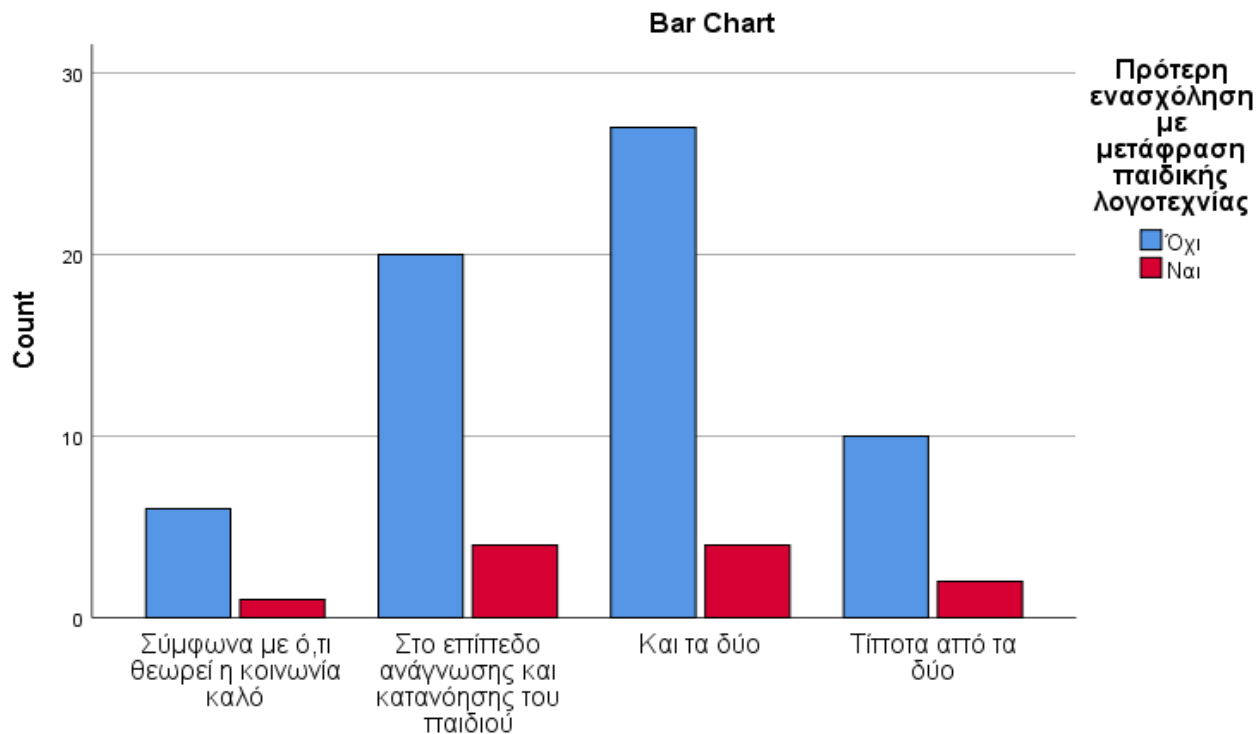

Γράφημα 4-28

Με βάση ποιους παράγοντες πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών Grimm; * Πρότερη ενασχόληση με μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας Crosstabulation

		Πρότερη ενασχόληση με μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας		Total
		Όχι	Ναι	
Με βάση ποιους παράγοντες πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών Grimm;	Σύμφωνα με ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό	16	8	24
	Στο επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης του παιδιού	9	0	9
	Και τα δύο	37	3	40
	Τίποτα από τα δύο	1	0	1
Total		63	11	74

Πίνακας 4-29

Με βάση ποιους παράγοντες συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;

Γράφημα 4-29

Από τα παραπάνω αποτελέσματα παρατηρούμε πως η πλειοψηφία των μεταφραστών που δεν έχουν ασχοληθεί με τη μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας θεωρούν πως οι προσαρμογές που γίνονται οφείλονται και σε ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό, αλλά και στο επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης του παιδιού. Επίσης, συμφωνούν να γίνονται προσαρμογές με βάση και τους δύο αυτούς παράγοντες. Από την άλλη πλευρά η πλειοψηφία όσων έχουν ασχοληθεί με τη μετάφραση παιδικής λογοτεχνίας υποστηρίζει ότι προσαρμογές γίνονται περισσότερο με βάση ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό, ενώ είναι περισσότερο σύμφωνοι με το να γίνονται προσαρμογές είτε σύμφωνα με το επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης του παιδιού είτε και με τους δύο παράγοντες που αναφέρονται παραπάνω.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας ερευνήθηκαν επίσης οι αντιλήψεις των μεταφραστών σχετικά με το πόσο έντονα είναι το στοιχείο της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό τους επίπεδο. Αρχικά, χρησιμοποιήθηκε ο μη συσχετισμένος έλεγχος t (Independent test t) προκειμένου να δείξει αν το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων επηρεάζουν τις αντιλήψεις τους ως προς τα στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω. Η στατιστική ανάλυση έδειξε πως το φύλο δεν φαίνεται να επηρεάζει τις απόψεις του δείγματος σχετικά με το πόσο έντονο είναι το στοιχείο της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη. Σε αντίθεση με τον παράγοντα του φύλου, το μορφωτικό επίπεδο επηρεάζει, όπως φαίνεται στον Πίνακα 4-30 τις απόψεις των μεταφραστών για το πόσο έντονο είναι το στοιχείο της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων στα παραμύθια των αδερφών Grimm ($p < 0,05$).

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
Πόσο έντονο θεωρείτε ότι είναι το στοιχείο της βίας	Equal variances assumed	,925	,339	-1,797	72	,077	-,378	,210	-,797	,041
	Equal variances not assumed			-1,852	71,800	,068	-,378	,204	-,785	,029
Πόσο έντονο είναι το στοιχείο της διάκρισης φύλου	Equal variances assumed	,005	,942	-2,189	72	,032	-,519	,237	-,992	-,046
	Equal variances not assumed			-2,191	67,081	,032	-,519	,237	-,992	-,046
Πόσο έντονο είναι το στοιχείο της διάκρισης της κοινωνικής τάξης	Equal variances assumed	,178	,674	-1,568	72	,121	-,330	,211	-,750	,090
	Equal variances not assumed			-1,554	64,478	,125	-,330	,213	-,755	,094

Πίνακας 4-30

Προκειμένου να μελετηθεί κατά πόσο επηρεάζει τα παραπάνω στοιχεία η ηλικία των συμμετεχόντων εφαρμόστηκε η ανάλυση διακύμανσης με έναν παράγοντα (One Way Analysis of Variance) με εξαρτημένη μεταβλητή τις πεποιθήσεις για τη βία και τη διάκριση ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη και προβλεπτικό παράγοντα την ηλικία. Τα αποτελέσματα φαίνονται στον Πίνακα 4-31 δείχνοντας πως η ηλικία επηρεάζει τις απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με το πόσο έντονο πιστεύουν ότι είναι το στοιχείο διάκρισης ως προς το φύλο.

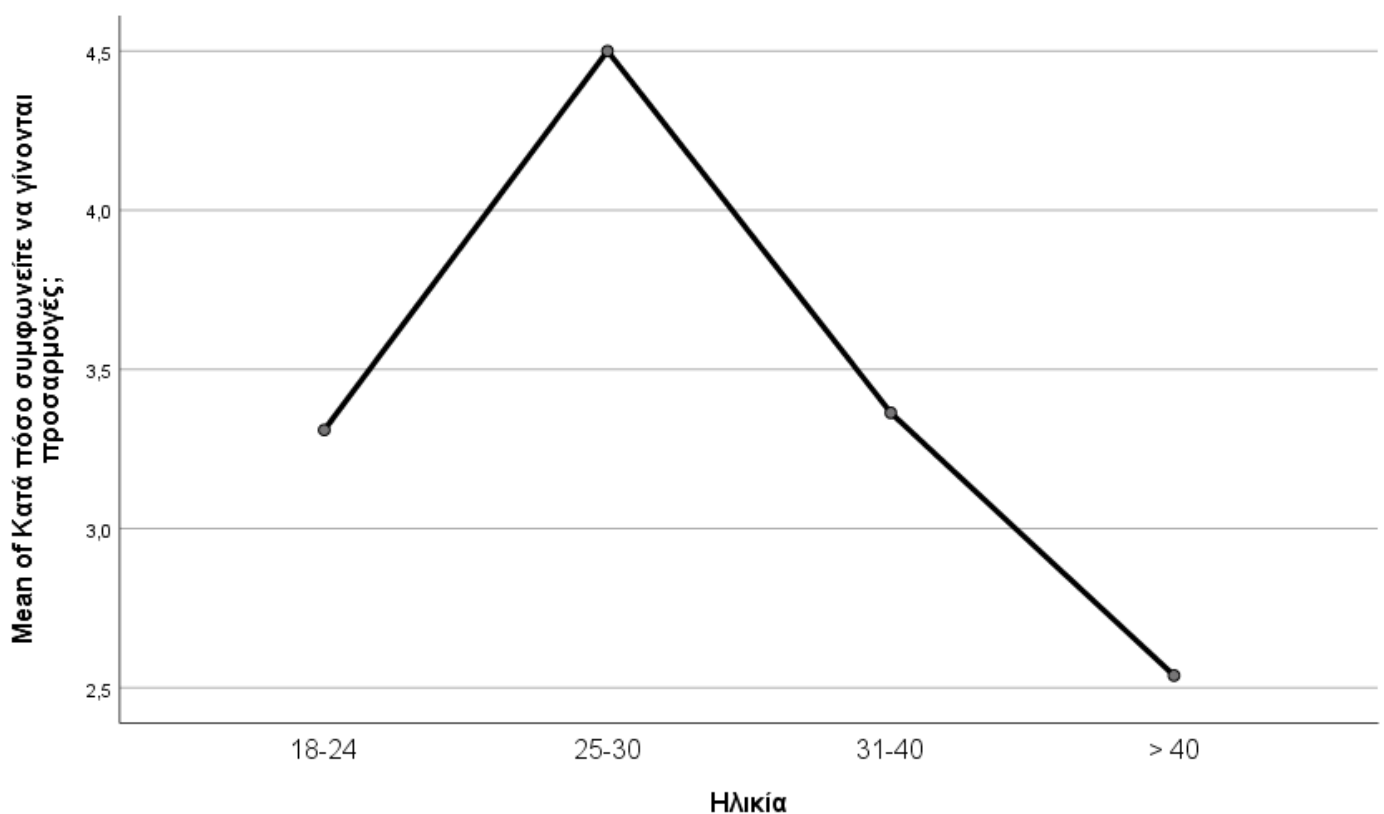
		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Πόσο έντονο θεωρείτε ότι είναι το στοιχείο της βίας	Between Groups	5,252	3	1,751	2,220	,093
	Within Groups	55,194	70	,788		
	Total	60,446	73			
Πόσο έντονο είναι το στοιχείο της διάκρισης φύλου	Between Groups	10,264	3	3,421	3,510	,020
	Within Groups	68,223	70	,975		
	Total	78,486	73			
Πόσο έντονο είναι το στοιχείο της διάκρισης της κοινωνικής τάξης	Between Groups	4,564	3	1,521	1,921	,134
	Within Groups	55,436	70	,792		
	Total	60,000	73			

Πίνακας 4-31

Στη συνέχεια, προκειμένου να εξάγουμε συμπεράσματα σχετικά με το αν το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων επηρεάζουν τις απόψεις τους για το αν γίνονται και αν συμφωνούν να γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών των Grimm χρησιμοποιήθηκε και πάλι ο μη συσχετισμένος έλεγχος t (Independent test t) και τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι δύο αυτοί παράγοντες δεν επηρεάζουν τις απόψεις των μεταφραστών για τις προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών. Για να συσχετιστεί τώρα η ηλικία του δείγματος με τις πεποιθήσεις ως προς τις προσαρμογές στις μεταφράσεις εφαρμόστηκε η ανάλυση διακύμανσης με έναν παράγοντα (One Way Analysis of Variance) με εξαρτημένη μεταβλητή τις πεποιθήσεις για τις προσαρμογές και προβλεπτικό παράγοντα την ηλικία. Τα αποτελέσματα φαίνονται στον Πίνακα 4-32 και δείχνουν πως από τον παράγοντα της ηλικίας εξαρτώνται μόνο οι πεποιθήσεις των συμμετεχόντων για το αν συμφωνούν να γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών των Grimm ($p < 0,05$) και όχι για το αν γίνονται. Στο Γράφημα 4-32 φαίνεται πως οι μεταφραστές που συμφωνούν πολύ έως πάρα πολύ να γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις βρίσκονται στην ηλικιακή κατηγορία 25-30 χρόνων.

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Πόσο πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές;	Between Groups	7,344	3	2,448	2,455	,070
	Within Groups	69,805	70	,997		
	Total	77,149	73			
Κατά πόσο συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;	Between Groups	19,099	3	6,366	5,258	,002
	Within Groups	84,752	70	1,211		
	Total	103,851	73			

Πίνακας 4-32

Γράφημα 4-32

Τέλος, για να διαπιστώσουμε αν το φύλο, η ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος επηρεάζει τις απόψεις τους σχετικά με τους παράγοντες σύμφωνα με τους

οποίους γίνονται προσαρμογές και τους παράγοντες με τους οποίους συμφωνούν να γίνονται προσαρμογές, χρησιμοποιήθηκε ο στατιστικός έλεγχος Chi Square Test. Όπως προκύπτει από τους Πίνακες 4-33 και 4-34 το φύλο δεν επηρεάζει ούτε τις απόψεις των συμμετεχόντων ως προς τους παράγοντες με βάση τους οποίους γίνονται προσαρμογές ούτε τις απόψεις ως προς τους παράγοντες με βάση τους οποίους συμφωνούν να γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών των Grimm.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,648 ^a	3	,649
Likelihood Ratio	2,280	3	,516
Linear-by-Linear Association	,783	1	,376
N of Valid Cases	74		

a. 5 cells (62,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,07.

Πίνακας 4-33

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,491 ^a	3	,322
Likelihood Ratio	4,445	3	,217
Linear-by-Linear Association	,163	1	,686
N of Valid Cases	74		

a. 4 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,47.

Πίνακας 4-34

Πρέπει να σημειωθεί ότι τα παραπάνω αποτελέσματα ενδεχομένως να οφείλονται στον πολύ μικρό αριθμό ανδρών που συμμετείχαν στην έρευνα. Όσον αφορά το μορφωτικό

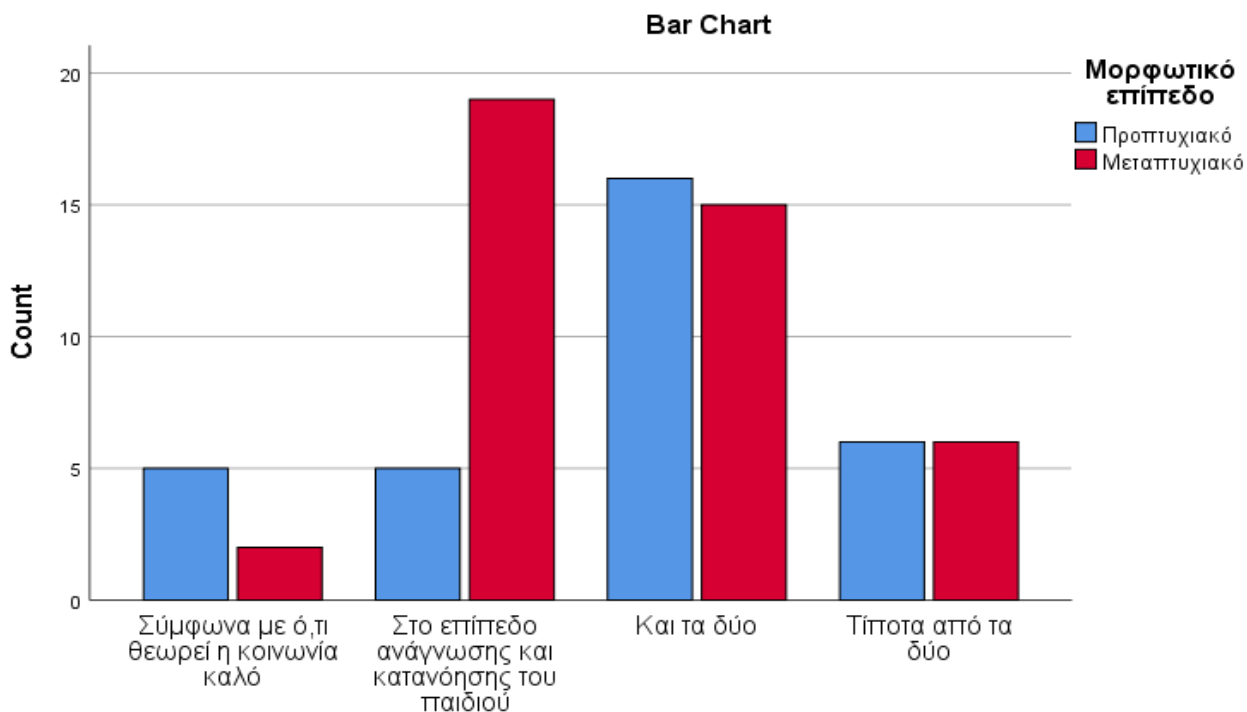
επίπεδο των συμμετεχόντων, φαίνεται πως ενώ δεν επηρεάζει τις απόψεις τους σχετικά με τους παράγοντες στους οποίους βασίζονται οι προσαρμογές, επηρεάζει τις απόψεις τους σύμφωνα με τους παράγοντες με τους οποίους συμφωνούν οι ίδιοι να γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών (Πίνακας και Γράφημα 4-35).

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,285 ^a	3	,040
Likelihood Ratio	8,713	3	,033
Linear-by-Linear Association	,369	1	,544
N of Valid Cases	74		

a. 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,03.

Πίνακας 4-35

Με βάση ποιους παράγοντες συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;

Γράφημα 4-35

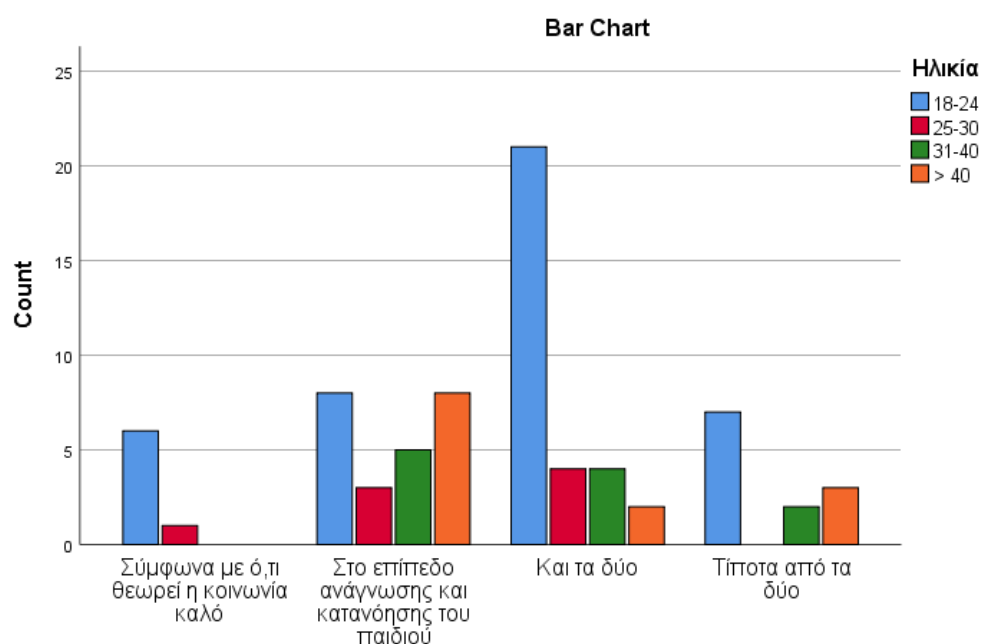
Το ίδιο φαίνεται να συμβαίνει και με τον παράγοντα της ηλικίας. Όπως προκύπτει παρακάτω (Πίνακας και Γράφημα 4-36) φαίνεται να επηρεάζει τις απόψεις των συμμετεχόντων ως προς τους παράγοντες σύμφωνα με τους οποίους συμφωνούν να γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις των παραμυθιών. Οι μικρότεροι σε ηλικία πιστεύουν ότι προσαρμογές στις μεταφράσεις πρέπει να γίνονται και σύμφωνα με ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό, αλλά και με το επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης του παιδιού.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,488 ^a	9	,106
Likelihood Ratio	18,149	9	,033
Linear-by-Linear Association	,039	1	,843
N of Valid Cases	74		

a. 12 cells (75,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,76.

Πίνακας 4-36

Με βάση ποιους παράγοντες συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;

Γράφημα 4-36

4.4.2 Αποτελέσματα εκπαιδευτικών

Αρχικά, διερευνήθηκε αν οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα γνωρίζουν παραμύθια των αδερφών Grimm και αν η γνώση των παραμυθιών επηρεάζει τις πεποιθήσεις τους ως προς α) τη χρησιμότητά τους, β) την παιδαγωγική τους αξία, γ) τη χρησιμότητα των μεταφράσεών τους και δ) το αν λαμβάνουν υπόψιν τους τις μεταφράσεις τους προκειμένου να τα αξιοποιήσουν στην τάξη. Ο στατιστικός έλεγχος που χρησιμοποιήθηκε είναι ο μη συσχετισμένος έλεγχος t (Independent test t) και όπως φαίνεται παρακάτω (Πίνακας 4-Ι) η πλειοψηφία των συμμετεχόντων γνωρίζουν παραμύθια των Grimm. Πιο συγκεκριμένα, αυτά που ανέφεραν οι περισσότεροι είναι τα «Χάνσελ και Γκρέτελ», «Κοκκινοσκουφίτσα», «Η Χιονάτη και οι 7 νάνοι», «Σταχτοπούτα», «Ωραία Κοιμωμένη», «Ραπουνζέλ», «Ο λύκος και τα 7 κατσικάκια».

Group Statistics

	Γνωρίζετε παραμύθια των αδερφών Grimm;	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κατά πόσο χρησιμεύουν τα παραμύθια των αδερφών Grimm;	Όχι	14	2,86	1,027	,275
	Ναι	89	3,45	1,045	,111
Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι έχουν παιδαγωγική αξία τα παραμύθια των αδερφών Grimm;	Όχι	14	2,64	1,008	,269
	Ναι	89	3,35	,906	,096
Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι χρησιμεύουν οι μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm;	Όχι	14	3,36	1,216	,325
	Ναι	89	3,66	,976	,103
Σε ποιο βαθμό λαμβάνετε υπόψιν σας τη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm προκειμένου να τα αξιοποιήσετε στην πράξη;	Όχι	14	2,57	1,284	,343
	Ναι	89	3,09	1,174	,124

Πίνακας 4-Ι

Πίνακας 4-II

Independent Samples Test

Levene's Test for Equality of Variances			t-test for Equality of Means							
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference		
								Lower	Upper	
Κατά πόσο χρησιμοποιούν τα παραμύθια των αδερφών Grimm;	Equal variances assumed	,404	,527	-1,976	101	,051	-,592	,300	-1,187	,002
	Equal variances not assumed			-2,001	17,506	,061	-,592	,296	-1,215	,031
Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι έχουν παιδαγωγική αξία τα παραμύθια των αδερφών Grimm;	Equal variances assumed	,347	,557	-2,668	101	,009	-,705	,264	-1,230	-,181
	Equal variances not assumed			-2,466	16,472	,025	-,705	,286	-1,310	-,100
Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι χρησιμοποιούν οι μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm;	Equal variances assumed	,862	,355	-1,053	101	,295	-,306	,290	-,882	,270
	Equal variances not assumed			-,897	15,748	,383	-,306	,341	-1,030	,418
Σε ποιο βαθμό λαμβάνετε υπόψη σας τη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm προκειμένου να τα αξιοποιήσετε στην πράξη;	Equal variances assumed	,369	,545	-1,517	101	,132	-,518	,342	-1,196	,160
	Equal variances not assumed			-1,420	16,602	,174	-,518	,365	-1,290	,253

Τα αποτελέσματα στον παραπάνω πίνακα (Πίνακας 4-II) δείχνουν πως η γνώση των παραμυθιών των αδερφών Grimm από τους εκπαιδευτικούς επηρεάζει τις απόψεις τους μόνο για την παιδαγωγική τους αξία ($p < 0,05$). Επίσης, τείνει να επηρεάσει τις απόψεις τους ως προς τη χρησιμότητά τους ($p = 0,051$), ενώ δεν φαίνεται να επηρεάζει τις απόψεις τους για τις μεταφράσεις των παραμυθιών ή το αν τις λαμβάνουν υπόψιν τους προκειμένου να αξιοποιήσουν τα παραμύθια στην τάξη.

Δεδομένου ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων θεωρεί πως χρησιμεύουν οι μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm, αξίζει στο σημείο αυτό να παρατεθούν οι λόγοι για τους οποίους υποστηρίζουν κάτι τέτοιο. Οι περισσότεροι θεωρούν πως οι μεταφράσεις είναι χρήσιμες διότι με αυτόν τον τρόπο τα παραμύθια γίνονται ευρέως γνωστά και προσφέρουν τη δυνατότητα αξιοποίησής τους στην τάξη και στην εκπαίδευση των παιδιών στην ανάγνωση και την ύπαρξη συνοχής σε ένα κείμενο. Επιπλέον, μέσα από τις μεταφράσεις προσαρμόζονται στην πραγματικότητα της συγκεκριμένης εποχής κι έτσι παιδιά απ'όλο τον κόσμο έχουν την ευκαιρία να καταλάβουν τα νοήματα των παραμυθιών πιο αποτελεσματικά. Ακόμη, δίνουν την ευκαιρία σε κάθε αναγνώστη να τα διαβάσει και να τα αναλύει ευκολότερα στη γλώσσα του, καθώς επίσης χρησιμεύουν σε συγκριτικές μελέτες μέσα από τις οποίες ερευνώνται οι παράγοντες που επηρεάζουν τις μεταφράσεις ανάλογα με την εποχή στην οποία συμβαίνουν και το ακροατήριο στο οποίο απευθύνονται.

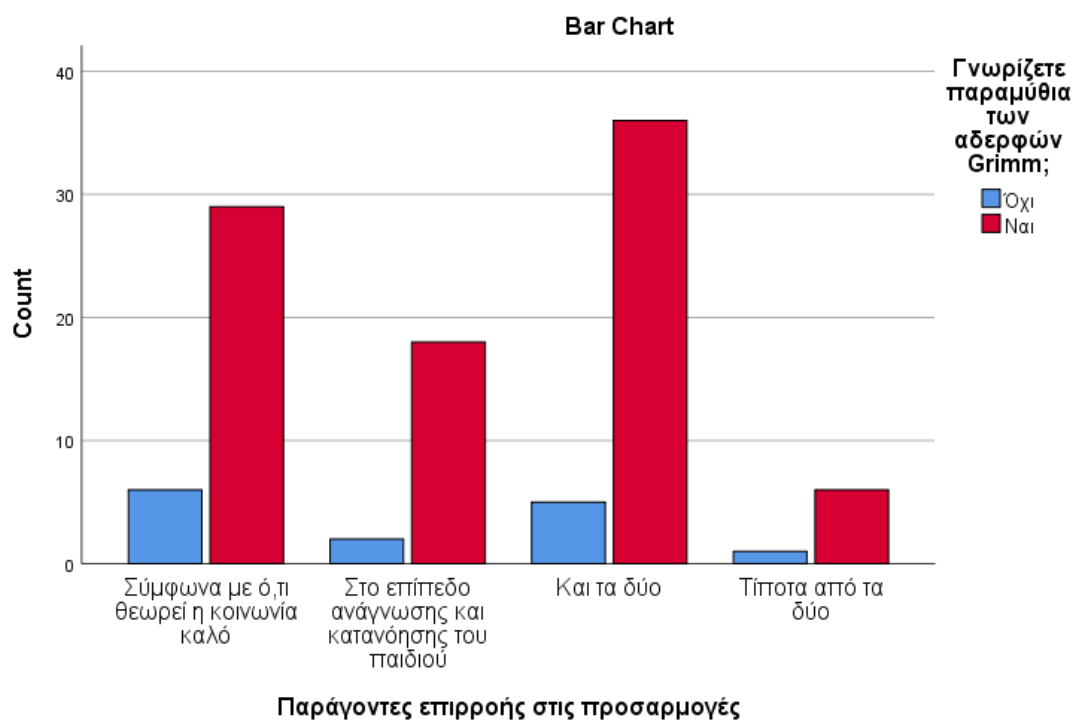
Στη συνέχεια, προκειμένου να μελετηθεί η σχέση ανάμεσα στη γνώση των παραμυθιών των αδερφών Grimm από τους εκπαιδευτικούς και στις απόψεις τους για τους παράγοντες με βάση τους οποίους γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις τους και με τους οποίους πρέπει να γίνονται προσαρμογές, χρησιμοποιήθηκε ο στατιστικός έλεγχος Chi Square Test. Όπως φαίνεται παρακάτω παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι το αν ξέρουν ή δεν ξέρουν οι εκπαιδευτικοί παραμύθια των Grimm δεν επηρεάζει την άποψή τους σχετικά με τους παράγοντες με βάση τους οποίους πιστεύουν πως γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις τους (Πίνακας και Γράφημα 4-III).

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	,666 ^a	3	,881
Likelihood Ratio	,663	3	,882
Linear-by-Linear Association	,249	1	,618
N of Valid Cases	103		

a. 3 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,95.

Πίνακας 4-III

Γράφημα 4-III

Αντίθετα, η γνώση των παραμυθιών επηρεάζει τις απόψεις τους σχετικά με τους παράγοντες σύμφωνα με τους οποίους πιστεύουν ότι πρέπει να γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις τους (Πίνακας και Γράφημα 4-IV), καθώς υπάρχει σημαντική στατιστική διαφοροποίηση ($p < 0,05$). Η πλειοψηφία αναφέρει και τους δύο

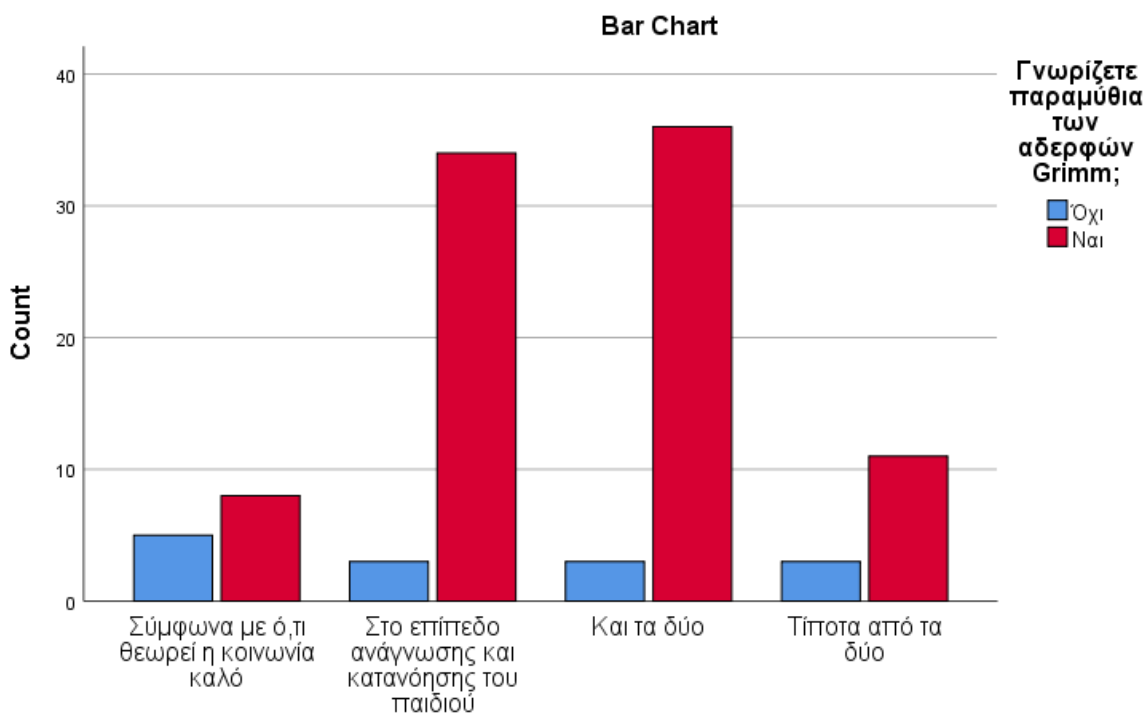
παράγοντες: και το τι θεωρεί η κοινωνία καλό αλλά και το επίπεδο κατανόησης και ανάγνωσης του παιδιού.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,681 ^a	3	,021
Likelihood Ratio	8,035	3	,045
Linear-by-Linear Association	1,180	1	,277
N of Valid Cases	103		

a. 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,77.

Πίνακας 4-IV

Με βάση ποιους παράγοντες συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;

Γράφημα 4-IV

Προκειμένου να διαπιστωθεί αν η χρήση των παραμυθιών των αδερφών Grimm επηρεάζει τις απόψεις και τις πεποιθήσεις τους ως προς τη χρησιμότητα, την παιδαγωγική αξία τους, τη χρησιμότητα των μεταφράσεών τους και το αν τις λαμβάνουν υπόψιν στη διδασκαλία χρησιμοποιήθηκε ο μη συσχετισμένος έλεγχος t (test t). Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται παρακάτω (Πίνακες 4-V και 4-VI).

Group Statistics					
	Χρησιμοποιείτε παραμύθια των αδερφών Grimm στη διδασκαλία;	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κατά πόσο χρησιμεύουν τα παραμύθια των αδερφών Grimm;	Όχι	47	2,77	,890	,130
	Ναι	56	3,88	,916	,122
Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι έχουν παιδαγωγική αξία τα παραμύθια των αδερφών Grimm;	Όχι	47	2,79	,883	,129
	Ναι	56	3,64	,819	,109
Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι χρησιμεύουν οι μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm;	Όχι	47	3,21	1,020	,149
	Ναι	56	3,96	,873	,117
Σε ποιο βαθμό λαμβάνετε υπόψιν σας τη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm προκειμένου να τα αξιοποιήσετε στην πράξη;	Όχι	47	2,51	1,120	,163
	Ναι	56	3,45	1,094	,146

Πίνακας 4-V

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4-VI υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ($p=0,00$) που δείχνει πως οι απόψεις των εκπαιδευτικών ως προς τις μεταβλητές που αναφέρθηκαν παραπάνω επηρεάζονται ιδιαίτερα από το αν χρησιμοποιούν και αξιοποιούν τα παραμύθια των Grimm στη διδασκαλία τους.

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference		Lower	Upper
Κατά πόσο χρησιμοποιούν τα παραμύθια των αδερφών Grimm;	Equal variances assumed	,006	,940	-6,201	101	,000	-1,109	,179		-1,464	-,754
	Equal variances not assumed			-6,217	98,820	,000	-1,109	,178		-1,463	-,755
Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι έχουν παιδαγωγική αξία τα παραμύθια των αδερφών Grimm;	Equal variances assumed	,006	,940	-5,097	101	,000	-,856	,168		-1,189	-,523
	Equal variances not assumed			-5,063	94,966	,000	-,856	,169		-1,191	-,520
Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι χρησιμοποιούν οι μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm;	Equal variances assumed	1,480	,227	-4,029	101	,000	-,752	,187		-1,122	-,381
	Equal variances not assumed			-3,974	91,137	,000	-,752	,189		-1,127	-,376
Σε ποιο βαθμό λαμβάνετε υπόψη σας τη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm προκειμένου να τα αξιοποιήσετε στην πράξη;	Equal variances assumed	,110	,741	-4,276	101	,000	-,936	,219		-1,370	-,502
	Equal variances not assumed			-4,267	97,085	,000	-,936	,219		-1,371	-,501

Άλλοι δύο παράγοντες που μελετήθηκαν σε σχέση με τη χρήση των παραμυθιών των αδερφών Grimm είναι το ακροατήριο-στόχος και η προφορικότητα. Χρησιμοποιήθηκε και πάλι το t test προκειμένου να διερευνηθεί αν η χρήση τους από τους εκπαιδευτικούς επηρεάζει τις απόψεις τους σχετικά με το αν το ακροατήριο στο οποίο απευθύνονται και η προφορικότητα επηρεάζουν τις προσαρμογές που γίνονται στις μεταφράσεις τους (Πίνακας 4-VII).

Group Statistics					
	Χρησιμοποιείτε παραμύθια των αδερφών Grimm στη διδασκαλία;	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Πόσο επηρεάζει το ακροατήριο-στόχος τις προσαρμογές στη μετάφραση;	Όχι	47	3,28	,971	,142
	Ναι	56	3,71	,929	,124
Πόσο επηρεάζει η προφορικότητα τις προσαρμογές στη μετάφραση;	Όχι	47	3,26	1,031	,150
	Ναι	56	3,66	,769	,103

Πίνακας 4-VII

Η στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ($p < 0,05$) δείχνει πως οι απόψεις των εκπαιδευτικών για την επιρροή τους ακροατήριου-στόχου και του στοιχείου της προφορικότητας στις προσαρμογές της μετάφρασης των παραμυθιών εξαρτώνται από το αν τα χρησιμοποιούν ή όχι στη διδασκαλία τους (Πίνακας 4-VIII).

Πίνακας 4-VIII

Independent Samples Test

Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means							
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Πόσο επηρεάζει το ακροατήριο στόχος τις προσαρμογές στη μετάφραση;	Equal variances assumed	,023	-2,333	101	,022	-,438	,188	-,810	-,066
	Equal variances not assumed		-2,324	96,263	,022	-,438	,188	-,812	-,064
Πόσο επηρεάζει η προφορικότητα τις προσαρμογές στη μετάφραση;	Equal variances assumed	3,561	-2,281	101	,025	-,405	,178	-,758	-,053
	Equal variances not assumed		-2,225	83,722	,029	-,405	,182	-,768	-,043

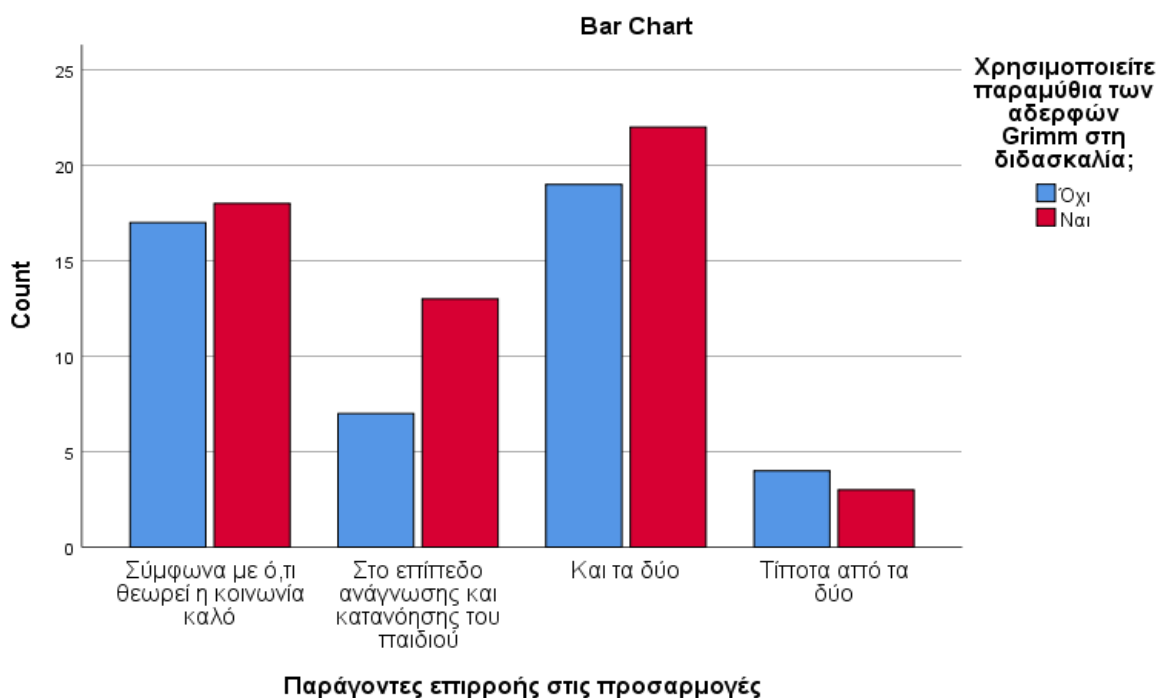
Τέλος, ως προς τη χρήση των παραμυθιών από τους συμμετέχοντες μελετήθηκαν και οι απόψεις τους ως προς τους παράγοντες σύμφωνα με τους οποίους θεωρούν πως γίνονται προσαρμογές και ως προς τους παράγοντες με τους οποίους συμφωνούν να γίνονται προσαρμογές στη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm. Για τα παραπάνω χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος Chi Square (Πίνακες και Γραφήματα 4-IX και 4-X αντίστοιχα).

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,415 ^a	3	,702
Likelihood Ratio	1,432	3	,698
Linear-by-Linear Association	,030	1	,861
N of Valid Cases	103		

a. 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,19.

Πίνακας 4-IX

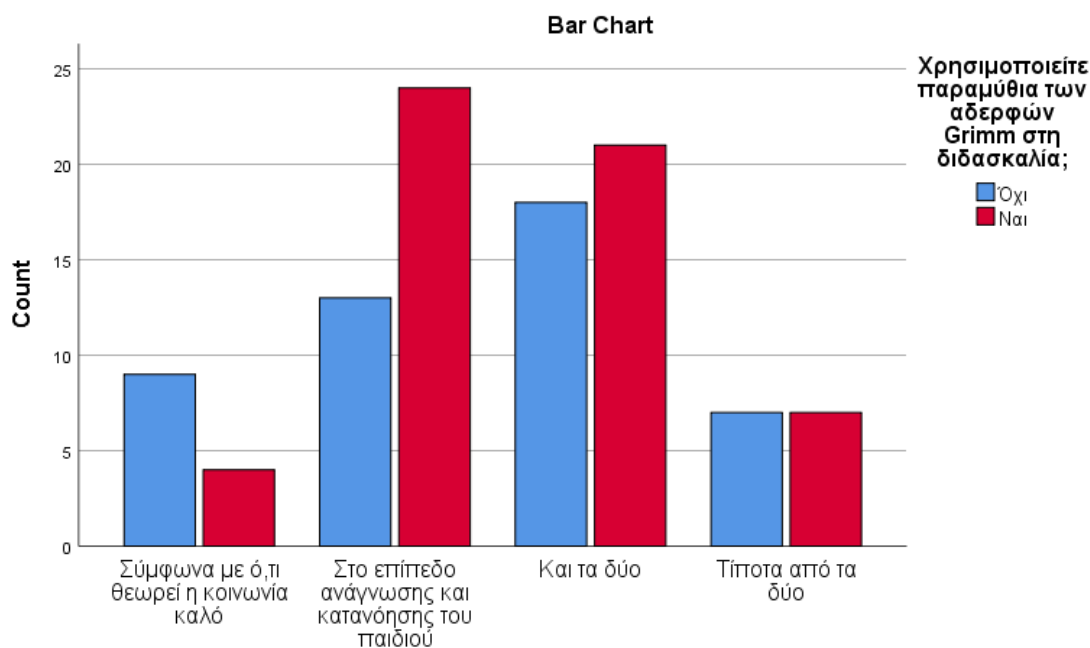
Γράφημα 4-IX

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,673 ^a	3	,197
Likelihood Ratio	4,737	3	,192
Linear-by-Linear Association	,135	1	,713
N of Valid Cases	103		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,93.

Πίνακας 4-Χ

Με βάση ποιους παράγοντες συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές;

Γράφημα 4-Χ

Από τα παραπάνω προκύπτει, αρχικά, πως η χρήση των παραμυθιών επηρεάζει τις απόψεις των συμμετεχόντων ως προς τους παράγοντες που επηρεάζουν και θα έπρεπε να επηρεάζουν τις προσαρμογές στις μεταφράσεις τους. Ενώ, η πλειοψηφία θεωρεί πως προσαρμογές συμβαίνουν και θα έπρεπε να συμβαίνουν λαμβάνοντας υπόψιν και ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό και το επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης του παιδιού, ένα

μεγάλο ποσοστό υποστηρίζει πως οι προσαρμογές γίνονται περισσότερο με βάση ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό ενώ συμφωνούν να γίνονται με βάση το επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης του παιδιού.

Από τα δημογραφικά στοιχεία, το μόνο που φαίνεται να επηρεάζει τις πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών για το πόσο έντονο θεωρούν το στοιχείο της βίας, και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη στα παραμύθια των αδερφών Grimm είναι το φύλο, όπως φαίνεται παρακάτω (Πίνακας 4-XI) μετά τον μη συσχετισμένο έλεγχο t (t test) που χρησιμοποιήθηκε. Η στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση που προκύπτει ($p < 0,05$) δείχνει πως οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το πόσο έντονο είναι το στοιχείο της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη εξαρτώνται από το φύλο τους.

Πίνακας 4-ΧΙ

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means					95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper
Πόσο έντονο είναι το στοιχείο της βίας	Equal variances assumed	3,547	,063	-1,794	101	,076	-,524	,292	-1,103	,056
	Equal variances not assumed			-1,986	25,362	,058	-,524	,264	-1,067	,019
Πόσο έντονο είναι το στοιχείο της διάκρισης φύλου	Equal variances assumed	,014	,907	-2,134	101	,035	-,556	,261	-1,073	-,039
	Equal variances not assumed			-2,078	22,239	,049	-,556	,268	-1,111	-,001
Πόσο έντονο είναι το στοιχείο της διάκρισης της κοινωνικής τάξης	Equal variances assumed	1,906	,170	-3,875	101	,000	-1,023	,264	-1,547	-,499
	Equal variances not assumed			-3,382	20,430	,003	-1,023	,303	-1,654	-,393

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα τέσσερα κεφάλαια που προηγήθηκαν, παρουσιάστηκε η έρευνα που υλοποιήθηκε για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, καθώς και το βιβλιογραφικό πλαίσιο σχετικά με το αντικείμενο που διαπραγματεύεται. Στα δύο πρώτα κεφάλαια γίνεται μια ανασκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας ως προς τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας και πιο συγκεκριμένα τη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm και τα στοιχεία της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη που υπάρχει σε συνάρτηση με το ακροατήριο-στόχο και τον παράγοντα της προφορικότητας. Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται μια συγκριτική μελέτη ανάμεσα σε έξι δημοφιλή παραμύθια μέσα από τρεις διαφορετικές μεταφράσεις διαφορετικών χρονικών περιόδων. Σχολιάζονται αναλυτικά τα στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω και ο τρόπος με τον οποίο αποδίδονται στις μεταφράσεις. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η έρευνα που διεξήχθη ανάμεσα σε μεταφραστές και εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης προκειμένου να ερευνηθούν οι απόψεις τους ως προς τα στοιχεία της βίας και της διάκρισης των δύο φύλων και των κοινωνικών τάξεων και πώς αυτά αποδίδονται ή πρέπει να αποδίδονται κατά τη γνώμη τους στις μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm. Επίσης, μελετήθηκαν οι απόψεις των εκπαιδευτικών για την παιδαγωγική αξία των συγκεκριμένων παραμυθιών, καθώς και για τους παράγοντες που τις επηρεάζουν.

Για την υλοποίηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν δύο ερωτηματολόγια κλειστού τύπου, απευθυνόμενα στον γενικό πληθυσμό, ανεξαρτήτως ηλικιακού ή γεωγραφικού περιορισμού. Τα αποτελέσματα φαίνεται να συμφωνούν με τα συμπεράσματα της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας, ειδικά ως προς τα στοιχεία της βίας και της διάκρισης μεταξύ φύλων και κοινωνικής τάξης.

Πιο συγκεκριμένα, οι περισσότεροι μεταφραστές φαίνεται να γνωρίζουν παραμύθια των αδερφών Grimm και θεωρούν πολύ έντονα τα στοιχεία της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη. Επίσης, πιστεύουν ότι γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις τους, γεγονός με το οποίο συμφωνούν, και ότι οι παράγοντες του ακροατηρίου-στόχου και της προφορικότητας τις επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι απόψεις τους για τη χρησιμότητα των μεταφράσεων των παραμυθιών, καθώς και το κατά πόσο συμφωνούν στο να γίνονται προσαρμογές και με βάση ποιους παράγοντες, εξαρτώνται από τη γνώση τους γι'αυτά. Επιλέον, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως από τα δημογραφικά στοιχεία μόνο το μορφωτικό επίπεδο επηρεάζει τις πεποιθήσεις των μεταφραστών σχετικά με το πόσο έντονα είναι τα στοιχεία της βίας και της διάκρισης μεταξύ φύλων και κοινωνικών τάξεων, ενώ ο παράγοντας της ηλικίας επηρεάζει τις απόψεις τους μόνο ως προς το πόσο έντονο θεωρούν πως είναι το στοιχείο της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων, σχετικά με το αν συμφωνούν να γίνονται προσαρμογές στη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm και με βάση ποιους παράγοντες.

Όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς, τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι η γνώση των παραμυθιών των αδερφών Grimm επηρεάζει τις απόψεις τους για την παιδαγωγική τους αξία, καθώς επίσης και για τους παράγοντες σύμφωνα με τους οποίους πιστεύουν ότι πρέπει να γίνονται προσαρμογές στις μεταφράσεις τους. Ενδιαφέροντα είναι τα αποτελέσματα μέσα από τα οποία φαίνεται πως οι πεποιθήσεις τους ως προς την χρησιμότητα των παραμυθιών και των μεταφράσεών τους, την παιδαγωγική τους αξία και την επιρροή του ακροατηρίου-στόχου και της προφορικότητας στις προσαρμογές των μεταφράσεών τους εξαρτώνται από το αν τα χρησιμοποιούν και τα αξιοποιούν στη διδασκαλία τους. Επιπλέον, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων πιστεύει ότι προσαρμογές συμβαίνουν και πρέπει να συμβαίνουν σύμφωνα και με ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό, αλλά και σύμφωνα με το επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης τους παιδιού. Τέλος, από τα δημογραφικά στοιχεία μόνο το φύλο φαίνεται να επηρεάζει τις απόψεις τους για το πόσο έντονα είναι το στοιχείο της βίας και της διάκρισης ως προς τα δύο φύλα και την κοινωνική τάξη στα συγκεκριμένα παραμύθια.

Ο σχεδιασμός της παρούσας έρευνας έγινε χωρίς λεπτομερή εξειδίκευση πάνω στις αρχές σύμφωνα με τις οποίες υλοποιούνται ποσοτικές έρευνες, και γι'αυτό το λόγο κάποιες μεταβλητές μετريούνται με τρόπο που, ενδεχομένως, δεν βοηθά στην ακριβή εξαγωγή αποτελεσμάτων από προσωπικά δεδομένα. Το ιδανικό θα ήταν να μελετώνται λιγότεροι παράγοντες και να υπάρχουν περισσότερες ερωτήσεις που να εξετάζουν τον

καθένα στα δύο ερωτηματολόγια. Επιπλέον, η παρούσα έρευνα υπόκειται και στον περιορισμό του χρόνου, καθώς διεξήχθη στο πλαίσιο συγγραφής μιας διπλωματικής εργασίας. Υπό την προϋπόθεση της χρονικής ευελιξίας ενδέχεται να υπήρχαν διαφοροποιήσεις ως προς τον σχεδιασμό και τα αποτελέσματα, καθώς το δείγμα θα ήταν μεγαλύτερο και, ίσως, αντιπροσωπευτικότερο.

Μέσα από τη δουλειά που περιγράφεται παραπάνω, έγινε μια προσπάθεια μελέτης των απόψεων των ανθρώπων που ασχολούνται άμεσα με τα παραμύθια των αδερφών Grimm και τις μεταφράσεις τους, είτε μεταφράζοντάς τα είτε αξιοποιώντας τα στην εκπαίδευση. Κρίθηκε σημαντικό να μελετηθούν ως προς τα στοιχεία της βίας και της διάκρισης ως προς το φύλο και την κοινωνική τάξη, εφόσον πρόκειται για θέματα επίκαιρα, τα οποία απασχολούν σε μεγάλο βαθμό την κοινωνία μας και η αντιμετώπισή τους αποτελεί πρόκληση για ένα πλήθος επιστημονικών κλάδων. Η μετάφραση και η αξιοποίηση των παραμυθιών των αδερφών Grimm στην εκπαίδευση μελετώνται εδώ και χρόνια από ερευνητές σε όλο τον κόσμο και μέχρι σήμερα συνεχίζουν να αποτελούν ιδιαίτερα γόνιμο έδαφος για εκτενέστερη έρευνα και μελέτη, λαμβάνοντας υπόψιν τις συνθήκες και τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αλεξιάδης, Μ. (2017). Από την ιστορία και την πρόσληψη των παραμυθιών των Grimm στην Ελλάδα. Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ.262-274). Αθήνα: Gutenberg.

Βοσταντζής, Ν. (2014α). *Παραμύθια Γκριμ: Α' τόμος* (Μετ.). Αθήνα: Δημοσιογραφικός οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε. (Έκδοση πρωτοτύπου 1955).

Βοσταντζής, Ν. (2014β). *Παραμύθια Γκριμ: Β' τόμος* (Μετ.). Αθήνα: Δημοσιογραφικός οργανισμός Λαμπράκη Α. Ε. (Έκδοση πρωτοτύπου 1955).

Βραχιονίδου, Μ. (2017). Ρουμπελστίλτσκι (ATU 500). Παρατηρήσεις γύρω από τα ονόματα του «απρόσμενου βοηθού» και τις γεωγραφικές τους παραλλαγές. Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ.457-464). Αθήνα: Gutenberg.

Γαβριηλίδου, Σ. (2010). Μεταφρασμένη παιδική λογοτεχνία. Στο Δ. Γερμανός & Μ. Κανατσούλη (επιμ.), *ΤΕΠΑΕ 09. Σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις στην προσχολική και την πρώτη σχολική εκπαίδευση* (σ. 1-16). Θεσσαλονίκη: University Studio Press. Ανακτήθηκε από:http://users.auth.gr/sgavr/Gavriilidis_Metafrasmeh_Paidikh_Logotexnia.pdf (τελ. προσπ.: 15/06/2020).

Γιαννικοπούλου, Α. (2017). Έμφυλες διαστάσεις στη Σταχτοπούτα των εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων. Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ. 577-592). Αθήνα: Gutenberg.

Γκριμ, Γ. & Γκριμ, Β. (2019). *Παραμύθια των αδερφών Γκριμ* (Α. Κοσμίδου-Σκούρα, μετ.). Αθήνα: Καρακώτσογλου.

Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Ξ., Κουρδής, Ε., Λουπάκη, Ε. & Φλώρος, Γ. (2015). Μετάφραση και μεταφρασεολογία [κεφ. 1]. *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από: <http://hdl.handle.net/11419/3899> (τελ. προσπ.: 14.05.2018).

Δαμιανού, Δ. (2017). Τα μαγικά παπούτσια. Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ. 465-474). Αθήνα: Gutenberg.

Δαρβίρη, Χ. (2009). *Μεθοδολογία έρευνας στο χώρο της υγείας*. Αθήνα: Πασχαλίδης.

Δημητρούλια, Τ. & Κεντρωτής, Γ. (2015). *Λογοτεχνική μετάφραση: Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλίων. Ανακτήθηκε από: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5252/1/00_master_document.pdf (τελ. προσπ.: 14.05.2018).

Θανόπουλος, Γ. (2017). Ανέκδοτες παραλλαγές παραμυθιών από την Αρκαδία. Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ. 475-595). Αθήνα: Gutenberg.

Καπλάνογλου, Μ. (2017). Τα παραμύθια τα παιδιά και το σπίτι: Τρεις λέξεις στη σκιά της ιστορίας. Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ.293-308). Αθήνα: Gutenberg.

Κεντρωτής, Γ. (1996). *Θεωρία και πράξη της μετάφρασης*. Αθήνα: Δίαυλος.

Μερακλής, Γ. Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ., Κατσαδώρας, Γ. (2017) (Επιμ.). *Το παραμύθι από τους αδελφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη*. Αθήνα: Gutenberg.

Mieder, W. (2017). «Πρέπει να φιλήσεις πολλά βατράχια (φρύνους) πριν συναντήσεις τον όμορφο πρίγκιπά σου». Από το μοτίβο του παραμυθιού στη σύγχρονη παροιμία. Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. &

Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ. 180-204). Αθήνα: Gutenberg.

Μίσιου, Μ. & Κουκουλάς, Γ. (2017) Όταν τα παραμύθια των Grimm επιστρέφουν στους ενήλικους: Η περίπτωση των κόμικς. Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ. 785-798). Αθήνα: Gutenberg.

Μουντάκη, Α. (2017). Η συμβολή των Grimm στην προώθηση των παραμυθιών μέσω ΚΗΜ. Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ.293-308). Αθήνα: Gutenberg.

Μωραΐτη, Τ. & Χαντζοπούλου, Β. (2017). Παιδαγωγικές πρακτικές και διδακτικές προτάσεις στο διαδίκτυο: Η εκδοχή των παραμυθιών των αδελφών Grimm. Στο Μερακλής, Γ. Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ. 684-701). Αθήνα: Gutenberg.

Οικονομίδου, Σ. (2017). Αέναιες μεταμορφώσεις. Ιδεολογικές διαστάσεις και ιδεολογικές εμπλοκές σε σύγχρονες μεταγραφές της Κοκκινοσκουφίτσας. Στο

Μερακλής, Γ. Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ. 563-576). Αθήνα: Gutenberg.

Παπαϊωάννου, Θ. (2017). *Η διαμόρφωση της κοινωνικής ταυτότητας και η αντίληψη της ιδιωτικότητας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης*. (Μη δημοσιευμένη διπλωματική εργασία). Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα.

Παπαντωνάκης, Γ. & Κωτόπουλος, Η. Τ. (2017). Η πρόσληψη των παραμυθιών των αδελφών Grimm από την ελληνική παιδική λογοτεχνία. Στο Μερακλής, Γ. Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ. 536-551). Αθήνα: Gutenberg.

Παραμύθια Γκριμ (Ν. Βοσταντζής, μετ.) (2014). Αθήνα: Δημοσιογραφικός οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε. (Έκδοση πρωτοτύπου το 1955).

Παριανού, Α. (2007). Η ανάγκη της λειτουργικής προσέγγισης στη μετάφραση ειδικών κειμένων. *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία: 6^ο Συνέδριο ΕΛΕΤΟ, 1-3 Νοεμβρίου 2007: Πρακτικά* (σ. 353-361). Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας.

Πούχγερ, Β. (2017). Χρήσεις και εφαρμογές των παραμυθιών των αδελφών Grimm στην ελληνική δραματουργία. Στο Μερακλής, Γ. Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ. 385-396). Αθήνα: Gutenberg.

Ράπτης, Ε. Δ. (2017). Παιδαγωγικά πρότυπα στα παραμύθια των αδελφών Grimm και η λειτουργία τους στη διδακτική πράξη. Στο Μερακλής, Γ. Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ. 702-714). Αθήνα: Gutenberg.

Τα παραμύθια των αδερφών Γκριμ (Μ. Αγγελίδου, μετ.) (1994). Αθήνα: Εκδόσεις ΑΓΡΑ.

Τσιαβού, Ε. (2012). Η ενίσχυση της διαπολιτισμικότητας κατά τη μετάφραση παιδικής/εφηβικής λογοτεχνίας. *Syn-Theses* (5) 99-109. Ανακτήθηκε από: <http://ejournals.lib.auth.gr/syn-theses/article/view/5100/4998> (τελ. προσπ.: 23.02.2019).

Ξένη, Ε. (2011). Ζητήματα που απασχολούν τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας. *Κείμενα* (13), 1-34. Ανακτήθηκε από: http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=230:xeni13&catid=57:tefxos13&Itemid=93 (τελ. προσπ.: 20.12.2018).

Ξενογλώσση βιβλιογραφία

Alla, A. (2015). Challenges in children's literature translation: A theoretical overview. *European Journal of Language and Literature Studies* 1(2), 15-18. Ανακτήθηκε από: http://journals.euser.org/files/articles/ejls_may-aug_15/Aida.pdf (τελ. προσπ.: 30.01.2019).

Ben-Amos, D. (1998). The name is the thing. *The Journal of American Folklore* 111(441), 257-280.

Ben-Amos, D. (2017). The Brothers Grimm: Then and now. Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ.293-308). Αθήνα: Gutenberg.

Bengtsson, N. (2009). Sex and Violence in Fairy Tales for Children. *Bookbird: A journal of international children's literature*, 47(3), 15-21. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1353/bkb.0.0181>

Bottigheimer, B. R. (2005). France's first fairy tales: The restoration and rise narratives of "Les facetieuses nuictz du Seigneur François Straparole". *Marvels & Tales: Reframing the Early French Fairy Tale*, 19(1), 17-31. Ανακτήθηκε από: https://www.jstor.org/stable/41388733?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents

Bottigheimer, B. R. (2009). *Fairy tales: A new history*. New York: Excelsior

Bottigheimer, B. R. (2010). A new history for fairy tales. In J. Carruthers & M. McCusker (Eds.). *The Conte: Oral and written dynamics* (pp.53-70). Bern: Lang. Ανακτήθηκε από: <https://books.google.gr/books?id=EtyJZKJjtToC&lpg=PA53&ots=bHXQVAcy0c&dq=the%20conte%20oral%20and%20written%20dynamics%20bottigheimer&hl=el&pg=PA53#v=onepage&q=the%20conte%20oral%20and%20written%20dynamics%20bottigheimer&f=false>

Čermáková, A. (2018). Translating children's literature: Some insights from corpus stylistics. *Ilha do Desterro*, 71(1), 117-133. Ανακτήθηκε από: <https://periodicos.ufsc.br/index.php/desterro/article/view/2175-8026.2018v71n1p117/35855> (τελ. προσπ.: 21/09/2019).

Coillie, J. V. (2014). "Oh, how hard it is to play the translator's game": Translating orality in the Grimm's "Rumpelstiltskin". *Marvels & Tales* 28(2), 346-365. Ανακτήθηκε από: <https://muse.jhu.edu/article/555491/pdf>

Coillie, J. V. & Verschueren, P.W. (2014). *Children's Literature in Translation. Challenges and Strategies*. London: Routledge.

Cotton, P. (2000). European children's literature: Translating words and pictures. *New Review of Children's Literature & Lib* 6(1), 67-75. Ανακτήθηκε από: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13614540009510629> (20.01. 2020).

Erum, T. (2009). The history of gender ideology in brothers Grimm's fairy tales. Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/310604246_The_History_of_Gender_Ideology_in_Brothers_Grimm's_Fairy_Tales

Gadamer, H. G. (1990) Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik (2). Tübingen.

Ghesquiere, R. (2006). Why does children's literature need translations? In Coillie, J.V. & Verschueren, P.W. (Eds.), *Children's literature in translation: Challenges and strategies* (σ. 19-33). London: Routledge.

Hohr, H. (2000). Dynamic aspects of fairy tales: Social and emotional competence through fairy tales. *Scandinavian Journal of Educational Research* 44(1), 91-105. Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/233478345_Dynamic_Aspects_of_Fairy_Tales_Social_and_emotional_competence_through_fairy_tales

Ilišin, M. (2018) Translating Children's Literature: Case Study of "Miševi i mačke naglavačke" by Luko Paljetak (Master's Thesis), University of Osijek. Ανακτήθηκε από: <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A4248/datastream/PDF/view> (τελ. προσπ.: 23.02.2019).

Jameson, R. D. (1988). Cinderella in China. In A. Dundee (Eds.), *Cinderella a casebook* (pp. 71-97). Madison: University of Wisconsin Press. Ανακτήθηκε από: <https://books.google.gr/books?id=xyAhwKVXljoC&lpg=PA71&ots=2wCZxzCdSl&dq=Jameson%20cinderella%20in%20china&hl=el&pg=PA71#v=onepage&q=Jameson%20cinderella%20in%20china&f=false>

Kondi, B. (2018). Folklore. Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/330450093_2018_-_Folklore_SAGE

Lathey, G. (2006). *The translation of children's literature: A reader*. Clevedon: Multilingual Matters.

Lathey, G. (2006). The translator revealed: Didacticism, cultural mediation and visions of the child reader in translators' preface. In Coillie, J.V. & Verschueren, P.W. (Eds.), *Children's Literature in Translation. Challenges and Strategies* (pp. 2-18). London: Routledge.

Metcalf, E. (2003). Exploring cultural difference through translating children's literature, *Meta*, 48(1-2), 323-327.

Naithani, S. (2014). A wild philology. *Marvels and Tales*, 28(1), 38-53.

Nanda, S. (2014). The portrayal of women in the fairy tales. *The International Journal of Social Sciences and Humanities Invention* 1(4), 246-250.

Neikirk, A. (n.d.). "...Happily ever after" (or what fairytales teach girls about being women. *Anthropology 324 Essay* (pp. 38-42). Ανακτήθηκε από: <https://hilo.hawaii.edu/campuscenter/hohonu/volumes/documents/Vol07x07HappilyEverAfter.pdf>

Nord, C. (1991). Scopus, loyalty and translational conventions. *Target*, 3(1), 91-109.

Nord, C. (1995). Text-functions in translation: Titles and headings as a case in point. *Target*, 7(2), 261-284.

Oittinen, R. (1993). *I am me – I am other: On the dialogics of translation for children*. Finland: University of Tampere.

Oittinen, R. (2000). *Translating for Children*, New York: Garland Publishing, Inc.
Ανακτήθηκε από: <http://en.bookfi.net/book/1094777> (τελ. προσπ.: 20.12.2018).

Oittinen, R. (2006). No innocent act: On ethics of translating for children. In J. Van Coillie & W. P. Verschueren (Eds.), *Children's literature in translation: Challenges and strategies* (35-45). London: Routledge.

O' Sullivan, E. (2004). Internationalism, the universal child and the world of children's literature. In P. Hunt (Eds.), *International Companion Encyclopedia of Children's Literature* (pp. 13-25). Oxford: Routledge.

O'Sullivan, E. (2011). Comparative children's literature. *PMLA* 126(1), 189-196.
Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/324562173_Comparative_Childrens_Literature (τελ. προσπ.: 08.01.2020).

Petit, M. (1994). *Les Desenchanteurs. Europe 787/788*. Paris.

Schmidt, J. S. (1980). *Texttheorie. Probleme einer Linguistik der sprachlichen Kommunikation*. München.

Shavit, Z. (1986). *Poetics of children's literature*. Athens: University of Georgia Press.

Shavit, Z. (2009). Children's literature as a function of its position in the literary polysystem. *Poetics today: Translation theory and intercultural relations* 2(4), 171-179. North Carolina: Duke University Press.

Shojaei Kawan, C. (2017). Once two brothers had a workshop... Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ.293-308). Αθήνα: Gutenberg.

Stahl, D.J. (1989). Grimm translation and scholarship. *Children's literature* 17, 182-192. Ανακτήθηκε από: <https://muse.jhu.edu/article/246193/pdf>

Tabbert, R. (2002). Approaches to the translation of children's literature: A review of critical studies since 1960. *Target* 14(2), 303-351. Ανακτήθηκε από: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.456.8403&rep=rep1&type=pdf> (τελ. προσπ.: 30.01.2019).

Tatar, M. (1987). *The hard facts of the Grimm's fairy tales*. New Jersey: Princeton University Press.

Tomè, M.C. & Bastos, G. (2013). "Mirror, mirror on the wall/Who is the freest f them all?": Portrayals of princesses in Grimm's fairy tales and contemporary children's literature. *'Alabe* 8, 1-12 Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/270215118_Mirror_Mirror_on_the_wall_Who_Is_the_Freest_of_Them_All_portrayals_of_Princesses_in_Grimms'_Fairy_Tales_and_Contemporary_Children's_Literature (τελ. προσπ.: 20/06/2020).

Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. Ανακτήθηκε από: https://www.academia.edu/37123060/Gideon_Toury_Descriptive_Translation_Studies_and_Beyond_1995_John_Benjamins_Publishing_Company_

Vaz de Silva, F. (2017). Are the Grimm tale traditional? The tale of the girl who seeks her brothers, in KHM and in oral traditions. Στο Μερακλής, Γ.Μ., Παπαντωνάκης, Γ., Ζαφειρόπουλος, Χρ., Καπλάνογλου, Μ. & Κατσαδώρας, Γ. (Επιμ.). (2017). *Το παραμύθι από τους αδερφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη* (σ.134-157). Αθήνα: Gutenberg.

Wohlgemuth, T. G. (1998). *Children's literature and its translation* (Διπλωματική εργασία). Ανακτήθηκε από: https://translationjournal.net/images/e-Books/PDF_Files/Childrens%20Literature%20and%20its%20Translation.pdf

Zipes, J. (1987). The enchanted forest of the brothers Grimm: New modes of approaching the Grimm's fairy tales. *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory* 62, 66-74. Ανακτήθηκε από: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00168890.1987.9934193>

Zipes, J. (2001) *Sticks and Stones: The Troublesome Success of Children's Literature from Sloveny Peter to Harry Potter*. New York: Routledge, 39-60.

Zipes, J. (2008). What makes a repulsive frog so appealing: Memetics and fairy tales. *Journal of Folklore Research* 45(2), 109-143.

Zipes, J. (2014). *The Original Folk and Fairy Tales of the Brothers Grimm*. Princeton University Press. Ανακτήθηκε από: <https://img.4plebs.org/boards/tg/image/1416/91/1416918759518.pdf> (τελ. προσπ.: 29.02.2019).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1: Ερωτηματολόγιο μεταφραστών

Δημογραφικά στοιχεία: Φύλο, Ηλικία, Επίπεδο Σπουδών.

Ερωτήσεις σχετικά με τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας

- 1) Έχετε σχοληθεί με τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας; (NAI – OXI)
- 2) Πόσο δύσκολη θεωρείτε τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας; (Κλίμακα τύπου Likert)
- 3) Θα επιθυμούσατε να ασχοληθείτε εκτενέστερα; (Κλίμακα τύπου Likert)
- 4) Πόσο θεωρείτε πως επηρεάζει ο παράγοντας του ακροατηρίου-στόχου τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας; (Κλίμακα τύπου Likert)
- 5) Πόσο θεωρείτε πως επηρεάζει ο παράγοντας της προφορικότητας τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας; (Κλίμακα τύπου Likert)
- 6) Σε ποιο βαθμό θεωρείτε πως επηρεάζει το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο τη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας; (Κλίμακα τύπου Likert)

Ερωτήσεις σχετικά με τη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm

- 1) Γνωρίζετε παραμύθια των αδερφών Grimm; (NAI – OXI)
- 2) Αν απαντήσατε θετικά στην προηγούμενη ερώτηση αναφέρετε 2-3 παραδείγματα (σύντομη ανάπτυξη).
- 3) Κατά τη γνώμη σας σε ποιο βαθμό χρησιμεύουν οι μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm μέχρι σήμερα; (Κλίμακα τύπου Likert).
- 4) Παρακαλώ τεκμηριώστε την απάντησή σας στην προηγούμενη ερώτηση (σύντομη ανάπτυξη).

- 5) Πόσο έντονο θεωρείτε πως είναι το στοιχείο της βίας στα παραμύθια των αδερφών Grimm; (Κλίμακα τύπου Likert)
- 6) Πόσο έντονο θεωρείτε πως είναι το στοιχείο της διάκρισης των δύο φύλων (υπέρ του πατριαρχικού προτύπου) στα παραμύθια των αδερφών Grimm; (Κλίμακα τύπου Likert)
- 7) Πόσο έντονο θεωρείτε πως είναι το στοιχείο της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων στα παραμύθια των αδερφών Grimm; (Κλίμακα τύπου Likert)
- 8) Πόσο θεωρείτε πως επηρεάζει ο παράγοντας του ακροατηρίου-στόχου τις ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων; (Κλίμακα τύπου Likert)
- 9) Πόσο θεωρείτε πως επηρεάζει ο παράγοντας της προφορικότητας τις ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων; (Κλίμακα τύπου Likert)
- 10) Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές σε ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων; (Κλίμακα τύπου Likert)
- 11) Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με το να γίνονται προσαρμογές σε ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων; (Κλίμακα τύπου Likert)
- 12) Παρακαλώ τεκμηριώστε την απάντησή σας στην προηγούμενη ερώτηση (σύντομη ανάπτυξη).

13) Κατά τη γνώμη σας σε ποιον από τους παρακάτω παράγοντες οφείλονται οι προσαρμογές σε ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων;

- Σύμφωνα με ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό για τα παιδιά
- Στο επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης των παιδιών
- Τίποτα από τα δύο
- Και τα δύο

14) Με βάση ποιον παράγοντα συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές σε ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων;

- Σύμφωνα με ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό για τα παιδιά
- Στο επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης των παιδιών
- Τίποτα από τα δύο
- Και τα δύο

Βία, φύλο και κοινωνική τάξη στις μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm
Παράρτημα 2: Ερωτηματολόγιο εκπαιδευτικών

Δημογραφικά στοιχεία: Φύλο, Ηλικία, Προϋπηρεσία, Βαθμίδα Εκπαίδευσης

Ερωτήσεις σχετικά με την αξιοποίηση των παραμυθιών των αδερφών Grimm και των μεταφράσεών τους στην εκπαίδευση

1. Γνωρίζετε παραμύθια των αδερφών Grimm; (NAI – OXI)
2. Αν απαντήσατε θετικά στην προηγούμενη ερώτηση αναφέρετε 2-3 παραδείγματα (σύντομης ανάπτυξης).
3. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι χρησιμεύουν τα παραμύθια των αδερφών Grimm στην εκπαίδευση; (Κλίμακα τύπου Likert)
4. Χρησιμοποιείτε παραμύθια των αδερφών Grimm στη διδασκαλία σας; (NAI – OXI)
5. Σε ποιο βαθμό αναγνωρίζετε την παιδαγωγική αξία των παραμυθιών των αδερφών Grimm; (Κλίμακα τύπου Likert)
6. Πιστεύετε πως χρησιμεύουν οι μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm μέχρι σήμερα; (Κλίμακα τύπου Likert)
7. Παρακαλώ τεκμηριώστε την απάντησή σας στο προηγούμενο ερώτημα (σύντομης απάντησης).
8. Σε ποιο βαθμό λαμβάνετε υπόψιν σας τη μετάφραση των παραμυθιών των αδερφών Grimm προκειμένου να τα αξιοποιήσετε στην πράξη; (Κλίμακα τύπου Likert)

Ερωτήσεις σχετικά με τα στοιχεία της βίας, του φύλου και της κοινωνικής τάξης στα παραμύθια των αδερφών Grimm.

1. Πόσο έντονο θεωρείτε πως είναι το στοιχείο της βίας στα παραμύθια των αδερφών Grimm; (Κλίμακα τύπου Likert)
2. Πόσο έντονο θεωρείτε πως είναι το στοιχείο της διάκρισης των δύο φύλων (υπέρ του πατριαρχικού προτύπου) στα παραμύθια των αδερφών Grimm; (Κλίμακα τύπου Likert)
3. Πόσο έντονο θεωρείτε πως είναι το στοιχείο της διάκρισης μεταξύ κοινωνικών τάξεων στα παραμύθια των αδερφών Grimm; (Κλίμακα τύπου Likert)
4. Πόσο θεωρείτε πως επηρεάζει ο παράγοντας του ακροατηρίου-στόχου τις ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων; (Κλίμακα τύπου Likert)
5. Πόσο θεωρείτε πως επηρεάζει ο παράγοντας της προφορικότητας τις ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων; (Κλίμακα τύπου Likert)

Βία, φύλο και κοινωνική τάξη στις μεταφράσεις των παραμυθιών των αδερφών Grimm
6. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι γίνονται προσαρμογές σε ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων; (Κλίμακα τύπου Likert)

7. Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με το να γίνονται προσαρμογές σε ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων; (Κλίμακα τύπου Likert)

8. Παρακαλώ τεκμηριώστε την απάντησή σας στο προηγούμενο ερώτημα (σύντομης ανάπτυξης).

9. Κατά τη γνώμη σας σε ποιον από τους παρακάτω παράγοντες οφείλονται οι προσαρμογές σε ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων;

- Σύμφωνα με ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό για τα παιδιά
- Σύμφωνα με το επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης των παιδιών
- Τίποτα από τα δύο
- Και τα δύο

10. Με βάση ποιον παράγοντα συμφωνείτε να γίνονται προσαρμογές σε ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών των Grimm ως προς τα στοιχεία της βίας, της διάκρισης μεταξύ των δύο φύλων και της διάκρισης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων;

- Σύμφωνα με ό,τι θεωρεί η κοινωνία καλό για τα παιδιά
- Σύμφωνα με το επίπεδο ανάγνωσης και κατανόησης των παιδιών
- Τίποτα από τα δύο
- Και τα δύο